Special Book Collection
Brandeis University Library

"The search for truth even unto its innermost parts"

In Honor of
Julius Marcus
In Recognition of
Mother's Day and Father's Day
1954

*The National Women's Committee
of Brandeis University*

וכ אלפים שנת תקה נפטיר הנגיד ז"ל

זה הספר שייך להרבני

הנגיד מאיר

בפ"ב"ק

Rothschild

Feisch

[illegible]

6489

10

MOSES SCHORR STRYJ

בִּכּוּרֵי הָעִתִּים

מנחת בכורים לראשית שנת

תקפ"ה

[…]ור כול דברי חכמים וחידתם, אשר עורם בחיים חיתם, לדעת חכמה ומוסר,
להבין אמרי בינה, ועוד נלוה אליהם

מבחר המאסף׳

ערשטלינגע׳

איין

נייאיאהרסגעשענק,

צור בעלעהרונג אונד אונטערהאלטונג

פיר

געבילדעטע איזראעליטען׳

(Bikure haitim) (Erste Früchte der Zeiten.)

וויען

געדרוקט בייא אנטאן שמיד, ק׳ ק׳ פריווילעגירטעם בוכדרוקער׳

WIEN, gedruckt bey ANTON SCHMID, 1824.

DS101
B5
v.5

העתקה חדשה

מספר מורה נבוכים

מלשון ערבי ללשון עברי

מאת

הרב החכם המפורסם מוה' מענדל לעפין מסטנוב *)

חלק א' פרק א'

רבים טעו לפרש מלת צלם שבמקרא בלשון תמונה ותואר· ועל ידי טעות זה באו לחשוב שהקב"ה הוא בעל גוף כמונו· לפי שנאמר נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, ונראה להם מכאן שהשי"ת הוא גוף בצורת אדם ובתמונתו ותוארו ממש· וחשבו שמי שאינו מאמין בדבר זה הוא מכחיש בדברי הכתוב· ולא עוד אלא שהוא כפירה בעיקר ח"ו לומר שאינו גוף עם ידים ורגלים כמוהו. אלא שלפי סברתם גוף השי"ת אינו בשר ודם כבן אדם השפל· אלא גוף גדול ובהיר יותר מגוף האדם, ועי"כ הוא נעלה ומרומם ממנו מאד· והנה יתבאר במופת שצריך להתרחק מן האמנת הגשמיות בהקב"ה לפי שהוא יחיד· וכל מי שהוא יחיד ומיוחד באמת אי אפשר להיות בעל גוף כמו שנפרש לקמן בס"ד· וביני וביני נבאר בכאן פירוש מלת צלם ודמות אליבא דאמת: ודע לך מעתה שמה שהמון עם קורין

תמונה

---

*) הלא ידענו את האיש הזה ואת שיחו הוא היה תלמיד חבר לרמבמ"ן ז"ל ואחד מבעלי אסופות מחברי המאסף ובעל חבור ספר חשבון הנפש·

Brandeis University Library

תמונה ותואר · נקרא בלשון הקודש תואר · כמה שנאמר יפה תואר ויפה מראה, מה תוארו כתואר בני המלך, ואותן הצורות שהאומנים מחוקקים בגופים הגשמיים נאמר עליהם ג״כ במקרא יתארהו בשרד ובמחוגה יתארהו: וכל אלו הענינים אינם שייכים למהות הבורא יתברך חלילה וחס · וענין פי׳ צלם שבמקרא לפי האמת הוא על ענין הצורה המוטבעת במהות כל דבר ודבר שעי״כ הוא ניכר ומיוחד מכל דבר אחר זולתו בפרטות כמו שהאדם מיוחד מכל הברואים ע״י השכל וההשגה שבו, ועל שם ההשגה השכלות בלבד אמר עליו הכתוב בצלם אלהים ברא אותו, ועל שמה ג״כ נאמר צלמם תבזה, לפי שאין בזיון שייך אלא בנפש המשכלת המוטבעת במין האנושי, ולא לענין תבונת האברים ותמונתם, וכן נראה לי ג״כ שקורין לפסילי עכ״ום צלמים, ועניין כוונתם ורמזים המיוחדים שלהם לא על שם תמונתם ותוארם, ופירוש הכתוב צלמי טחוריכם ר״ל אותן הצורות המסוגלות לסלק מהן פורעניות הטחורים, לא תמונת הטחורים ממש · ואמנם לו יהא שמלת צלם מורה ג״כ על תמונת הדבר ותוארו, מ״מ הוא מורה ג״כ על הצורה המוטבעת למהות מיני הדברים כנ״ל, ומשמש ב׳ לשונות הנ״ל בשותפת השם · או שעיקר פירושו לכתחילה היתה להורות דבר אחד משניהם, ואח״כ הושאל להורות ג״כ על השני: ומעתה הוא משמש בלשון צורות המינים וצורות תמונת ותואר הגופים בידי שמים או בידי אדם כאחד · ומ״ש נעשה אדם בצלמינו צריך לפרשו לפי ענינו על ההשגה השכלית שהיא צורת המין שלו כנ״ל, לא על שם התמונה והתואר, ועי״כ נתבאר לך החילוק שבין לשון תואר וצלם. ופירוש ענין צלם · ואמנם מלת דמות נשאלה ממלת דומה. ואע״פ שאינו שווין אלא באיזה ענין פרטי, כש״ה דמיתי לקאת מדבר. אע״פ שלא הושווה אליה אלא לענין האבידה שלה לא לענין כנפיה ונוצתה · וכן כל עץ בגן

אלהים

אלהים לא דמה אליו ביופיו· הושוו לענין היופי בלבד, וכן חמת למו כדמות חמת נחש, דמיונו כארי׳ וכו׳, כולם לענין איזה דמיון שלה״ם לא בתמונתם ותוארם, וכן מה שנאמר דמות הכסא, דמות כסא וכיוצא בזה, ר״ל לענין הרוממות וההתנשאות לא לענין תמונת כסא בצורתה המרובעת ועובי ואורך רגליה וכיוצא בזה כדעת הטועים, וכן פירוש דמות החיות שבמקרא וכיוצא בזה· לפיכך כשנבחון האדם מצד השכלתו, שעי״כ הוא רחוק מאד מכל הברואים תחת השמש, ובפרט מצד השגת שכלו הפנימית, שאין בה שום שותפות לחושים הגופנים שלו ולא לשום אבר מאברים, אז יתכן לומר שהוא מעין השגת הבורא יתברך, שאין לה שום סיוע אברים וחושים ח״ו, ואע״פ שאינו דמיון באמת, אלא בכדי לסבר את האוזן, מפני כך נאמר באדם שהוא בצלם אלהים ובדמותו על שם השכל האלוהי המדובק בו לא לענין דמותו ותוארו ח״ו·

פרק ב׳

זה כמה שנים שהקשה לי חכם אחד קושיא גדולה, ויש להתבונן בקושייתו ובתירוץ שלנו עליה. וקודם כל דבר אקדים לך, שכבר ידוע שמלת אלהים בלשון הקודש משותף לשי״ת ב״ה ולמלאכים ולשופטי ארץ· ומצינו שתרגם אונקלס על פסוק והייתם כאלהים יודעי טוב ורע, ותהון כרברביא, מלשון שופטי ארץ כנ״ל, והוא פירוש אמיתי· ועתה נתחיל לבאר ענין הקושיא ופירוקה הנ״ל: אמר המקשה, לפי משמעות פשוטו של מקרא, שבתחילה לא נברא האדם אלא להיות דומה לבהמות וחיות שאין להם שום שכל ומחשבה לידע להבדיל בין טוב לרע כלל, ולאחר שחטא נשכר וזכה למדריגה הגדולה שלו, דהיינו להיות בעל שכל והשגה שהיא עיקר מעלת האדם שאין ערוך אלי׳ בכל מעלותיו ומדותיו האחרות כולם, והוא עיקר מין האנושי כנ״ל. והרי אין לך תימה

גדולה

141317

גדולה מזו. שחטא האדם וגרם לו שכר יקר, דהיינו לזכות להשכלה שלא היתה אצלו קודם לכן· והא למה הדבר הזה דומה, למי שאמר אדם פלוני חטא ונתקנה ברייתו ונעשה כוכב בין צבא השמים· ע״כ ביאור ענין הקושיא בשינוי לשון קצת· וזה לשון תשובתינו על קושייתו: אתה האיש הנמהר להתבונן לפום רהיטא עם כל הדומים לך הסבורים להבין ספר עמוק מורה דרך לכל דורות העולם כולם בעיון קל בשעה שהם פנויים מתענוגיהם, כמו שהם רגילים לקרות בספרי חול של שירים ודברי הימים, אין הדבר כמו שחשבת אתה לכאורה, אלא צריך להתבונן ולדייק בדבר זה היטב, כי הנה השכל אשר השפיע השם ית׳ על האדם שהוא תכלית שלימותו, ניתן בו תיכף מתחילה קודם החטא, ועל שם כך נאמר עליו שהוא בצלם אלהים ובדמותו. ובשביל זה דבר עמו ומסר לו מצותו, שנאמר ויצו ה׳ אלהים וכו׳, ואין מצווין לבהמות ולחסרי שכל, והנה ע״י השכל יכול האדם להבחין בין האמת והשקר ודיעה, והבדלה זו ניתנה בו בתחילת ברייתו בתכלית השלימות, אבל לענין דבר נאה ומגונה אינה שייך אלא בדברי הבלי העולם ע״פי מנהג המון העם והסכמותם, לא לענין הדברים המושגים בשכל, דרך משל. אנו אומרים השמים עגולים כתפוח הוא דבר אמיתי, והארץ שטוחה כטבלא הוא שקר, ואינו שייך לומר בזה נאה או מגונה, וכן בלשון הקודש אומרים על דבר קושט או בטל אמת ושקר, ועל דבר נאה ומגונה טוב ורע, וע״י השכל מכיר האדם בין האמת והשקר, ובכל הדברים המושכלים כולם· והנה מתחילה כשהיה אדם הראשון בתכלית שלימותו הנ״ל במחשבותיו ותגבורת השכלתו, עד אשר נאמר עליו ותחסרהו מעט מאלהים, ולא היה בו כח להשתמש בדברי הבאי ולא להשיג החלוקים שביניהם, עד שאפילו הדבר היותר מגונה לפי מנהג עולם דהיינו גילוי ערוה לא הרגיש בגנותו ולא היה מגונה אצלו כלל, ואמנם לאחר שחטא ונטה לתאות יצרו והנאת חושיו

כמש״ה

כמש"ה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים, אז נענש ואז נודעה לו מדרגת יוקר אבדתו והפסדו. ומה שנעשה ממנו עכשיו. ולפיכך נאמר והייתם כאלהים יודעי טוב ורע ולא נאמר יודעי שקר ואמת· ויש להתבונן במה שנאמר ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם ולא נאמר ותפקחנו עיני שניהם ויראו, כי באמת לא ראו עתה דבר חדש מה שלא ראו קודם לכן. ולא היו להם סנורים על עיניהם והוסרו מהם עכשיו, אלא ר"ל שנתחדשה אצלם ידיעה חדשה דהיינו שנגלה להם דבר גנות באיזו דברים שלא הכירו בגנותם קודם לכן· ודע שפירש מלת פקח אינו ר"ל על חידוש ראיית העין אלא לענין גילוי איזה ידיעה חדשה. וכן ר"ל מה שאמר הכתוב ויפקח אלהים את עיניהם, אז תפקחנה עיני העורים, פקוח עינים ולא ישמע, כענין שנאמר אשר עינים להם לראות ולא ראו, ואכן פי' הכתוב משנה פניו ותשלחהו (שנאמר ג"כ על אד"הר)·ר"ל שכאשר שינה אדם את מגמת פניו נשתלח, כי מלת פנים הוא מגזרת פנה, לפי שהאדם מסיב פניו כלפי הדבר שהוא חפץ בה· ולזה כיון הכתוב שכאשר שינה לפנות ולהתכונן לדבר שנאסר שלא יפנה אליו נשתלח מגן עדן, מדה כנגד מדה, מן השמים התירו לו לאכול ולהנות בנחת ובשלוה. והוא הגדיל תאותו לרדוף אחר המותרות והנאת הדמיון הנ"ל, ואכל מה שהוזהר עליו מלאכלו לפיכך הפסיד הכל ונשתעבד לאכול מאכלים פחותים שלא הי' כדאי ליזון בהם קודם לכן. ואף גם זאת בטורח ובצער כמש"ה וקוץ ודרדר תצמיח לך בזעת אפיך וכו', ופי' הכתוב וישלחהו מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם. וגם השווהו לבהמות במזוניו ורוב עסקיו כמו שאמר הכתוב ואכלת את עשב השדה. ופירש לך במקום אחר אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו· יהי שמו הגדול מבורך וחכמתו וכוונתו המופלאה אשר אין בנו כח להשיג תכלית גזירתו ורצונו יתעלה·

הגה"ה

הגה"ה לפרק ב' חלק א' מספר מורה נבוכים ·

רבים נתחבטו בתירוצו של הרב ז"ל לומר הא תינח בפסוק והייתם כאלהים שתרגום אונקלס ותהוון כרברביא, אלא בפסוק ויאמר אלהים הן האדם הי' כאחד ממנו לדעת טוב ורע מאי איכא למימר? ויש ליישב דעתו באופן זה: דהנה ידוע שברא הקב"ה את האדם בעל בחירה חפשית *) בכדי לראות שלימותו ולהיטב לזולתו, לפי שזהו רצון קונו בבריאת העולם להראות שלימותו **) ולהיטב לבריות ***), ולענין זה חנן אותו בשכלו להכיר אמת ולדקי האמת, הוא להבחין בין אמת לשקר ולעלות בסולם הידיעות הללו לראות בכבוד גדלו יתברך (עיין אלון מורה פרק א' סימן א) · והנלדק, דהיינו שברא את גופו מאברים שונים חלולים חלולים, עלולים להרגשת צער ועונג דהיינו טוב ורע הגופניים, ועי"כ נעשה האדם בעל צרכים ותאות כבע"ח אלא שנתן בו דיעה לכלכל צרכיו במשפט ולגמול חסד בכותר דהיינו להיטב לבריות הנ"ל (שם), אבל כשהחל האדם לרוב וכעשו מזונותיו קשים ובנפשו יביא לחמו, כמעט אין דעתו לראות במחסורו של חבירו, ואין צריך לומר לראות במעשה ה' וכבודו, והן אמת שאח"כ נתחכמו להקל עול הפרנסה ע"י מלאכת שונות ****) עד שהעדימו לשמליא להם תחבולות שונות גם בזוכמת טוב ורע גופניים,

טנחות

---

*) ר"ל שיבור לו האדם מעצמו איזה עסק עושה פירות, לגמרו לפי שעה או להתחנך בו להיות מהיר במלאכתו זו, ואם אירע לו איזו מקרה של טוב ורע, אזי יכול הוא ליטול עצה בנפשו להוציא הפסדו בשכרו, לאפוקי רצון הבהמי שאין בו כח לברר מעצמו כל עיקר אלא אם כן נזדעזע ע"י איזה מקרה של טוב ורע ונזקק לעשות פעולתו תיכף ומיד ע"פי הנאה ולער של אותה רגע ·

**) כשז"ל כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו, ונאמר להודיע לבני האדם גבורתיו וכבוד הדר מלכותו, ויפה דקדק הגאון החסיד מווילנא נ"ע שמילת דברא שבקדים מופסקת מן כרעותיה דקאי איתגדל ויתקדש דלעיל מינה, וכרעותיה ר"ל כמו שעלה ברצונו תחילה שיתקדש שמו כמ"ש ונקדש בכבודי, ודומה לזה מ"ש בנוסח על הכל יתגדל שמו של ממ"ה וכו' כרצונו וכו' וכרצון כל בית ישראל ·

***) עיקר ההטבה לבני אדם שהרי הותר לער שאר בע"ח לצורך האדם ·

****) כגון לגדל עדרים להנות מחלבם ובהרם למרם ועורם ולעבודת משא ולגדל נמהים לפירות דאילני סרק לבנין ולהסקה, להתחמם ולצרף את הברזל לכלי

עבודת

טבחות רקחות בלחים ולויירים, שרים עם נוגנים בהיכלי מלך ושרים *), אלא שבכל זאת הדעת נותנת שסתם בני אדם עם תועי לבב הם, לפי שכל ילוד אשה מתחיל להשתעבד לעבודת בהמותו של מלך זקן וכסיל משך י"ג שנים נצריך עצה וגבורה רבה להתקומם כנגדו וע"כ אין לנו אלא מתי מספר גבורי כח שיכלו לנצחו, וכמו שאז"ל ראה שמספר צדיקים מועטים עמד ושתלן בכל דור·

לא כן באדם קדמוני שנברא תיכף בדיעה והשכל ביותר חכם שבכל נבראיו **) והונח בג"ע יחיד למולך בכיפה, והי' שרוי בהשקט ובטח מכל מיני טורח ודאגה של פגעים רעים שבעולם ולא עלה אפילו על מצות שבין אדם לחבירו כגון חימוד אשת חבירו וממנו ותאות הממשלה והכבוד, כמצא שכל עצמו מופנה לבלות ימיו לתת גדולה ליוצר בראשית דהיינו ליצר ולהכיר שלימותו ית' יותר לריח ניחח למלך הכבוד, אלא שבטבע מחמת רוב טובה ונפתה בעצת נחש להרהר אחר מדותיו יתברך לחשוב שמחמת צרות או קנאה ח"ו אסר עליו עץ הדעת והתחיל לפנות מחשבתו ולשום כל מעייניו לחקור בחכמת טוב ורע הגופניים, ע"כ תלו חיים בצווארו ונתגרש מג"ע לבקש מחיית נפשו בזיעת אפו על אדמת נכר· וזהו ענין הכתוב הן האדם הי' כאחד ממנו לדעת טוב ורע, פירוש מאחר שאותו אדם שגדלתי ורוממתי לחסרהו מעט מאלהים נשתמש באותן מעלות היקרות לחשוב מחשבות בתאוות של מטעמים ולטעום גם מתיקות מים גנובים של איסור, וכיון שכן יש לחוש שיתאוה עוד לפרי עץ החיים ולהאריך ברשעו להשתעבד בזיקה יתירה שלו לעבודת יצה"ר מדחי אל דחי אין קץ· כ"ז לפי דעת הרב ז"ל, ובאמת נראה דבלא"ה לא קשה מידי, דהנה לפי פשטות הכתובים משמע שהי' פרי האילנות מסגולים בטבע הבריאה זה לאריכת ימים וזה לפתיחת הלב ומי הגיד לו למקשה שנפקחו עיניהם בשכר עבירה·

אל

עבודת האדמה ולכל כלי מזון ולידה שבעולם, ומאלה נפלו המון התחבולות רבות המתחדשות והולכות מדור לדור עד היום הזה·

*) ר"ל לא אנשי' פשוטים שאינם יודעים להבחין בעידונים כמש"ה חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים, וזהו ענין מה שתרגם אונקלס על פסוק והייתם כאלהים ותהון כרברבין ר"ל גדולים במעלה, שכך דרכם של מסיתים מחליקי שפה להשתמש בלשונם המשתמע לתרי אפי·

**) כל יצורי בראשית בקומתם ובצביונם נבראו·

אֶל הַדְּרוֹר

(נאך קאָסמעלי)

מַדּוּעַ עַפְתְּ אֶל בֵּית כִּלְאָתִי
דְּרוֹר עֲנוּגָה ! נָא דַבֵּרִי,
הַאִם שְׁלוֹמִי תְּשַׁחֵרִי,
הַאִם חַסְתְּ עַל יַלְדָתִי ?

עוּפִי נָא מִבּוֹר הַשָּׁחַת
אֶל קוֹל בִּכְיִי, אַל הַקְשִׁיבִי !
פֹּה אַךְ רוּחִי תַּעֲצִיבִי,
פֹּה אֵין שָׁלוֹם אַף אֵין נַחַת.

מִפְּנֵי אִישׁ נִדּוֹד הַרְחִיקִי,
אֶל שְׂדֵי תְּרוּמוֹת הִמָּלֵטִי!
שָׁמָּה חָפְשִׁי תְּשׁוֹטֵטִי,
שָׁם רָצוֹן אַךְ תָּפִיקִי.

אַךְ טֶרֶם עֲזוֹב תַּעַזְבִינִי,
עוֹד אַטִּיף לָךְ מִלָּתִי:
עוּפִי דְרוֹר ! אֶל אֲהוּבָתִי,
אִם תֹּאבֶה תְּנַחֲמִינִי!

אל

אַל לִשְׁמָהּ אֶת־פִּי תִשְׁאֲלִי;
אַהֲבָה תַּעֲנֶה בְּפָנֶיהָ,
בְּדִמְעָתָהּ עַל לֶחָיֶיהָ
אֶת יָפְתִי, דְּרוֹר! תְּגַלִּי ׃

אִמְרִי, כִּי רָאֹה רְאִיתִנִי—
הַרְגִּיעִי. נַפְשָׁהּ בְּתַנְחוּמֹתָיִךְ.
מָהֲלִי בְּדִמְעָתָהּ דִּמְעוֹתָיִךְ,
בְּאַחֲוָתֵךְ לְבָהּ נָא הָבִינִי! ——

חיים בן דוב בער גינצבורג ׃

4467 9545

תפלת מנשה בן חזקיהו מלך יהודה.

בספרי חיצונים הנקראים נעלמים (αποκρυφε) והנבדלים מספרי קודש
כמו בן־סירא, טוביה ויהודית ועוד רבים, שמה נמצאת גם
תפלת מנשה בן חזקיהו מלך יהודה, כאשר הלכדוהו אנשי הצבא אשר למלך
אשור בחוחים, ויאסרהו בנחשתים ויוליכהו בבלה, וכהצר לו אז חלה את
פני אלהים ויכנע מאוד מלפני אלהי אבותיו ויתפלל אליו ככתוב בספר
דברי הימים (ל"ג, י"א — י"ד) ויאמר:

(א) אֲדוֹנָי אֵל עֶלְיוֹן אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב
וְזַרְעָם הַצַּדִּיקִים: (ב) אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם
וְהָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ: (ג) אַתָּה שַׂמְתָּ גְבוּל לַיָּם בְּמַאֲמָרְךָ
גַּם אַתָּה סָכַרְתָּ מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה בְּחוֹתָם צָר: (ד) גַּם הֵמָּה
מְסַפְּרִים כְּבוֹדְךָ וְכָל יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ רָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ וְחָרְדוּ
מִפְּנֵי אַמִּיץ כֹּחֶךָ כִּי רַב הוּא: (ה) וְלֹא יָכִילוּ הַחוֹטְאִים זַעַמְךָ
כִּי אֵל קַנָּא אַתָּה לְצָרֶיךָ: (ו) אָמְנָם מַה מְּאֹד נִפְלְאוּ חֲסָדֶיךָ
אֲשֶׁר עָצְמוּ מִסַּפֵּר, אַתָּה הוּא לְבַדְּךָ אֵל עֶלְיוֹן עַל פְּנֵי תֵבֵל
כֻּלָּהּ, אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים, לֹא תַחְפּוֹץ לְיַסֵּר אוֹתָנוּ כִּי
אַתָּה יָעַדְתָּ בְּרוֹב טוּבְךָ הַסְּלִיחָה וְהַכַּפָּרָה לְכָל הַשָּׁבִים
אֵלֶיךָ: (ז) וְאַתָּה אֱלוֹהַּ לֹא לַאֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב
צִוִּיתָ לָשׁוּב אֵלֶיךָ בִּתְשׁוּבָה הֲלֹא הֵמָּה הָיוּ מֵעוֹלָם עוֹשֵׂי
רְצוֹנְךָ וְשׁוֹמְרֵי פִּקּוּדֶיךָ: (ח) אַךְ לָנוּ בִּלְבַד בָּנִים שׁוֹבָבִים
כָּמוֹנִי הַיּוֹם תִּקַּנְתָּ אִם יִכָּשְׁלוּ בַּעֲוֹנָם יָשׁוּבוּ עָדֶיךָ: (ט) גָּדוֹל
עֲוֹנִי מִנְּשֹׂא כְּחוֹל יַמִּים רַבּוּ פְּשָׁעַי נֶגְדֶּךָ. עַנּוּ בַכֶּבֶל רַגְלָי
לֹא אֶמְצָא מָנוֹחַ: (י) יַעַן כִּי עוֹרַרְתִּי אֶת זַעַמְךָ וְהִרְבֵּיתִי
עֲוֹנוֹתַי אֲשֶׁר כְּמַשָּׂא כָבֵד גָּבְרוּ עָלַי, לָכֵן אֶשְׁפּוֹךְ שִׂיחִי לְפָנֶיךָ
בְּבִרְכַּיִם כּוֹרְעוֹת וּבְלֵב נִשְׁבָּר: (יא) אָנָּא חָנֵּנִי וַעֲנֵנִי! חָטָאתִי
אלוה

אֱלוֹהַּ חָטָאתִי וְאוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי. אָנָּא סְלַח נָא מְחַל נָא אַל
תּוֹרִידֵנִי בִּתְהוֹם פְּשָׁעַי וְאַל תְּאַחֲזֵנִי לָעַד בְּחַבְלֵי עֲוֹנִי:
(יב) הִנְנִי לְפָנֶיךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב. רַחֵם עָלַי כְּגוֹדֶל חַסְדְּךָ וְאָז
אֲהַלְלָה שִׁמְךָ כָּל יְמֵי חַיָּי: (יג) גַּם אַתָּה יוֹדוּךָ כָּל צְבָא
מָרוֹם וְהַכֹּל יְבָרֵךְ יָהּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אמנם בתלמוד שלנו לא הזכירו חכמינו ז"ל נוסח תפלתו גם תוכנה בל כאשר על שפתם רק אמרו (בסנהדרין דף ק"א ע"ב) שלשה באו בעלילה קין עשו ומנשה, קין דכתיב גדול עוני מנשוא אמר לפניו רבש"ע כלום גדול עוני מששים רבוא שעתידים לחטוא לפניך ואתה סולח להם? עשו דכתיב הברכה אחת היא לך אבי? מנשה בתחילה קרא לאלוהות הרבה ולבסוף קרא לאלהי אבותיו ע"כ· והנה נעלמה ונסתרה מה היתה העלילה אשר שם נגד רב העליליה? ועוד נפלאת בעינינו הפלא ופלא במאמר רבי יוחנן משום רשב"י (שם דף ק"ג ע"א) מאי דכתיב וישמע אליו ויחתר לו, ויעתר לו מיבעי לי'? מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה מפני מדת הדין ע"כ· הכתוב הזה נסתר במסתרים כאשר אוכיחך ואערכה לעיניך כמה שנאמר (בדברי הימים ל"ג י"ג) ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו, ואם תחתר במחתרת כל כתבי קודש לא תמצא ויחתר לו, ורש"י כתב ששמע בחון כתוב ויחתר לו, הנשמע שמץ דבר זה מבעלי המסורה?

ועתה טרם כל אגלה אזכיך מאמר דרבי לוי בירושלמי סנהדרין פרק י"ז, וז"ל: אמר רבי לוי מילא (קעפיג) שלנחושת עשו לו (למנשה), ונתנו אותו בתוכו, והיו מסיקין תחתיו, כיון שראה שצרתו צרה לא הניח עבודה זרה שבעולם שלא הזכירה, וכיון שראה שלא הועיל לו כלום, אמר זכור אני שהי' אבי מקרא אותי את הפסוק הזה בבית הכנסת: בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם, הרי אני קורא אותו, אם עונה אותי מוטב, ואם לאו כל אפיא שוין· והיו מלאכי השרת מסתמין את החלונות שלא תעלה תפלתו של מנשה לפני הקב"ה, והיו מלאכי השרת אומרים לפני הקב"ה רבונו של עולם אדם שעבד עבודה זרה והעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה? אמר להן אם אין אני מקבלו בתשובה הרי אני נועל את הדלת מפני כל בעלי תשובה, מה עשה לו הקב"ה חתר לו חתירה מתחת

כסא

כסא הכבוד שלו ושמע תחינתו, הדא הוא דכתיב ויתפלל אליו ויעתר לו, וישמע תחינתו וישיבהו, אמר רבי לעזר בר רבי שמעון בערביא לווחין לחתרתה עתורתה ע"כ · ובמדרש דברים רבה פרשה ב' יש בו שינוי קלת וכתובה פתיחת שפתיו לתפילה בזה"ל: התחיל (מנשה) קורא להקב"ה, אמר לפניו רבש"ע הרי קראתי לכל אלוהות שבעולם וידעתי שאין בהן ממש, רבש"ע אתה הוא אלוה על כל אלהים ואם אי אתה עונה אותי אני אומר (שמא ח"ו) כל הפנים שוות — אמר לו הקב"ה הא רשע בדין הוא שלא אענה אותך שהכעסת אותי אלא שלא לנעול דלת לפני השבים שלא יהו אומרים הרי מנשה ביקש לעשות תשובה ולא נתקבל לפיכך הריני עונה אותך, מנין? שנאמר ויתפלל אליו ויעתר לו ויחתר לו, מלמד שהיו מלאכי השרת מסתמין וכו' (פה יש מטען ומשענה לדברי רש"י בבבלי: בחון כתוב ויעתר לו ע"ש) · והנה במדרש רבה ויקרא פרשה ל' כתוב המאמר בזה הלשון: דכתיב ויתפלל אליו ויעתר לו מה ויעתר לו? אמר רבי אליעזר ברבי שמעון בערביא לווחין לחתירתא עתירתא · ובזה יש סעד לתקן נוסח המאמר הנאמר בשם רבי שמעון בן יוחי — ובמאמרים הנלסונים בירושלמי ובמדרש דברים נפקחו עינינו לדעת העלילה הנזכרת בתלמוד בבלי וכמעט היא נוגלת מחרבי תפלתו אשר פה בהעתקתינו באמרו רסס עלי — ואז אהללה שמך כל ימי חיי ·

מה יתן ומה יוסף לך לשון רמיה!
נצור לשונך מרע ודרוש שלום הכנסיה!

תחת שלש רגזה ארץ, כי בהם רבה רעת יושביה, ולא תוכל שאת אותם, אם לא יעלה רוח המושל עליהם, לכלות פשע ולהתם חטאת להעביר ממשלת זדון מן הארץ, כקדוח אש המסים תבער אש איש את רעהו ובערו יחדיו ואין מכבה · זקנינו אשר היו לנו לעינים להורות לנו את הדרך אשר נלך, ואת המעשה לעשות את הטוב והישר נתנו ציונים לשלשת אלה שפטים הרעים וקראו בשמותם עלי אדמות: קנאה, תאוה וכבוד, מי אשר לו עינים לראות ולב להבין ולהשכיל, לא יראם ויבין אחריתם עדי אובד: הקנאה מכלה גוף האדם ומקצר ימיו כמאמר חכם: ורקב עצמות קנאה, המקנא במה ירפא, ובמה יכבה אש קנאתו, היעלה שמים ויקח לעצמו חכמה ובינה יתירה מחכמת ותבונת האיש קנא בו, וכן! מי שמקנא בגבורת זולתו, ביופיו, בכבודו ובהצלחתו, אין תרופה למכתו, עד מהרה ישוב רוחו עם גויתו לאדמתו, אשר לתאוה יבקש, מאין ימלא תאותו? אין אדם מת וידו חצי תאותו · רדוף ענוה, וכבוד ירדפך, כי לא ביד חזקה יוקח הכבוד לאשר אין נכון לו כפי מעלותיו· כבוד חכמים ינחלו, הוא המסמן את האיש אשר לו נאוה תהלה, אפס הכבוד אשר ירדפו אחריו בעליו אין עמו שלם מהשלימות העובים, עמי הארץ יכבדו לאיש אשר לו הון יקר בביתו, ואשר לו זרוע עם גבורה להדיח לכל מי אשר לא ישקוד על דלתותיו להשתחות לפניו ולדרוש שלומו, הלא בוז יבוזו בלבם להם בעת שלא יהיו צריכין לקבל טובה מהון ועושר אשר למו · ובהיות כי שלש אלה מתעוררים בלבות בני אדם בכל עת, הקנאי, כל מה שהוא רואה מתקנא בו, המתאוה, כל מה שרואה מתאוה אליו עבדו ואמתו שורו וחמורו וביתו ואשתו וכל אשר לרעהו, הגבה לב החפץ כבוד, כל מי שפוגע בו מבקש ממנו כבוד, ואין להם רגע בלא פגע· והנה מלבד רעות רבות ועצומות המסתעפות מהפחיתות האלה, עוד תמשך מהם ענינים מעודדים מדנים משחיתים את כל משפחות האדמה-

וגם

וגם על זה שמו עיניהם חכמי התלמוד ואמרו : אוי ואבוי יש לזעוק על
קולי חומר, כי מאד מאד השחיתו דרכם על פני תבל, לא נאוה לכסילים
כבוד אשר הנחיל אדון העולם לבני האדם. כי הוא יצר ונפרו מן האדמה,
אשר לא עשה כן לכל הנמצאים, הוא צוה תוציא הארץ נפש חיה, הוא
אמר ישרצו המים שרץ נפש חיה, ולאדם אמר אני ילדתיך, אני בראתיך,
אני הפחתי באפך נשמת חיים, אם תאבה ותשמע לקולה אשריך בעולם
הזה וטוב לך לעולם הבא, והיית כאחד מצבא המרום, תעלה משפל מצבך
לרום שמים, ועל אל אלים תדבר נפלאות' והנה הנס המירו את כבודם,
בתבנית שור אוכל עשב, תתענם תשוקת משכיל, ועשתונות משתכות,
להרבית מוהר ולהרחיב מתן, נטושים עלי ארץ בחלפו, כעזבים אחרי
כפלו; כי נוה חלקו בביתו מכל עמלו שיעמול לגויתו ואדמתו, ובירכתים
תרדם ככלב יחידתו, אם תבונות יבקשו מפיה תשכיל עלתו, על
שקר הוא בוטח, לל הקיקיון הוא רואה כהר גבוה ותלול, אחרי גיוו
השליך נשמתו, אל מול נוגי תענוגי בשר התאמץ בהשתדלותו, כה
הוכה, ילוך אשה! בנגע העורון ובשבט סכלותו, על אולרות חושך צורר
ושונה צרורה בצרור החיים, לא בזה תהי' תפארתו, כי עוד מעט יצאה
רוח אלהים רעה לבזור כל חמדתו. והיו כלא היו חמשים אלפי זהב אשר
בקנינם מכר כבוד ביתו, אפס כי עלה הפורץ כעיר פרוצה אין חומה,
ואין מעצור לרוח כי יצא ממחילתו רוחו של נעות המדרות, מפרק הרים
הגבוהים ליעלים יועלת חן, ואילת אהובים יתהלכו בחשיכה, ונבוכים הם
בארץ על המחיה ועל הכלכלה, ולחם בזבים על מצות ומרודים יאכלוהו
בעצבון, מלא כף נחת ישיגו ממלא חפנים עמל ורעות רוח, ותקולל
רוח ומעבודה קשה לא ידעו ולא יבינו איזה דרך ישכון אור והחכמה מאין
תמצא ויכלו בהבל ימיהם, רובם חשוקיהם כסף ולדמים יארובו ולמלאות
אמתחותיהם כסף כאשר יוכלון שאת, וכל ישעם וכל חפצם בקנייני קין
והבל יהמיון על דבר בזבי בני האדם, עושין עושר לא במשפט, יגזלו
ויחמסו, ישיגו גבולות, ינהגו חמור יתומים, יחבלו שור אלמנה, בוססים
את הדל ויקחו ממנו משאת בר, אוצרים חמס ושד בארמנותיהם, ולא
ידעו עשות נכוחה, יתום ואלמנה הונו, לגר עשו בעושק, יבלעו רעיהם,
כזאבים טורפי טרף לשפך דם למען בצע בצע, ויקחו חוסן ויקר, הן המה
אוילים הולכי חשכים ואין נוגה להם, פתאום יבוא אידם, יתנו כיסם
לנכרי, כמי שהחשיך לו בדרך אשר הוא מתהלך על פני התבל, ועזבו
לאחרים חיל והומה אשר בנהו ואשר נטעו, לא להם יהי' הזרע כי אם
איש אחר יירשם ואחרים יקצרו ברכה אשר לא עמלו בו, והמה ימקו
בעונם

בעונם, ומהם אשר מזויהם תלאים מפיקים, מזן אל זן, הון ועושר בביתם ובעמל אנוש אינימו, התאוו תאוה וילכו בשרירות לבם, לספות הרוה את הצמאה, רוח זנונים התעם ויזנו, עם הזונים יפרדו, ועם הקדשות יזבחו, ובנים זרים ילדו, כמו תנור בוערה מאפה, ולא יוכלו נקיון העמיקו שחתו, יבואו ימי הפקודה, יבואו ימי השלום, כימי הגבעה יזכור עונם, ויפקד חטאתם, והאחרון הכביד, כי רובם ככולם חלק לבם כל העם נפוצו איש לאוהליו, וכל איש הולך בשרירות לבו, והטוב בעיניו יעשה, האמת והאמונה מתבודדים במדבר הרים, ואיש אין בארץ לבוא אליהם כדרך כל הארץ, כי השמן לב העם ואטמו אזנם משמוע אמרי אל: אלהים לא תקלל: כי יפלא ממך דבר בין טהור לטמא בין קודש לחול, הסכת אזנך ושמע את אשר יאמרו לך המורים, אמרותיהם אמרות טהורות, ארשת שפתותיהם בל תמנע מלהטות בארץ מכלם, להעבירך בברית ה' אלהיך, כי באמונה הם אתך למען תשכיל להיטיב אחריתך, להסיר משוכת חדק מכרם ה' צבאות, אפס כי עז בעם הזה ברוב גאונם יהלמו השתות אשר עליהם הושתת העולם, ויהרסו ולא יבנו, דלת העם נפוצו איש לאוהליו, להיות סורר ומורה בביתו ושם שם לו חקים לא טובים ומשפטים בל ידעם ה' לישראל, והיום הזה תאמרנה השרים מאחרי הגדולים חקקי לב, יגלו מזמת לבבם, להשיב לכל מוכיח, על פניו יענו לאמר: הלא כל העדה כולם קדושים קדוש יאמר להם, מדוע יתנשא אחד לקום מתוך העדה, וחרב חדה לשונו שלופה מתערה, להכות ארץ בשבט דן, וחרב פיפיות בידו להגד לעם פשעם, מדוע פי האתון יפתח בדורו כשמואל בדורו, האיש העלב כבזה, האחוז בחבלי בוז ירים קולו, קול יחיל מדבר בלשון רמים, וברוח שפתיו יעמוס על בני דורו, ויניף יד לשונו באיום רוחו, והדריך בנעלים על במתי ראשי האנשים אשר גובה לבם. והי' כי יאמר לו מדוע אתה עובר את מצות המלך ה' צבאות, הנה תשובתו הרמה בלבו לאמור: מי שמך לאיש סר וזעף, המן העץ החיים אשר צוה ה' אכלת לבדך? הלא כל איש מישראל יכול לעשות היכל ומקדש מלך לעצמו, כהנה וכהנה צועקים אנשי דמים בקול ענות לחרף מערכות האנשים השלמים, וימררו ורובו וישטמוהו בעלי חצים כחץ שחוט לשונם לאמר: ראי דרכך מה עשית, טול קורה מבין עיניך, אף אם הוא בעצמו ניעור וריק מכל שלמות, לפי דמיונו בקרבו קדוש, ותורת ה' בתוך מעיו, גם בוש לא יבוש בשער שעבר בו לאמר: לא פעלתי און, ואין ברוחי רמיה, אף אם בעיניו עמך הנגע וחטאתו נגדו תמיד, ומכותלי ביתו

 ניכר

ניכר כי פחים וחבלים טמנו רגליו לזולתו, לא ישיג מפני כל. ואזנם אטומים כמו פתן חרש משמוע בקולן של סופרים אשר תהלות ה' יתנו, וכל עוד שיושף המורה דרך היטב לעדתו לדבר אל העם קשות, בן יוסיפו השומעים סרה, הוא יבנה והמה יהרסו לעלות אל מול פניו לגדור לגלות ערותו, הן קלה אורך היריעה האחת, וקטנה היא מהכיל את העולה והשקר והחמס אשר מציב לו ידים, ויש לו רגלים, בל ישמו יתידותיו, יחדיו יכינו בארץ כל מבקשיו, ותהי האמת נעדרת בל יכון בארץ, לא תקום ולא תהי' לו יתד תקועה במקום, שם כפלו שדוד אנשי אמת שנאי בצע · והאיש אשר לא היה טהור ובדרך עוזים לא הלך, וחלל מעשות משפט וצדקה בארץ, יתהלל בראש כל חוצות: חף אני מפשע, כי הוכה בשגעון ובעורון ועיניו השע, זאת השינדורים בבית ישראל בסיבת פירוד הלבבות, הלא הוא ברבת בני עמינו, הן עם אחד ושפה אחת ראוי להיות לכולנו, כי אב אחד לנו, אל אחד בראנו, ומדוע לא יהי' לאחרים בארץ ישראל כולו, אף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם. אין שלום בכל מעגלותם וחלק לבם, כי תלא אש מסלע המחלוקות ובערה ואין מכבה, כי כל אחד ביער עליה עצים בבקר בבקר, עד אשר תעלה השלהבת מאליה לא תכבה, ורבת שבעה לה הנפש הלעג מבן המדתא, באמרו: ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים, כי עם היותו מפוזר בין העמים אשר שמה ההכרח גדול מאוד להתאחד, ולשבת אחים גם יחד, לבלתי יאשמו, ולא יהיה לשניכה בין העמים, לאמר: עם בזוי ושפל הוא, אנשי ריק ומדון המה ומי יגור באהליהם, ומי ישכון בחברתם, אם ישנאו איש את רעהו, אומר לאביו לא ראיתי, ואת אחיו לא הכיר, ובעבור זה נטשם ה' מעל אדמתו, ואיככה נוכל לדרוש שלומם וטובתם, עם כל זה לא ינוחו, מפורד הוא בדעות, כי איש בבנו ובאחיו אנשים עברים נלים, הן תוי יענו איש האלהים, נקרא שמו בישראל, רביכו שבבבל, ובפי קצת מחכמי התלמוד, רב, זה שמו וזה זכרו, פפוא אמר · רובן בגזל, ומיעוטן בעריות, וכולן בלשון הרע · הקורא המשכיל כי יתבונן היטיב על כל האמור פה עם הספר, לא ישים אשם עלי בהתיחסי מאמר רב עם הדבר אשר שנו חכמים במשנה, והליצו ניונים להשמר משלשת שפטים הרעים המוציאין את האדם מן העולם, כי אשם גזילות ואשם עריות ואשם מלות כבלות ממקור משחת יצאו אשר תתחלק לשלשה ראשים, ראשי המטות עקלקלותם, וכאשר ידבק האזור במתני בני האדם כן תדבק משפחת ולרעת מאמרת שלשת הפשעים

בנזכרים

המכלים בקרב לבותם, בשבתם בביתם, ובלכתם בדרך, בשכבם ובקומם תרדף רעתם אחריהם· ואל תתמה עלי מלת וכולן שהוראתו אין איש מנוקה מעון זה, כי על ההמון יסבו דברות קדשו, היות קורא אותם בשמותם עלי אדמות, שהם מתחלקים לשתי מערכות, המערכה הגדולה היא החוטפת, והמערכה הקטנה היא המגדפת, חזו וכללם יחד, כי כולן נלכדים בעון לשון הרע, כי יוציאו דבתם רעה על מעונות פריות שבחבורה, אשר חברו אל עמק של הלכה, לגלות ספוני טמוני מטמוני התורה לדורשי', כי טוב ה' לנפש תדרשנו ותבקשנו, ותלך לדרוש את ה', אבל אוילים מדרך פשעם יתעו, מרחוק יעמודו וידברו עליהם סרה למען כחשם, וכקול הסידים ישמיעו בחוץ קולם, ויורו על המורים חצים שנונים כגחלי רתמים על השרידים אשר ה' קורא, ולמחיה שלחם האלהים, דור דור וחכמיו, להופיע ממכון שבתם בכל מלוה ותורה אור, ולחדש מקור נפתח לבית ישראל, מקור מים חיים, עליהם יהגו ריק, כי גם המה הם נעור וריק מכל השלמות, למען לא ילינו עליהם על עברם את דבריהם· ויפה אמר אחד מן החכמים: אם החתול איננו יכול ליקח הבשר לאכלה, כי המקום אשר הונח שם גבוה הוא מעל גבוה, מגנה אותו ואומרת: מסרחת הוא· וכן מקדם ההמון אשר לא ישמע לקולן של סופרים· ועתה ידידי הקורא משכיל תדע כי סבת השחתת הארץ בגזל ועריות היות שחתו ברית הלשון בדברו עתק על תמימי דרך ההולכים בתורת ה' ולא יטו אוזן לשמוע קול הקורא: „זה הדרך אשר תלכו בו, סור מרע ועשה טוב“· ומה יתרון לבעל הלשון, אשר ישמור פיו ולשונו, בו כל הצלחתו תלוי, ומותר האדם מן הבהמה זולתו אין, הלשון עט סופר על ידו תגלה ותראה החכמה הצפונה בלבו, יצא לחוץ ידבר את אשר עם לבבו, והיה מן הראוי שלא ישתמש בדבורו בדברי הבאי, כי אם בדברי אלהים חיים· ואמר אחד מן החכמים: אילו הייתי בהר סיני, הייתי מבקש מאת הקב"ה להמציא לכל אדם שתי פיות; כי לא יתוכן שהכלי אשר נשתמש בו קודש, ישתמש בו חול, וביותר אם בזה יבוא לו לדבר דבר שלא כדת, הולך רכיל דובר שקרים, מוציא דבה, חונף ומרע לבעל בשפתיו דברי נבלה, ארור כוכל, אם תאכל, ראשו ופדרו, אותו לא תפקוד בתוך בני ישראל; ובעבור זה אמרו הקדושים: לא מצאתי לגוף טוב משתיקה, כי ברוב דברים לא יחדל פשע, יצחק ילעג יחרף ויקלל למעוטרים בתפארה, ובאחרונה תהי' לו מרה, כי נפשו לא מטוהרה, ומסיר אזנו משמוע תורה· החיים והמות ביד הלשון· היתה לפניו כלכלה

של תארים אכלה עד שלא עשרה, מות ביד לשון, עשרה, חיים ביד
לשון, כי ענין המעשר נשלם ע"י הדבור, כי יבטא בשפתיו
ויאמר: הרי אלו מעשר על אלה · הנה הראית לדעת, הדבור
מסבב לו החיים, אם עשרה, והוא בעצמו מושך לו המות אם
לא עשרה, והוא כח הלשון שהוא כולל דבר והפכו, ולמען ילמדו העם
דעת להיות עיניהם פקוחות על פעולת האבר הראשיי הזה · סופר מרבנן
גמליאל שפקד על טבי עבדו לא וזבין לנא לבי טבא מן שוקא, נפק אייתי
לי׳ לישן — ליומין אמר ליה פוק זבין לנא לבי בישא מן שוקא, נפק
אייתי לי׳ לישן, ובזה ילמדו מוסר השכל, כי אין במעלה כמו הלשון
ואין טוב ממנו, וכאשר אמר לקנות לו מזון רע הביא לו כמו כן הלשון,
שאין לך דבר רע יותר רע ממנו, כי כח וגבורה שם היוצר בקרבו כאשר
נפח נשמת חיים באפיו, ויהי לנפש חיה, לרוח ממללא, ומי שישמור
לשונו מרע ושפתיו מדבר מרמה הוא החפץ חיים שמו נאה לו — נפש
חיה· ואתה תחזה מה עמקו דברי חכמים כדרבונות באמרם: האומר
בפיו ענוש יענש יותר מן העושה מעשה אשר לא תעשינה, המאנס נותן
חמשים סלעים כמשפט תורת ה׳ תמימה, ואשר שם עלילות שקר על
האשה אשר ארש כי מעלה בו מעל והיא נטמאה, מאה כסף ישלם במיטב;
וסיבת ההבדל ביאר באר היטב החוקר האלהי, אריה דבי עילאי הגאון
מהר"ל מפראג ז"ל, כי האדם הוא קבוץ מחומר מורכב מהיסודות, לכן
אין השכל צורת האדם, כי אין האדם שכל גמור, אפס השכל הדברי
שהוא ע"י אבר גשמי, הוא הלשון, הוא צורת האדם, כי האדם יצר ה׳
ית׳ בחכמה, והתאחדו שני הפכים יחד בנושא אחד, הגויה ונשמת חיים
אצולה ממרומים, הדבור הוא שכלי כאשר גדרוהו בעצם חי מדבר, ונבדל
מכל החי אשר על פני האדמה, כי גדרו חי ולא מדבר. מפני היותו
בהעדר השכל, ולכן מוצא דבה, חטאתו אשר חטא הוא בדבור אשר הוא
צורת האדם. ובעבורו הוא אדם שלם, במספר מאה שהוא מספר שלם
יענש. אולם הינושה מעשה המתיחס אל הגויה כי יצר לב הרע והוא מחלית
האדם, על כן בחמשים יצא חפשי ויתקן עוותו. כערכך כסף חמשים
לאדם זכר, היות צורתו מוטבעת בחומר, והשכל הדברי הוא צורה נבדלת
לאדם, והאדם עצמו צורתו מוטבע בגוף, וזה נקרא אדם, ואין האדם
עצמי שכלי בלא גוף, ככתוב ויהי האדם לנפש חי׳, ולא כתיב ויהי
האדם נפש חי׳, יורה בזה כי הדבור משלים האדם ואין הדבור המתואר
נפש חי׳ כדעת האונקלס הוא האדם, כי הוא בעל גוף והשכל הדברי
אינו

אינו מוטבע באדם, וערך האדם הוא נורה מוטבעת בחומר · וכאשר יתבונן האדם אל הרעות הנמשכות מסבות לשון רע, בנקל יראה ויביט — כי רבים חללים הפילה, וע"י שאמר המלך דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה, וקבל לשון הרע, אשר אמר יאמר העבד על אדוניו, בזה יצאה בת קול ואמרה: רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות · ושבה התכליתית מהחטא הזה היא, לעשות פירוד ודיחוק לאיש המדובר בו, לעורר עליו שנאה ומדנים, לכן נמשך ג"כ מזה החילוק בכל המלכות — ורעה אחר רעה מתגוללת בסבת מחלוקת המלוכה פשתה מספחת עובדי ע"ז, והרבו לשפך דם נקי, המה היו בעוכרינו, בו הגלית הוא ית' את ציון ויאבל חיל וחומה, וישלחם ביד פשעם בארץ לא להם, ובכל זאת עדיין לא שבנו מתעותינו, כאשר גזר אומר רבינו שבבבל, כי כולן נלכדו ברשת לשון הרע, וחלק לבם עתה יאשמו, והנה מלבד הרעה העצומה הנמשכת מפעולת התועבה אשר נעשתה בישראל, כאשר יבוא לפנינו בעזר העליון, ועל אמיתת המאורע, העיד איש חי רב פעלים, שמו מפארים כל הגולים, פנו מקום לבר ליוואי, הוא הגאון מהר"ל מפראג מנוחתו כבוד, מלבד זאת חרפה היא לנו לאטום אזנינו משמוע מאמר החוקרים אשר לא מבני עמינו, והפליגו בגנות הסורר מחובת הצדק, נעגאַטיפֿען פֿפליכטען דער גערעכטיגקייט, והאמת מהן היא הרחק מאד מלעשות גם לדבר דבר אשר בו תתנכר ותשפיל יקר רעיך: מיידע אללעס וואס פֿערקעננונג דעם פערזאֶנליכען ווערטהס דיינער נעבענ= מענשען פֿעררואטהען, אָדער דענזעלבען העראבזעטצען קאֶננטע: רעדע אונד טהוע אלזאָ ניכטס וואָדורך דוא פֿעראכטונג דעם מענש= ליכען געשלעכטס איבערהויפט אָדער איינעם איינציגען מענשען אן דען טאג לעגען ווירדעסט · היטע דיך פֿאָר הארטען אורטהיילען, פֿאָר ארגוואָהן אונד מיסטרויען אָהנע הינלאֶנגליכע גרינדע, אָדער דער אנמאססונג דאז איננערע דער געזיננונגען דיינעס מיטמענשען העראב צו ווירדיגען, איהנען אום איהרעס געגענוואֶרטיגען פֿפליכט= ווידריגען בעטראגענס וויללען אללע עמפּפֿאֶנגליכקייט פֿיר טוגענד אבצושפרעכען · זעלבסט דיינען גערעכטען אונוויללען אונד דיא פֿער= אכטונג געגען דאז לאסטער, דריקע ניא אויף איינע ארט אויס, וואָדורך דוא מיסקעננונג דעם פערזאֶנליכען מענשענווערטהעס זעלבסט דעם לאסטערהאַפֿטעסטען צו ערקעננען געבען ווירדעסט · והאריכו בזה על פי יסודות השכל הטהור, כי זה כל האדם כפי המעלה,

איין

איין גוגענדהאפטער מענש· והמתבונן היטב בדברי רבינו הקדוש, באמרו: איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם? כל שהיא תפארת לעושיה, ותפארת לו מן האדם: יראה מבואר כי דעתו ודעת המחקרים ודורשים אור יסוד העקרי בדרכי המדות, אשר הוא אבן בוחן על כל פרטי המעשים אשר יעשה אדם על פני תבל, הטובים אם רעים המה, אחת היא, כי בלעדי זאת דבריו כחדה סתומה בעיני כל משכיל· כל בעלי מדע מסכימים, כי רק המעשה אשר התבונה הטהורה מסכמת עליה לעשותה, היא הנכונה והישרה, והמעשה אשר לא ישרה בעיניה זרה היא לא תאמר לה· וכללו דבר זה בתאמר הכולל: האנדלע ריין פערנינפֿטיג, וואס דיר דיינע פֿערנונפֿט אונאבהאֶנגיג אונד ריין פֿאָן אללעם איינפֿלוססע דער נייגונגען אין איהר אורטהייל, געביעטעט· — התבונה היא תורכי את אשר אחפוץ, ואת אשר אעשה, דיא פֿערנונפֿט מוס מיר דארשטעללען וואס איך וואָללען, וואס איך טהון זאָלל, היא תשפוט על הכלל ותקעה יתד במקום נאמן· אשרי האיש אשר יעמוד בכלל הזה בלבו למען דעת הטוב ודע בעיני אלהים ואדם, וירחק הרע ויקרב את הטוב, איך ווילל נון וויססען, וואס פֿיר איין געזעטץ דיא ריין גע= ביעטענדע פֿערנונפֿט אלז דאז האֶכסטע, אלז דאז אייגענטליכע גרונדגעזעטץ דער זיטטליכקייט אויפשטעללט, ואחרי ההתבוננותי במועצות ודעת לאיתי אור בהיר מזוהר התבונה כולן, והוא: איך זאָלל אימממער נור דאז וואָללען, נור דאז טהון, פֿאָן דעם איך זאגען קאן: דיס זאָלל יעדער מענש, יעדעם פֿערנינפֿטיגע וועזען, אונ= טער עבען דענזעלבען אומשטענדען, וואָללען אונד טהון· איך זאָלל מיר ניכט ערלויבען, וואס ניכט יעדעם אנדערן פֿערנינפֿטיגען וועזען עבענפֿאללס ערלויבט איזט· איך זאָלל דאז אלז איין געבאָטה אָדער פֿערבאָטה אויך פֿיר מיך אנזעהען, וואס איך אלז איין זאָלכעס, אונטער עבען דענזעלבען אומשטענדען פֿיר אנדערע פֿערנינפֿטיגע וועזען אנערקעננע· וואס זיין זאָלל, אונד דארום זיטטליך גוט הייסט, איזט ניכט פֿיר מיך אלליין, זאָנדערן פֿיר אללע מענשען, פֿיר אללע פֿערנינפֿטיגע וועזען אללגעמיין גוט· — וואס ניכט זיין זאָלל, אונד דארום זיטטליך בעזע הייסט, איזט ניכט בלאָס פֿיר אנדערע, זאָנדערן אויך פֿיר מיך, פֿיר אללע מענשען, פֿיר אללע פֿערנינפֿטיגע וועזען, אללגעמיין בעזע· דיזעם אללעם דייטעט מיר אויף איינע אכטונג הין, פֿאָן דער איך אנערקעננע, דאס איך זיא

גענען

געגען אללעם וואס איין מענש אונד איין פֿערנינפֿטיגעס וועזען איזט, האבען זאָלל׳ איך ערקעננע נאֶחמליך, דאס קיינער טהון דארף, וואס ניכט אללע דירפֿען, דאס קיינער טחון זאָלל, וואס ניכט אללע זאָללען׳ דאס איך מיר ניכט געגען אנדערע ערלויבען זאָלל, וואס ניכט אויך יעדעם אנדערן אונטער עבען דענזעלבען אומשטענדען, געגען מיך ערלויבט זיין קאן׳ איך זאָלל אללע אלז מענש — בעל נפש המוסכלת — גלייך ווערטה האלטען, זאָלל מיך איבער קיינען הינאויסזעטצען׳ ואל תדמה בנפשי, כי זולתי מבני אדם נמנאים בתבל, למען השיג תכליתי בהם, זאָנדערן איך זאָלל מיך אונד יעדען אנדערן אויף גלייכע ארט אלז צוועק אנזעהען. דען איך האבע אלז מענש — בעל נפש המוסכלת — איינען אונבעדינגטען אבזאָלוטען ווערטה פֿיר מיך — וכן ישוו כל זולתי מבעלי נפש המוסכלת, איך האבע ניכט איינען בלאָסען פֿערהעלטניסווערטה אלז מיטטעל צו עטוואס אנדערן, ועל כן אני תכלית לעצמי, רק הבריות אשר אין בהם נפש המוסכלת, זינד צוגלייך אלז מיטטעל פֿיר מיך, אונד צו מיינעם געברויכע, וכן לכל בני אדם בעלי נפש המוסכלת, אבל אני, בהיות אני אדם — איככי כמלא פה, אלז מיטטעל, אונד צום געברויכע פֿיר אנדערע מענשען׳ איך בין פערזאָן, וכל אשר אין בו נשמת חיים, זינד נור זאכען׳ דיזעם זיטטענגעזעטץ ווילל אכטונג פֿיר יעדעם פֿערנינפֿטיגע וועזען, אונד דאס איך געמעס דיזער אכטונג, מיט דער איך יעדעם פֿערנינפֿטיגע וועזען, נאך זיינען אבזאָלוטען ווערטה, אלז זעלבסטצוועק — גלייך האָכאכטען זאָלל, מיר ניכטס ערלויבע וואס איך ניכט פֿיר יעדעם אלז ערלויבט אנזעהען קאן, הנה החק הטוב אשר יסדה אותו התבונה בטהורה בלתי נטייה למלאות משאלות תאות הגויה לספות הרוה את הצמאה, דיזעם געזעטץ איזט אלזאָ דאז אָבערסטע זיטטענגעזעטץ, איזט דאז גרונדגעזעטץ דער מאָראליטאֶט, ורק המעשים הנוסתעפים מהדת הצדק ההיא מועילים להיות כל משפחות האדמה מבני אדם נצמדים יחד, כאיש אחד, קאן פאָללקאָממענסטע איינהייט אָרדנונג אונד הארמאָניא הערפֿאָרגעהען, מעכטע דיס אללגעמיין געשעהן! ווירד עס איינמאהל געשעהן? — ואתה קורא משכיל הבט אל כל הכתוב פה ושים עינך על אלת תפארת, שהואתו לדעתינו הוא: יקר, אכטונג: אז תשכיל, כי רבינו הקדוש כולל המאמר הקצר הזה מעט הכמות יסוד ועיקר משפט המעשים אשר ה׳

אלהינו

אלהינו דורש מן האדם · ולמה זה אנו מחשים, וכפתן חרש יאטם אזנו משמוע תוכחת מוסר השכל ולקבל האמת ממי שאמרו, והאדם לא ידע לדון דין ק"ו בעצמו · כמו שאמרו חכמינו ז"ל: ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כאשר קרה למרגלים כך נענשו, ושפך הוא י"ת עליהם זעמו כנואמו: במדבר הזה יפלו פגריכם, וכל פקודיכם לכל מספרכם, אף כי המוציא שם רע על רעיהו וכיוצא מהדברים המגונים בעיני אלהים ואדם · רבה המשטמה, פרץ על פרץ תשבע כל לשון, לנפש חיה שלחך יובדך הנה והנה עצומים כל הרוגיך, הלנצח תאכל חרבך ולא תחביא ותדבק לשונך לחכך? לבלתי יבוא המשחית ויבער בכרם ה' צבאות מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, ואם בשבת עון לשון הרע נתעכבו ישראל במדבר ארבעים שנה איך נקוה לשלום למנוח מנוחה, כי תגל העקדה בקנון בכיה לתוכה, כי מי מאתנו יעיז פניו לאמר חף אני מפשע זאת, ונופת תטופנה שפתי, ושקר שנאתי, ועתה השנת ושמע דברת האדם הגדול אמרותיו מאירים כספירים דורש טוב לעמו להוליכם בנתיבות החכמה, ירעם בקולו קול עוז, כאריה ישאג על כי הורידו בני האדם את עדים מעליהם על חטא שחטאו בדבור פה, ויען ויאמר כאשר היו יוצאים בני ישראל למלחמה על אויביהם, ולה' הישועה כי הוא לוחם מלחמתם, על כן יהיו נזהרים מטומאת שפתים כנאמר: כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע, ויש אם למסורת מכל דבור רע, כי קדוש ישראל בקרב המחנה להצילם, ועם כי גדול עונו של בעל הלשון המסבב פירוד וריחוק בין הבריות, ותועבת ה' גם שניהם, עם כל זה הוא החטא היותר תדיר, והיותר רגיל מכל החטאים, לכן עוררני הקול · והנה בשברון רוח ומכאוב לבי על עם מנושך וממורט דור יתום אשר אין לו קצין ושוטר, ומוכיח על מינשיו, אולי ישמעו עם לא בינות דברי יושר ואמת, אף כי בני אדם אשר זה דרכם ואינם מבקשים רק תואנה להגביר לשון שקר, כאשר ישמעו דברי יושר ואמת, מחזיקים עוד בהבלים, ויוסיפו לענות סרה, אולי הדורות הבאות אשר לא נסתבכו בחטא הזה, ולא תענו נפשם, יפנו אל דברינו אלה, ויצילו נפשם, ואחת מן פעולת לשון הרע נזכיר, והי' זה לעד ולאזכרת עון על השאר שהם רבו כמו רבו, ועל זה נקראתי להושיע אותם משוט לשון, והדבר הזה מגיע אל המתים ואל החיים, אלפים ורבבות מישראל, ולא יכלתי לאטום אזני משאון דמים אשר נשפך יום יום ·

זם

זה לשון הכתב הנשלחי

מלאך ה' בתוכינו, ישכון כבוד בארצינו, עטרת ראשינו, שר צבא ישראל, היושב אתנו לתראה עינים, ישפוט צדק לאפסי ארץ להקים, תורה וחוקים, אראלים ועלוקים ירוצצו כברקים, לכבוד שם תהלתו, אל חדר הורתו, לשמוע חכמתו — המלוכה מארץ ורחב ידים, תחת כל השמים, יפרוש כשחר על ההרים לפני מחנה ישראל להאיר יומם ולילה, לא ימיש מתוך אהלו, הליכות עולם לו, נתיבות החכמה ילך בדרך חיים, להבין ולהורות נתן בלבו כלב האדי', אשר יחוה ענייי צאן קדשים, הוא הדגל הנורא, כבוד יוצרו ובבוד התורה, אדונינו רכב ישראל ופרשיו, גאון עולם, נשוא דורו, ראהו וישמחו בו, רבים יאותו לאורו, אליו מקצות הארץ כהלו, הוא הגאון הגדול המופלא מהור"ר יהודה ליווא, יחי אדוני לעולם, וכסאו כשמש ויהלם יכון נצח · · ·

מיום בא אדונינו לשבת בארצנו ארץ מעהררין, ידידות משכנותיך, ועדר ה' לאכינו, מאליפות בחוצותנו, טלאים מבוקרי' מבקרים בהיכלך ישבו לפניך עדרים לשמוע תורתך, ישאו מדברותיך, נכספה אליך וגם כלתה נפשי ובכי גילי, לבנו ובשרנו ירונו: אשריך ארץ מעהררין גדול בקרבך קדוש ישראל, ראש גלות שומע אמרי אל, מקור החכמה והתבונה, אשר ממנו ישקו כל העדרים, ישאבו מימיו הנאמנים, ממנו פנה ממנו יתד, כל דבר יקר ראתה עינו עין לא ראתה זולתך בדורינו, ועתה אדונינו, כוראות בצדק תענינו, לנו ולמולדתינו, בביטה וראה את חרפתינו, כסתה כלימה את פנינו, דאבה נפשינו, מקול מחרפים ומגדפים, בעלי לשון יגדילו לשונם יפערו לבלי חק, מכעיסים את ה' ואת עמו אשר בזרוע רמה, יעשו אתנו מלחמה, באמרם עלינו כל היום שם של לעז ולזות משפחות כ א ד ל י ר ירחיבו דבריהם עלינו, וכל מחשבותם. ישיחו בנו יושבי שער נער ובער, ימיקו ברע עושק ידברו, על קדושי עליון נפשות יקרות, נשמות טהורות, צרורות ומצומצמות תחת כסא כבוד אלהינו בצרור החיים עם אבותינו, יקבלו פני השכינה ראשונה, במעלה עליונה, רואים פני המלך הקדוש, הנאהבים והנעימים בחייהם, מגשרים קלו, ומאדירות בגדו לעשות רצון קונם וחפץ צורם, יזכרם אלהינו לטובה, וזכותם יעמוד לנו, ואהי כנוע, ולבי קרוע, אחשבה לדעת שוא ועמל הוא בעיני, לאשר שונאנו גם ראינו, גדולי כדור חכמי ישראל הקרובים והרחוקים לבשו

קנאה

קנאה לשם ה' לנאות, ידברו נפלאות, ככחם אז כחם היום עמנו בחיותם, יוסיף ה' ויאריך שנותם, וגדולתם לאורך ימים, גם מנהיגי הדור גדולי ישראל אשר היו לפנינו, זקנינו וחכמינו אשר בימינו הלכו למנוחתם, תמ"כ · כולם נתעלמו לדרוש ולחקור אחר תולא בדבר, הבינו בירלת ה' ודעת קדושתם, ברוב חכמתם עמדו וחקלו בחקירות שנעתים, מלאו העול והשקר הזה שלא היה מתחילתו רק בעלילות דברים, ואויבים הוליאו לקול הזה והוא שקר מוחלט כאשר ילאה אדונינו מישרים, בכתבים הללו אשר כתבו חכמי הדור, שלא אחד נתן ריוח בין הדביקים בה' אלהינו, יגידו לדקתם לעם נברא, שבטי יה עדות לישראל נטע נאמנים, מנורת זהב כולה זרע אמת קודש הלולים · ואתה אדונינו למה אתה תעכינו ותנחנו ביד מונינו ומעכינו, ואיה קנאתך וגבורתך, המון רחמיך ואמתך עלינו התאפקו, כי מה נאמר ומה נדבר, אחר אשר ראינו את אדונינו אבינו אתה מנהיג הדור, ראש שבטי יה, שבט מישור שבט ממשלתך לעשות לדקה ומשפט בקרב הארץ, ובדבר הזה תביט ותחריש ויפעים אדונינו אזנו משמעו זעקתינו, ולעקת אחינו אשר ישועו מזרוע רמה, ואין מושיע לנו בכל החכמים האלה, אשר בכל עדי ישראל, אם אין פניך הולכים לשלח רוחך רוח חיים להחיות עם רב · עיני כל ישראל עליך בדור הזה, שלחך ה' למחיה להעמיד עליונים ותחתונים, כולם לא נבראו אלא לגוותא ולשרתך · רועה ישראל האזינה, הבט נא וראה שברון לבינו, ודאבון נפשינו, ונפשות עם ה' קהל גדול אשר מימים רבים נתרבה ונתעדבה המשפחה הזאת בכל גלילות ישראל, רבו להגדיל, בנים יולדו, דור שלישית ישובו אליך, הנה זעקו מקלה ארץ, במר נפשם יתחננו להדים המכשול הגדול הזה, מדרך עם ה', אלה במלביכים את פניהם סופכים דמיהם ודם זרועותיהם, מגדפיהם ומחרפיהם יִמִיקו בעוונותיהם, אשר יוליאו רוחם על ישיני עפר, יכוונו על קדושים אשר בגן אלהים תסיבתם, מתהלכים חוג שמים, מחיל אל חיל, יראו פני אלהים, בני עלייה ילילו על משכבותם, בדבר אלה המטיפים שפת שקר, נגד מעלתם ידברו עתק, ואנחנו מבני בניהם באנו לך, כביר ונאור, רוח אפינו, משיח לדקינו, יחיד בדורינו! עין הארץ! עליך עיני ישראל ישברון לאמור יהודה יעלה בתחילה, כי לו העוז והגדולה, איש מגליח, ידיע אף יצריח, בגוד המושיע, תמיד ותדיע, אלוף יהודה כגיור אש ובלפיד יבער באויבינו ואויבי השם, יגער יתמהו מגערתו, יחילו מאימתו, פקפו וגבורתו, באש דבקתו, יתפוגגו הררי עד, מנח נחרות אימת

נוראותיך

כודאותיך, ולנוגה צדק חכיתך, יתהללו וינהרו כל אנשי השם המסתעפים אליך, לחסות בכנפיך, יתלו בגורם מגינם למלאות דבריך, יסכימו על דברי אמת וענות צדק, חכמי תורה יודעי מצות ה' ברה, האלופים הרבנים אשר במדינת מעהררין, הסמוכים עליך, ואחריהם יחזיקו ג"כ שרי המדינה, ומנהיגי צאן קדושים. גבורי אנשים חזקים מאוששים, המה הגדולים האלופים, כשרפים מעופפים לבנים דקהל קדוש פראג, אמרתי, כל אלה לא יערכו נגד גדול אדונינו, ואלוף דורינו, ואל ידחו את רבן לכל אשר יצוום, ויבקש בגדור פרצה הזאת, אשר היא כבוד אלהים, חסד ואמת את החיים והמתים קדושי עליון משרתי אלהינו, ע"פ ראיות ברורות יחנו עליהן, יראו עין בעין, צדקתם ותהלתם של הראשונים, חכמי ישראל עשו אשר בכחם, וגם אתה אדונינו, יגדל נצח! לא ימוש מזרעו וזרע זרעו עד עולם׳ דברי המדבר, בנפש נכאה, וברוח נמוכה,

תלמידך ישראל אשר בן יתפאר:

המשך יבוא לטובה בכרך העתיד לבוא:

מחלקות הארץ *)

קְחוּ מִיָּדִי הַתֵּבֵל
קָרָא אֱלֹהִים מִמְּרוֹמָיו
לִבְנֵי אָדָם, קְחוּ אוֹתָהּ,
תִּהְיֶה לָכֶם לַאֲחוּזָּה׃
לִצְמִיתוּת, לְנַחֲלָה, לָכֶם
נְתַתִּיהָ, אֶפֶס כְּאַחִים.
תַּחְלְקוּהָ בִּלְתִּי עַוְלָה׃

חִישׁ וּמַהֵר מְאֹד, זָקֵן
נַעַר, קָמוּ מִתַּתְּתָם
יְדֵי כֻּלָּמוֹ חָלוּ בָהּ
כַּחֲרוּצִים׃ הָאִכָּר פְּרִי
הַשַּׁדְמוֹת תָּפַשׂ, גִּבּוֹר
צַיִד, יַעַר וַאֲשֶׁר־לוֹ׃

הַכְּנַעֲנִי נָשָׂא מְלוֹאֵי
אֲסָמָיו הָעוֹבְרִים לַסֹּחֵר.
וּנְשִׂיאֵי הָעָם בָּחֲרוּ
בַּכְּרָמִים וְיֵינוֹתֵימוֹ׃

המלך

*) פריינע איבערזעטצונג פאן שיללער׃

הַמֶּלֶךְ סָגַר אֶת־כָּל־
אֹרַח, סָגַר מַעְבָּרוֹת,
וּבְקֶסֶם שְׂפָתָיו צִוָּה:
עַשֵּׂר תְּעַשְּׂרוּ לִי אֶת מַעְשְׂרוֹת!

וַיְהִי כִּי כָלְתָה מַחְלְקוֹת
הָאָרֶץ, וַיִּקְרַב גַּם
הֶחָכָם מְשׁוֹטֵט בָּהּ· — — —
אֶפֶס מַה חָרַד לִבּוֹ,
בַּחֲזוֹתוֹ כִּי אֵין מָקוֹם
אֲשֶׁר אֵין לוֹ שָׁמָּה בְעָלָיו·

אֲהָהּ אֱלֹהִים! בֶּן־יַקִּיר־לְךָ
כָּמוֹנִי, אוֹתִי לְבַדִּי
מִכָּל אָדָם נָשִׁיתָ?
צָעַק וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ,
וּלְכֵם הַיּוֹצֵר כָּרַע,
וַיִּקֹּד רֹאשׁוֹ אָרְצָה· ———

וַיַּעַן אֱלֹהִים: עַל כִּי
הִתְמַהְמָהְתָּ בְּמַמְלֶכֶת
חֲלוֹמוֹתְךָ, תָּרִיב עִמִּי?
אֵיפוֹא הָיִיתָ, אֵיפוֹא
עֵת נֶחְלֶקֶת הָאָרֶץ?

וַיֹּאמֶר הֶחָכָם: הֲלֹא
אֶצְלְךָ קוֹנִי הָיִיתִי,
עֵינַי דָּבְקוּ בְּפָנֶיךָ,
וְאָזְנַי בְּזֶמֶר שָׁמֶיךָ·

אָנָּא הָאֵל שָׂא לְרוּחִי,
הַשָּׁכוּל מֵחֵלֶק־לוֹ
מֵחֵלֶק הָאָרֶץ, כְּעַר
תַּרְדֵּמָתוֹ וּשְׁכוּרַת
מְנֻעִימַת אוֹרֶךְ הַצַּח ׃

הִנֵּה אֶרֶץ נִתְּנָה בְּיַד
אָדָם, כְּבָר נִתְּנָה לְעוֹלָם.
מַה־תַּעֲשֶׂה? הַבִּיעַ אֵלַי׃
מִן הַקָּצִיר וְהָרְחוֹבוֹת
וְצוּר צַיִד, אֵין לִי מְאוּמָה׃
אָמְנָם אִם תֹּאבֶה לִחְיוֹת,
עִמָּדִי בַּשָּׁמַיִם,
עֵת תִּדְפַּק עָלַי שְׁעָרִימוֹ,
אֶפְתְּחֵם בְּחֵפֶץ כַּפַּיִם׃

צבי בויער׃

מכתבים בלשון עברי מאת עלמה חכמת לב

חנה מרים שורמן *)׃

על כנפי ארץ שמועתו איש האלהים אביר הרועים עטרת ראשי אדוני אנדראש רוית בהגה׃

מי יתן לי עט סופר מהיר למלא חשקי לבוא בכתבי לפניך אבי היקר׃ אחלי יוצק חן בשפתותי ויהיה נחל נבע מקור בינתי; יען אשר פציתי פי אל תפארתך אדבר אל אדוני אבי בלשון קדש והיו לו בכורי לקחי. אבל אמללה אני במאד מאד לאגור מעץ הדעת, ולא חשתי לקנות חכמה ובינה; על־כן אחרתי להתראות לפניך והסתרתי כיענה שיראה מאור עד כי אחשב כי דברי עוללים אשר דברים המה בלעגי שפה ימצאו חן בעיני אבותם מאמרי הזר אשר דבר ידבר בחלקות׃ וזאת נחמתי בעניי כי לך לבת אנכי ולכן לא ימעט לפניך מעשה אצבעתי׃ וחיית ורבית אתה וביתך׃

בתך ואמתך חנה מרים שורמן׃

שפתיו רעות רבים פעלים נר ה' אביר הרעים אדני גישברת ווטיוס׃

קוה קויתיך אלופי ורעי מגיה חשכי ומשוה רגלי באילות כי אמנם דבריך לי כדרבנות ומקור חיים פיך אבל הסתרת את

*) היא היתה מחוננת משכלת ממשפחת חשובי חורי עיר קעלן על נהר רינוס, נולדה ביום ה' לחודש נאפעמבער בשנת אלף ושש מאות ושבע למניינם, וכו'

אֶת־פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי וְעָמַדְתִּי בְּתוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה׃ אֲקַנֵּא בְּאַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ וְכָל הַהוֹלְכִים מֵחַיִל אֶל־חַיִל לִשְׁתּוֹת מַיִם מִמַּעַיְנֵי חָכְמָתֵךְ אֲשֶׁר בָּךְ נִמְשַׁלְתִּי כַּחֲצִיר גַּגּוֹת אוֹ כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין׃ מִי יִתְּנֵנִי כְּיַרְחֵי קֶדֶם בְּרֵנָה תוֹרָתֵךְ אֶת נַפְשִׁי כִּשְׁתִילֵי זֵיתִים שְׁתוּלִים עַל פַּלְגֵי מָיִם׃ מִי יִתְּנֵנִי אַךְ לְלַקֵּט שִׁבֳּלִים אַחֲרֵי לְמוֹרֵיךְ׃ חָיִיתָ וְרָבִיתָ אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃

תּוֹאֶבֶת לְחָכְמָתֵךְ מִכֶּסֶף, לְחַסְדֵּךְ מֵחָרוּץ נִבְחָר, חַנָּה מִרְיָם שׁוּרְמַן׃

לָעִיר הַגְּדוֹלָה דוּבְלִין, לְבַעֲלָה כְּבוּדָה דוֹרוֹתֵאָה מוֹור לְאַלְמְנַת הָאִישׁ הַנִּכְבָּד בֶּן־חוֹרִים מוֹור מֵעִיר וּטֶרֶכְתְ׃

לְבַעֲלָתִי כְבוּדָה שָׁלוֹם

שָׁמַעְתִּי אֶת שִׁמְעֵךְ רַעְיָתִי בַּעֲלָה כְבוּדָה וְגַלְתִּי וְשָׂמַחְתִּי לְאַחַת הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָשְׂאוּ לָנוּ הַשָּׁמַיִם בְּיָמֵינוּ לְחַדֵּשׁ אֶת כְּבוֹד עַמֵּךְ׃ כִּי אֲנִי אָמַרְתִּי, בִּבְלִי דַעַת גָּלְתָה הַחָכְמָה מִקֶּרֶב הַנָּשִׁים שֶׁבְּאֶנְגְּלַנְד אַחֲרֵי מוֹת הַגְּבֶרֶת יוֹחַנָּה גְרַיְה׳ וּמַלְכָּה אֱלִישָׁבַע ז״ל אֲבָל בָּאָה הַחָכְמָה בְּלִבֵּךְ וְדַעַת לְנַפְשֵׁךְ נָעֵמָה, בָּךְ בָּחַר ה׳ לִהְיוֹת לַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת לְכָל הַנָּשִׁים נַחֲלָה שָׁפְרָה עָלַיִךְ וַתִּמְצְאִי אֶת מַטְמֻנֵי מִסְתָּרִים, עַל כֵּן בְּפָעֳלֵיךְ שַׂשְׂתִּי כְּעַל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ לְצֵאתוֹ וְנִכְסֹף נִכְסַפְתִּי לְאַהֲבָתֵךְ וְאָמַרְתִּי בְלִבִּי אָבוֹא נֶגֶד יְקַר תִּפְאַרְתֵּךְ בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי לִכְרוֹת בְּרִית מֶלַח בֵּינִי וּבֵינַיִךְ, נַחַד נָא לִסְחוֹר וְלִקְנוֹת חָכְמָה וּבִינָה, כִּי טוֹב סַחְרָהּ מִסְּחַר כֶּסֶף וּמֵחָרוּץ תְּבוּאָתָהּ׃ וְעַתָּה אִם מָצָאתִי חֵן בְּעֵינַיִךְ הוֹדִיעִי לִי כָּל־חֲפָצַיִךְ וּבְרוּכָה אַתְּ לַה׳ הוֹד וְהָדָר לְעַמֵּךְ׃

רַעְיָתֵךְ וַאֲמָתֵךְ חַנָּה מִרְיָם שׁוּרְמַן׃

שר

ותהי לה רוח חכמה ותרב חכמתה מחכמת כל הנשים במעשה חושב ורוקם במלאכת אמן חרש ושכל ומלאכת בנגינות כלי זמר ושיר ותתפלא מאד מאד בעט הרט ובעט סופר ובמבטא לשונות שונות עברי וערבי רומי ויוני, כשדי ופורסי וכושי, ותמהר לדבר בשפת צרפתי אנגלי ואיטליא וכל חכמי אומתה קראו לה מופת השמיני ומופת עולם ·

שר צבא *)

כהתמך שודד תושד, ככלותך לבגוד יבגדו בך (ישעי׳ ל״ג א׳).

בכה יציץ שר תפתה, בכור מות.
ואישוני עיניו יבריקו חרף ועוז —
אחרי גבור חיל היוצא למערכה;
הוא אשר הורהו אכזריות במרגוע
בלי להשטף מקצף אף ועברה
הוא אשר הטיח את לב איש חיל
מלחדור, בתוכו רגש רַחֵם׳ —
עתה יחלום תהלת אַל־מָוֶת
מרחפת עלי עפעפי עיניו השכורות
וקרני פאר תצמחנה לו מבעד לצמתו
רק שואפי דם רצח, רק צוררים
התאבים לעלות פסגות תלולי ערכו.

ולהיות

---

*) גם זאת (כמו המליצה מות מחרף אלקים בביכורי העתים בשנת העברה אשר גם היא שלוחה לנו מאת המעתיק הנוכחי, ורק ע״י שגיאת המסדר האותיות נחתמה אחרי וואלף מאיער בסימן מהנ״ל) היא העתקה חפשית מושאלת אמן של המשורר המפואר קלאפשטאק בספרו Mesiade בלשון אשכנז; גם במחזה זה הראה המליץ יופי הפלאה הנולדות מאורות נשגבות בלתי תכליתיות, שאין תכלית׳ ורעש הקרב אשר הליירוס מכניס בלשון צרפת Fracas תעורר את רעיון הקורא במחזה זה ברגש נפלא· ענין הקורא במכתבי חכמה: פילאזאפישע שריפטען: וגם עיונו דגל ישראל ה״ר״מ״ד נ״ע כרך שני· ואם הוא הביא הציור הזה על המליצה הנזכרה אשר הלגתי בשנה העברה, לבבי יחשוב, שגם המליצה הזאת משובלת בציור משגב זה·

ולהיות זאב ערב וחתף שודד כמוהו,
רק המה יקרו ללבבו הנרעש· —
בדי שופר יאמר: האח! רוני נפשי!
ומרחוק ישמע נחרת סוסים דהרות אבירים
מרחוק יריח מלחמה, רעם שרים ותרועה·
עתה יוצא הכפיר מסבכו לצוות אבדון
אזנו תשמע ועינו תחזה קולות וברקים
יתבוללו יחד במהומת ושאון שדה קטל· —
ישחק לפחד ולא יחת לבלהות מות
בצוארו ילין עוז ולפניו תדוץ דאבה
נכוחו ירעיש בזעף ואחריו יאיר נתיב דם
במצח נחשת ובלב חלמיש ישמע
— קטורה באפיו וכליל על זדון רוחו —
שוד חללי חרב ואנקת מדוקרי חנית· —
לבו יקשיח כמו אבן, יצוק כמו פלח תחתית,
משרתיו רשעים מיחלים לדברו כי יקרוץ בעיניו,
מפיו הרג ומטבח יהלוכו, כידודי מות יתמלטו,
את כל גבוה יראה, עשו לבלי חת —
ובני אשפתו יעלעו דם, ובאשר חללים שם הוא·
וישכח כולו, שגם הוא בשר ילוד אשה
קרוץ מעפר, רמה ותולעה אדם מן האדמה
ולא יזכור כי גם אותו יעורר האל
לבוא במשפט בין כל מתי חלד — — —

בערנהארד שלעזינגער·

שוכן

שוכן סהר *).

אכן סר מר המות (שמואל א׳ ט״ו ל״ב).

האדם הַגֹּוֵעַ – עיניו תחשכנה
תעמדנה כסנורים בל תחזינה עוד;
פני הארץ ורקיע שמַיִם ינוסו מפניו
תוךְ אישון לילה ואפלה מנודחת;
כל ישמַע עוד דברת האדם וקול ידידות,
בל יוכל הביע מֶלֶל ולנאום אמרים;
כמעט יפטר **) מאחוזת מריעיו קרובי בשרו
בלשון רֶטֶט אין בינה ובשפה רועדת.
עתה שואב נשמת רוח ממעמקי קרבו
יזע ***) קר נוזל תחת, הולך עבר פניו,
לבו דופק לאט – עתה ישבות
עתה יעמוד לבו – עתה ימות – –

מהנ״ל

הזאב

---

*) גם שיר זה מועתק מספרי המשורר הנזכר בחיבורו הנ״ל, להמליץ כי המות לא בחלוני יושבי הארץ על אודות חטא אד״הר בעץ הדעת, השכיל המשורר ידו לתאר איש ישיש משוכני ירח, יושב בקרב בני משפחתו, ומספר להם חדשות ונצורות אשר לא ידעון מעולם, והוא הַמָּוֶת אשר בו נענשו בני אדם; כי גרי ירח יען לא חטאו, לכן לא ידעו מות.

**) לשון שילות ע״ד פוטר מים (משלי י״ז), ויפה שמשו בו חז״ל, ובל״א — ענטלאססען, אבשיד נעהמען — ובכוונה זאת שמשתי בו גם אני פה.

***) לשון זיעה ע״ד לא יחגרו ביזע (יחזקאל מ״ד).

הזאב והרועה׃

מִתְאַוֶּה לטרף הלך זאב אחד ביער לבקש טרפו, ולא מצא דבר
כי אם מלתעות כפירים מונחת תחת אֵלָה אחת, ויאמר בלבבו:
אקחן אולי תוכלו הועיל, כי תטבענה בי חית טרף גדולות ממני, ותחשבנה אנכי הרגתיו, ותראו מפני, ואנצל, וכאשר דמה כן היה; מדי לכתו באלה, והנה כפיר אריות שואג לקראתו, ויחרד הזאב מאד וינס מפניו, והארי רדף אחריו בחמת כחו, ויפן הזאב פתאום וירא את המלתעות לעיני הארי, והוא עומד ומשתאה, בראותו נאזל בלותות העת והגבורה באלה, וכי הפליא לעשות, ויחשבהו עז ממנו ויירא מאד, וילך לאחריו דבר אתו מטוב ועד רע — וישמח הזאב עלי תחבולותיו וילך בגאון לבו נכון ובטוח — כהודע כי לא תאונה אליו רעה — וינשק את המלתעות לאמר: אֲחִיֹּתַי מתת אלהים! עת לעדם סבבני, הייתן לי משענת, ועד זקנה ושיבה לא אעזבכן; אולי גם אכפן רועה ועדרו בכן, האח! אין כמו כן ברכה עלי תבל — ויהי בלכת עוד כברת ארץ, והנה הר גבוה ותלול לנגד עיניו, ועל ראשו מרעה לצאן, ולרגלי ההר עברו אפיקי נחלים עמוק ורחב ידים, שָׂמוּ גבול לכל עובר רגלי, וישמע שריקות עדרים מלמעלה, ויאמר: עתה אעשה חיל, הפעם אתנכל! ואם אין לאל ידי לעבור הנחל, אמנם את הרועה שם אתעה בשפת שקר, הוא בתומו יעזרני, בוא עד שפתי הנחל, אז אבין ואתערב בין עדרו, ואשבע כחפץ לבי׃ ויקרב אל הנחל כמטחוי קשת — והרועה עומד על ראש ההר — ויקרא הזאב: „רועה, רועה נאמן! הנני מבשר ומשמיע שלום ביני ובין
„עדרך הנאוה, עברו ימי הזעם! כלו! — הנה עתה העת אשר כל
„הילודים יונקו סוד אחוה ורעות, וגר זאב עם כבש במרחב, לא ירעו
„ולא ישחיתו כל חיתי יער, רועה אחד ירעם וינהלם במטה נועם; וזה
„לך האות כי אין בלשוני רמיה, הא לך השניים נתעו מלחיי — בהיות שאין
„לי תועלת בם כבראשונה. כי לא בכחם יגבר איש כמוני. על כן הט אזנך לי
„ושמע: כל ימי הייתי פרא בודד, כי יראו מפני כל חי, נדדו מחברתי;

וזאת

„ וזאת עלי לעלז ולדאבון נפש, משכני נא אחריך בחבלים, בנקל יביאוני אליך,
„ גם אשה כי אויתיה ונתעלסה יחד במפלאות הטבע וביופי העדר,
„ אותה אהבתי מימים ימימה“ — כמשתומם התראה אליו הרועה,
ויאמר בואך לשלום איש בשורה! אלף תודות לך עלי הבשורה הבאת הנה,
ותהי תמורתה ידידות נפשי לך; אך עוני גבר לי ועדן לא נחה עלי רוח
ממרום — באשר נכון להיות גם בעת השלום הזאת — ולמשמע אזן לא
אוכל שפוט אם אמת יהגה חכך, על כן סלח נא, ציד נאמן, אם אבקש
ממך עוד אות טרם אסור למשמעתך, כרחב פיך ונראה האם אין
בלשונך רמיה, כאשר הופלת בדבר. ואמללהו מתעדני לשבעם — כמעט
כלה לדבר, ויפתח הזאב את פיו לבלי חוק, ויתראו שיניו במשטר בלי בדק
לעיני הרועה, ויצחק הרועה: הה! נושך בשיניו וקרא שלום! ירשיעך
פיך וגם אני — וידרוך קשתו עליו וימתהו · ובנפלו אמר: „ הלא יתענו
„ חרשי רע ותהי אחריתי כמוהו“ ·

מרדכי ליכטענשטערן ·

פילכם

פִּילָפֶּס וסוסו *)

יודע צדיק נפש בהמתו (משלי י"ב י'·)

אחי וריעי, שמעו נא מלתי,
הטו לבבכם ואזניכם לְאַחְוָתִי!
מקריה עליזה אביעה חדות;
מקום לפנים ילין בו צדק **)
עתה בו צומחים שמיר וחדק
ממנו אשמיע יושר מדות·

עיר החכמה! קריה נאמנה!
רבות מעלותיך מי מנה?
בך אַתִּינְיָא מְדַבֵּר נכבדות —
סֹקְרַט גם פְּלַאטָא בך יָצָרוּ
סֹפָקְלֶס וְעֶשְׁינֶס בחומותיך שָׁרוּ ***)
הַיֹּפִי וְהַהַפְלָאָה בהיכליך נוסדות.

צדק

---

*) דיא אידעע איזט אויס לוציאן·

**) אַטהען עיר החכמה נחרבה ובמקומה כפר קטן שמו ס ע ט י נֶ ס·

***) מפורסם מאד מינערפא אטהענע נסכה החרש מנחשת — בראָנצע — מעשה ידי חרש אמן פידיאס·

צדק ומשפט בשעריך נפגשו,
חן גם חסד ברחובותיך נגשו,
נודע אֶרִסְטִד לשם ולתהלה —
נפלאים חוקותיך בדברי ריבות.
גם לכונן מדות שמת בית נציבות;
להללך פה אהגה אומר סלה.

אחשה מאנשיך גבורי המולה,
לוחמי שערים באומץ ותחבולה;
מַרַתָן וְסַאלַאמִס יגידו נפלאות — *)
טוב לי סֹלָאן צדיק תמים,
מכל גבורי חיל שופכי דמים!
נעימות מצותיו ובלתי נוראות. — **)

בעיר המהוללה שופטים נועדו
על אנשי נבל אשר בגדו
באנשים להם טובות גמלו:
אולם חלפו ועברו שנותיהם
מבלי בא איש לצעק לפניהם;
לשוא עד בוש הוחילו ועמלו.

כי

*) שמנה פרסאות מעיר — אַטהען — אל שדמות מערכה אצל עיר — מאַראַטהאָן — נלחם שר צבא מִילְטִיאַדֶס איש אַטהען על צבאות דריוש העלויתיס ועשה לגויי יון תשועה גדולה · אצל הָאִי סַאלַאמִיס הִגְבִּיר שר צבא טֶמִסְטָקְלֶס איש אַטהען על צי אדיר של קְסֶרְקְסֶס ועשה חיל וגם כן ·
**) ידוע שחוקי דראקא כתובים בדם ·

כי נבלה כזאת יקרה מלפנים,
בעיר הזאת המפוארה ביונים ;
ויחר אפם למשפט להתועד. —
לכן היתה יחד עצתם
לקשור פעמון בחלון ביתם
לבלתי שבת לשוא עולם ועד.

וכי ירצה איש לחזות פנימו,
ימשוך בחוט פעמון וישמיע אלימו.
כי יש לו לריב את ריבו — ;
למען יבואו לשפוט צדק,
לגדור גדר ולהחזיק בדק,
לבל יבגוד אדם באיש נריבו.

ירחים חמקו וימים נזעכו,
גזו זמנים ועתות נהפכו,
טרם משך איש בפעמון ביתם,
עד כי צמח חציר קירם,
יען כל נשמעה נבלה בעירם,
וְנִקּוּ מפשע זה אז איתם — .

בעת הזאת ובימים ההם,
היה שם איש ושמו פִּילָפֶּס
ולו היה בסוסיו סוס זקן וחלש,
אשר לא יכול לפעול עבודתו,
וימאן לתת לו מספוא ארוחתו,
עד כי בעפר חוצות התפלש.

גם לבית השופטים הסוס רץ,
יען לרעב מקונה משפטו נחרץ,
ויאבה לאכול מהחציר בַּגֵּד;
אמנם לריק יגע באין אונים,
לחנם התיצב על רגליו האחרונים,
כי בל יכול את החציר לְהָגֵד.

רק בחוט הפעמון משך ויצל,
והנה — הפעם נפשו משאול הציל!
כי השופטים לקול הפעמון נזעקו,
ויראו החוצה ולפניהם סוס צוהל,
ויתמהו יחד וזה לזה שואל:
למי הסוס ? ושכיניהם טרם נרחקו

השיבו: כי פילפס הוא קונהו,
ומפני כילות בל יחפוץ עוד כלכלהו,
יען מרוב שיבה לעבוד בל יכול,
ויאמרו השופטים: „בשמים שהדינו!
„דבר הסוס כֵּן *) יבוא עדינו! — **)
„הסוס יְכָלְכַּל וְדַיו יאכל אכול.

„בוגד האדם, וזר ונבלה מעשיהו,
„הבוגד בבעירו אשר בנעוריהו,
„עבד בכל כחו לאדונו ובעליו,

„ וככלות

---

*) השיעור כמו: כן בנות צלפחד דוברות·

**) הכוונה המשפט הזה ראוי לבוא לפני כס משפטינו, כמו: כי יהי' להם דבר בא אלי, ועיין שם בביאור לנתיבות השלום·

„וככלות כוחו מְשֻׁלָּח יעזבנו!
„הבוגד במטיבו אֱל בַּל יעננו —
„סוג לב הוא, ומשחתים מעלליו!

„גם ענוש יענש לב האבן!
„רפת יתן לסוס גם מספוא ותבן,
„כי אכזרי הוא גם מוסר פורע —
„עוד יתן לאוצר שלשים שקלים
„לבלתי הוסיף עוד מעשה נבלים
„כי צדיק גם נפש בהמתו יורע"׃

ישׂשכר בער שלעזינגער

דרוש

דרוש

מהכרת האמת, ומחזוק הבטחון והאמונה באלהים ית׳ ·

עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני (בראשית כ״ב י״ב)

ידידי ורעי ! האדם בתחלת היותו הוא נעדר הקנינים והשלימות , אולם יש בטבעו כחות והכנות שונות על פיהן יוכל להקנות לעצמו הענינים אשר הוטבע עליהם לפי תולדתו , אם יוחנכו ויורגלו תמיד , ואז יקל להם לשמור תפקידם ולעזור את בעליהם ; אמנם בלעדי ההרגל והחנוך אין בכחם לקרב האדם אל המבוקש ולמלאות חפצו . ולא זו בלבד , כי אם גם האדם בעצמו צריך שיעמול וישתדל בחריצות תמידי , אם ירצה להשיג דבר מה , ופעמים הרבה לא יוכל להגיע לתכלית מאוויו רק אחרי יגיעה ושקידה רבה , בהסיר מעל פניו אבני נגף אשר סביב שתו לו , בהלחמו עם אויבי נפשו ומכשולות רבות העומדים לשטנו , ובעזוב גם את הנאהב לו יותר , דבר בחירו רצתה נפשו , (כמאמר התנא : לפום צערא אגרא)· דבר זה יורה עליו הנסיון התמידי בכל דבר וענין אשר נשתדל להשיגו מקניינים הזמניים , וכמו כן הוא בעינו ממש בענין השגת האמת ושלמות הנפשי· אמנם רוב בני אדם יחשבו , כי די להם במה שלקחה אזנם שמץ מנהו בימי ילדותם , ולפי דמיונם המוטעה רבת שבעה לה נפשם צדק ומשפט ומישרים , ורב להם להפקיע עצמם מאולתם ואינם צריכים עוד להטות אזן לקול חכמה בחוץ תרונה ; לו חכמו ישכילו זאת , יבינו לאחריתם ! מי יתן ותפקחנה עיניהם לחזות מצפוני בטנם , אז ימהרו לדעת כי שקר נחלו והבל גורלם· כי האדם באמת בעת צאתו מגבול הסכלות והפתיות , עודנו משולל מכל חכמה ודעת , וימים הרבה יחלופו ויעבורו טרם יקנה מכמני האמת , אכן יגיע עליהם בהשתמש כחותיו אשר נתנו לו מאת הטבע

הטבע, ונהעזרו מהסבות והסתלעיים אשר יוליאום אל הפועל ע"י החנוך והרגל הראוי · והסבות האלה שתים הנה במין ובמספר : אם סבות חצוניות, שהן הלמוד והמוסר, ואם סבות פנימיות, והן חפץ הנפש והבנת הלב · בגלותינו להרחיב ידיעותינו ולהחזיק עמודי אמונתינו לבלי ימוטו מנסיוני הזמן ומקריו, ובהפלגנו לכונן את רגלינו ולשמרם מלכד, עד כי נלך בטח בארחות מישור ולא נתעה במבוכת הטעיות ובמסוכת הספקות או בודאי עלינו להשתדל תמיד בהשגת האמתיות ההכרחיות להשלמות המעלות והמדות ולא נלאה לחקור אחרי היסודות המעמידות אתהן על תלן ולבחון הספקות אשר יעמדו לנגדן לדעת במה יותרו ויבטלו (כמאמרם ז"ל ודע מה שתשיב לאפיקורוס) אז נלך לבטח דרכינו ונשיג האמת על כנה, ואז מוסדות אושרינו יתחזקו, וקרסולי הצלחתינו בל ימעדו · הן חיי הנפש ישגו בלכתם ויעלו תמיד מעלה מעלה, אין מעמד במגורם ואין מנוח במשכנותם (כמאמרם ז"ל הצדיקים אין להם מנוחה לא בע"הז ולא בע"הב), כי נטבע נפש האדם לשאוף תמיד אל המעלה היותר גבוה, מגמת פניה קדימה, ומטרת צדקתה יתרחק עוד יותר ויותר, מדי עלותה בבית ה'. לכן צריך האדם להוסיף אומץ יום יום ולהרבות מדת יושרו, וכאשר יוסיפו ימיו ויאריכו שנותיו כן ירבה שלימותיו וכן יפרולו · ויפה אמר הלל הזקן ע"ה: אל תאמין בעצמך עד יום מותך, כי גם הזקנה אינם ערובים לו לאדם לבל ישוב אחור וישוב לכסלה ; וגם הצדיק והחכם ביותר צריך סעד לתמכו ואזהרה אחר אזהרה להחזיקו בתומתו · א"כ בודאי צריכים אנחנו להשמר מאוד ולפקוח עינינו על דרכינו, לסקל מסלת חיינו מגורי מכשול הנפולות מסביב לנו ולנכח המונעים ומקרי אסון ופגעי השטוחים לכפות רגלינו, למען נוכל מלט משחיתותם · הן תולדות הזמן ומקריו, הפועלים שנוי ותמורה בתסיבת התבל בכללו או במעללי האיש הפרטי, כלמו שלוחי ההשגחה האלהית ונידים נאמנים המה לנסות ולבחון את לבבינו, למען חזק תומתנו ויושרנו, ולבעבור השלים את נפשנו ודוחנו לטוב לנו כל הימים ולהשביענו אושר זמני ונעימות נלח ·

זכרו ידידי ודעי ! את אשר ספרה לנו תורתינו הקדושה בפרשה שלפנינו, הביטו אל צור חלבינו, זה אברהם אבינו, איש המופת, בעל האמונה השלימה ורב פעלים · ראו כמה יגונות ועלבונות מלאהו, כתלוהו מנוחה הדריכוהו, כמה נסיונות נתנסה ! ועוד לא סר טעמו וריחו לא נמר, עודינו מחזיק בתומתו ואמונת לבבו לא השתנה ; הוא אשר בימי עלומיו גודל בין עובדי אלילים, גלולי בית אביו סבבוהו, ומתוך חשכת אפלה

אפלה אשר כסתה פני תבל, אורו עיני שכלו ונפשו מטוהרה מסעיפי שוא והבל; הוא אשר בימי היותו לאיש לבש צדקה כשריון, ויאחז במדות ישרות המשמחות אלהים ואדם, בהיותו אוהב נאמן לרעיו, מואס מעשקות, נדיב לב בממנו בגופו ובנפשו, אוהב הבריות ומקרבן לאביהם שבשמים, נאמן בעבודתו ובאהבתו לאלהיו; הוא בא בימי זקנותו לידי הנסיון היותר גדול, להקריב בנו יחידו בחיר נפשו לו לעולה, לכלות תקות שיבתו ואחרית נחמתו כמו רגע, ולהשחית בדי אונו בתנופת חרב · מי מבני תמותה אשר יבא אליו תלונה כזאת ולא יחרד לבבו ויאחר מלעשותה! אך איך נהג אברהם אבינו ע"ה? הכי עלה בלבו שמץ הרהור נגדו ית'? אם התמהמה מלקיים גזירתו? לא כן! אף רגע אחד לא נתעכב למלאות רצון אל, אמונת לבבו חזקה בה' ומדות טובו, ורוחו נכון בקרבו לבטוח בבוראו, כי לא יצוה ה' דבר אשר לא יגיע לטובת יציר כפיו, וידיעתו שלימה ונאמנה, כי עצת ה' עמוקה מחקור, ולכן מיהר ולא איחר מעשות מצותו, ובאהבתו הזכה באלהים התגבר להשיב לו פקדונו אשר הפקד אתו בשמחה ובטוב לבב· וכמו הוא שלח ידו להשחית את בנו וגם הבן הושיט את צוארו אל המאכלת והנה קול קורא מן השמים לאמר: אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה· כבר עמדת בנסיון והראית לכל כי ירא אלהים אתה ואהבתך אליו זכה ושלימה· יש שכר לפעולתך והדרך על בניך וזרעך עד עולם!

כה נהג ה' ית' את אברהם אבינו, מופת הצדיקים, אבי המאמינים· ועתה עלינו לקחת מוסר ולאחוז במדת אמונתו, כשרון מעשיהו, ורחב נפשו יעידו אותנו למשול ביצרנו ולהתגבר במחשבתינו, להסתכל באמתיות המציאות מרגוע לנפשינו, המאירות עינינו להביט נפלאות תורתו, והמחזקות בלבנו אהבה שלימה ונאמנה לאל, במה שנתאפק לסבול המקרים ולהתנדב באבדת הסגולות החביבות עלינו ביותר, אם הצדקה תדרש מאתנו·

אמנם איזה הדרך ישכון אור? ומה הנה הסבות העוזרות אותנו להתאמן באמונתינו ולהשיג התכלית היקר הזה? — ואומר לתשובת השאלה הזאת כי הכרת האמת היא הסבה הראשית והידיעה המקורית לכל ידיעותינו, בה יתהלל המתהלל השכל וידוע במה נתקרב לאלהים, ומה ה' אלהינו דורש מאתנו; בה נכיר טובות הבורא אשר חננו וההכנות הרבות אשר הכין בחמלתו לתקן ענינינו ולהצליח דרכינו; בה נתבונן

כתבונן גודל מעלת התקירה אשר פתח לנו ונשער בנפשותינו רב ערך המתנות היקרות המכוונות לתועלתינו והכאות להשלמת עצמותינו ׃ ולזה כון המשורר ע"ה באמרו: דע את אלהי אביך ועבדהו בלבב שלם ׃ אין דעת בלי הבנת הלב והבחנת השכל, ע"כ החיוב עלינו להתבונן בדברים התשלימיים מדות הנפש ולבחון עניני אמונתנו, למען נגיע אל האמת בהפריד העיקר מן התפל ולהבדיל בין אמונת תהו לאמונת שלימה, וע"י זה יפקחו עינינו ויפתחו שערי לבבנו. ואז נוכל עבוד את ה' ית', מקור השלימות ומבוע האמת ׃

ואולם דעו ידידי ורעי! כי החקירה לבדה לא תספיק למלאות התכלית הנשגב אשר שם ה' לתעודתינו, כמו שאמרו ז"ל: לא המדרש עיקר אלא המעשה, כי הידיעה והמעשה הם שני ענינים מתחלפים, החקירה היא מפועל השכל והמעשה מפועל הרצון ׃ הנסיון יורה כי רבים המה אשר עלו בחכמתם למדרגה עליונה, ומעשיהם אינם רצוים, ולכן בהיות כי מידיעת הטוב לא יתחייב בהכרח המעשה הטוב, אל תנוח דעתנו על מה שקנינו לעצמנו מהלמוד והסברה, כ"א נשתדל להחזיק בטוב ולפעול צדק בכל יכלתנו ׃ אהבת הטוב לבדה היא מקור המוסר, ממנה יסתעפו הקנינים המדותיים, אשר בהתחברם יחד ירוממו הנפש אל המעלה היותר עליונה, ומי זה אשר יפעול טוב מתשוקת הנפש וחשקה, הוא החסיד המעולה, תשוקתו תתחזק תמיד ותתחדש יום יום בקרבו, כמו שראינו באברהם אבינו ע"ה, אחרי אשר הגיע להכרת הטוב והאמת, התאמץ מאוד לפעול הטוב בכל אופן המצאו בנגלהו ומצפונו, ידיעתו היא המנהלת אותו בדרך החיים, ואהבתו אל הטוב האירה נתיבתו לבל יכשלו רגליו ולא ימעדו אשוריו ׃

מה רבו המכשולות והמוקשים הפרושים לרגלינו! ומה גדלה חובתינו להשקיף תמיד על מעשינו ולהשים עינינו על הדרכתינו והנהגתינו! למען נוכל להעיד בנפשנו כי שמרנו דרך ה' ולא סרנו מלשלם החובות אשר שמו עלינו האמונה והצדקה ׃ השמירה המעולה היא הכרחית להשלמת הנפש; כי כמה בני אדם החושבים בדעתם כי כבר קנו מדת הצדק ולא יוכלו לסור ממנו, אכן ראינו כי בהשתנות מקריהם ויחוסיהם, גם דעותיהם משתנות, אמונתם אבדה, ומדותיהם הישרות ספו תמו מן בלהות ׃ רבות הנה הסבות אשר תלבנה השתנות דיעות בני אדם מטוב לרע, מהם העושר המופלג. העוני החזק ושאר המקרים המתהוים בתבל ׃ לכן עלינו להשתמר מאוד בכל מפעלות ידינו לבל יהרס בנין המוסר והמדות, ולחזק

תמיד

תמיד את צדק הנפש, במה שנשריש בנו אהבת הצדק והמישרים, ונשתדל לעשותה שולטות ורודה בכל מעללינו ·

והגדולה שבסבות הממציאות לנו השלמת הנפש ואושרה היא חוזק הבטחון והאמונה באלהים ית', העוזר והסומך ידינו בחולשתינו והמציל אותנו מרב הצרות והתוגות המשוטטות בארץ· כמה גדולה מעלת הבטחון! ומה רבו תועלותיו! כי בהתברר לנו מציאת הבורא, אשר הוא חונן לב ואמיץ כח, תנוח נפשנו מעצבון הדאגות והיגונות ולבנו נכון בטוח, כי חסדו וטובו בל יעזבנו לנצח· אמנם מה נעשה אם אין לנו עמוד חזק אשר נוכל להשען עליו בזכרנו את רפיון יכלתינו, קוצר ידיעתינו, ורבות המקרים המשתנים והמונעים הנמצאים בעולם· רק הרעיון הנשגב, כי יש בורא משגיח ומטיב, יחזיק לבנו, ירבה תקותנו ויעמוד לימין אביון להקימו משפלותו ולהבטיחו כי אלהיו עמו אשר ירא בעיניו, ולו הכח והממשלה לפדותו משחת ולהצילו מכל רע ומכאוב אשר גזר עליו בחכמתו וטובו, כמאמר הכתוב: כי הוא יכאיב ויחבוש ימחץ וידיו תרפינה ·

ועתה ידידי ורעי! נחקורה גם אחרי היסודות, אשר נשען עליהם הבטחון השלם, למען נתחזק בו ולא נהיה נבוכים ומתעים אנה ואנה בעמק עכור הזה· דעו כי היסוד הראשון והתחלה להבטחון, הוא האמונה החזקה והברורה במדותיו ית', שהמה החכמה והיכולת והחנינה· הנה גם על פני הטבע כולה סמני המדות האלה גלוים וידועים ואינם נעלמים מעיני הבוחן בלב ישר, אותות גדולות ועדות נאמנה גם לנו, כי הבורא ית' אשר הוא בעל היכולת והחכמה והטובה לפעול כל אלה, בודאי ביכלתו גם להטיב עמנו, יודע באמת מה טוב לנו, מכיר הסבות הנאותות לטובותינו ובוחר בם ברב חסדו אהבתו וחמלתו· אך ביותר יתברר לנו ענין נשגב זה, כאשר נשים לב להתבונן ולהשכיל ברב המקרים המשתנים בתבל ותמורות תהלוכיהם, איך הסבות היותר רעות לפי דמיונינו, ברוב פעם יתהפכו לטובות האדם בלא דעת, ונפתע פתאום יוציאונו מן הערבוב הגדול אל הסדר, מאבל לשמחה ומחשך לאור, הלא תהיה זאת לנו לאות ולמופת כי יש משגיח עליון, דולה בתקונינו וחפץ באושרינו האמתי, וראוי לנו לבטוח בו· ואם נתבונן עוד, כי פעמים הרבה יבטח האנוש בכח עצמותו, וחכמתו ותבונתו לו למשען ומשענה, עם ידיעתו קוצר יכלתו; גם ישען בזולתו, עם שהתבאר לו חסרונו ורפיונו

ורפיונו, ולא נעלם ממנו בגידת האדם ותרמיתו ; יקוה הטוב מן הקנינים החמריים, עם שידע באמת כי המה משתנים ועוברים ולא יקומו לעד, ואיך א"כ לא נבטח באלהים ית' אשר לו לבדו נתכנו עלילות? לא ישתנה ולא יתחלף, מכיר כל הסבות והמסובבים, עצתו העליונה לא תכזב ולא תבולע, גוזר ומקיים, מצוה ועושה, מנהיג ברצונו כל כחות הטבע ומפעלותיהם, וידו לא תקצר להושיע ברב או במעט ·

אך מתנאי הבטחון השלם, שיתאמץ האדם תמיד להישיר לבו ולהיטיב מעלליו, הלא אז נוכל לחכות לה', כי לא ימנע הטוב מאתנו, ותקות לבנו תתגבר, כי תהיה משכרתנו שלמה ממנו חלף המעשה הטוב והישר, כמו שאמר המשורר ע"ה: בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה · ומתנאי הבטחון עוד להראות אותותיו בכל ענין ודבר מה יקרנו, בימי הצלחה, ובימי הרעה · בימי ההצלחה מחוייבים אנו להכיר טובתו ולהודות לאל חסדו אשר גבר עלינו, להשתדל ולאחוז במדות ההסתפקות, למאס המותרות ולהשתמש בקנינים לטובותינו ולטובת זולתינו, ונצפה העזר והאומץ מאל, כי יקים אותנו בהצלחתינו וישמור את כל רכושינו אשר רכשנו באמונה וביושר · כל עוד שיתגבר הרעיון בנפשנו כי הוא ית' מושל ורודה בכל, משגיח ומנהיג כל מקרה בני אדם הכוללים והפרטיים, ולא יעשה דבר כי אם ברצונו, וכל מגמתו רק לטוב לנו, כן נהיה בשמחה מתמדת וששון לא ישתנה, עינינו נחות, לבנו בטוחות, ונפשנו תרגיע בנו · אולם בהסיר ממנו הרעיון הזה, אז יגבה לבנו וירחבו עינינו, מאויי נפשנו יטרידו אותנו ויביאו מורך ודאגה תמידית בקרבנו, ותפעם רוחנו מיראת אבדון את אשר השגנו, ומפחד הכליון את אשר קנינו, לשוא נבקש אז העונג, כי ישיגונו הנגעים, ותחת המנוחה נשיג אנחה חלילה! גם בימי הרעה נזכור, כי האלהים אנה אותם לידינו בחכמתו והשגחתו, אם על דרך העונש, או על דרך הנסיון, להטיב לנו באחריתנו ולסבב על ידיהם אושר הנפש והשלמתה, ולא יטרדונו אורך קצם, ובהאחרם בל נאמר נואש, כי אם יתמהמה העזר, נחכה לו כי בא יבא בל יאחר, כמו שאמר המלך החכם ע"ה: מוסר בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה ·

ידידי ורעי! שימו נא לבבכם על דרכיכם והשתדלו מאוד להקנות לנפשכם מדת הבטחון אשר אין ערוך אליה, היא ההכרחית לאדם משך ימי חייו, ובפרט בזמננו זה, אשר המה ימי הרעה באמת, בהתמעט המחיה והכלכלה, והתקוה הלכה ודלה · יהי לבבכם שלם עם ה' ועם

תורתו

תורתו, חזקו והיו לאנשים, האמינו באלהים כי מאתו כל אלה והוא עשה לנסות אותנו לדעת את אשר בלבבנו, ולעורר נפשנו להשתכל באמתתו, להרחיק ולהסיר תאות לבנו מעניני האובדים והחולפים, ולא נדבק בחמדות תבל המדומות והבוגדות, כי אם תערוג נפשינו להדבק באלהים, לזכות ארחותינו ולהשתעשע בסגלות הנפש ויקרתה· אז נוכל לבטוח באמת, כי ה' ית' יודע מכאבנו וצרת לבבנו, הוא המבין צרי ותרופה לתחלואי בריותיו, ואינו מקפח שכר כל יצוריו, הוא הממתיק ימי הצדיק הנלחם נגד יצרו ומתגבר על תאותיו, והמשמח לבב המיחלים לחסדו; גם הוא ישוב ירחמנו, מצרה לרוחה יוציאנו, כימות ראינו רעה כן ישמחנו, ויטה אותנו ואת כל מתי תבל אל נתיב ההצלחה, ברחמיו וגדול חסדיו אמן·

שיר יסודתו בהררי קודש ליום הנקדש חג מתן תורתנו הקדושה׃

לאט לי נפשי אל תאיצי
מתגי תשוקתך ואל תפרוצי
הצנע הבט כבלע קדושים
הגבל הגיון כל תהרסי
פן תוקש כמעט תפלסי
ותחת ענבים יעלו באשים׃

מי יתנה קדושת היום
מי בימים כמהו איום
יום מלכינו בשם קרא
נועד מאז לאהבת כלילים
לרוות דודים בקודש הלולים
יום הששי מראשית ברא׃

בחודש השלישי ששי לחדש
פרש חופתו סיני בקודש
אשריך סיני מקום מה נורא!
זה היום וזה מקום כבודו
אוה מעולם לשכינת הודו
הרים קרנו עטהו אורה׃

השחר עלה בעוז חביון
שבעתים בהדרו ליום אפריון
ירפד חרוץ על עבי שחקים

איום ונשגב ממולח בנעימים
גילה ורעדה ברכבי עולמים
אש מתלקחת קולות וברקים •

גם בני אלהים חתו ונבהלו
מה פעל אל זה אל זה שאלו
נורא! אם לשבט אם להיים
היעשה ה׳ כלה ונחרצה
ואם חמרה גנוזה יורד ארצה
ה׳ תנה הודך על השמים •

החתן יכהן פאר ותפארה
אלפי שנאן נושאים עטרה
שרים ושרות מנעימי זמירות
מנצחים בקול, שירה חדשה
ושרפי קודש משלשים קדושה
ותעבור הרנה במחנה מאורות •

הכלה לקראתו תעדה כליה
בצעיף ענוה כסתה פניה
כלה נאוה אין בה דופי
בת נדיב מבנות ירושלים
יפת פעמים נכונה שדים
כלילת החן וכלילת היופי •

הר אלהים שם נפגשו
הרבו משאות נשיקות פשו
הרגוע נפשי העת לחשות —
לשוא תעמולנה שפתי חומר
לכלכל נשגבות לביע אומר
כמעט קט, וחללת קדושות •

מהולל

מהולל אקרא בשפתי רננות
באשרי כי אשרוני בנות
כי בי חשק מכל בנות אמי
האמירני ואנכי האמרתיהו
הרויני צחצחות מנשיקות פיהו
נפשי יצאה בדברו עמי:

„יפתי תמתי הטי אזניך
שמעיני אנכי ה׳ אלהיך
ארשתיך לי באמת ואמונה
ארשתיך לי לנצח נצחים
השמרי מהבלי שוא ומדוחים
כי לא ראיתם כל תמונה׃“

כאלה וכאלה אזני תשמענה
על לוח לבי חרותות כלנה
אמרות טהורות מזוקקות שבעתים
קול ה׳ חוצב להבה
הצית בלבבי רשפי אהבה
לא תכבה עד בלתי שמים׃

והיום הזה שנה שנה
מעלה אזכרה אהבה ישנה
וגם נצח ישראל לא ישקר
משגיח מחלונות מציץ מחרכים
ואם יתמהמה אנחנו מחכים
נפשי לה׳ משומרים לבוקר׃

ש — א

מליצי עשרת הדברות·

אלהי עולם בסיני כהופיע
ארחות חיים בחיריו להודיע
בענן מתלקח רעם נורא,
עשר דברים עמו לשמיע,
חקי חיים למו הביע
בעשר דברים, יסודי התורה·

עבד עבדים עֻלו שם עליך
בעבודה קשה המר חייך
בניך הילודים השליך יאור מאנכים!
עניך ראית עליך חמלתי
בשפטים גדולים אותך גאלתי
„אנכי אלהיך אשר הוצאתיך ממצרים!"

לולא אנכי בכפי שַכותיך
לולא באותות ובמופתים הוצאתיך
עבד עולם את היית!
עבדי אתה בחסדי קניתיך
בקולי שמע אנכי פדיתיך
בקולי שמע ורבית וחיית!

אלילי

אלילי גוען במופתי ככלמו
עונדם הכותי והמה דמו
אלל הבדך החגגים הלמרים!
לי תשתחוה, לי בדך תכריע
לי קולך תתרומם, לי תריע
„לא יהי׳ לך אלהים אחרים!"

גם אמונת שוא וחלומות הבל
גם נביאים אלה למשוא ואבל
אטום אזניך משמוע בקולם!
שקן תשקן מעונן ומנחש
קוסם קסם באלהיו מכחש
אל תפן להם מאפע פעלם!

קדושת שמי לריק בל תבטא
שפת כזב שמי בל יעטה
במשפט שא במורא שם קוניך!
פה אנוש בשמי לריק יזכרני
לא ינקה לשוא יפקדני —
„לא תשא לשוא שם אלהיך!"

ששת ימים ככמי החלך לקנות
בזיעת אפו לחמו לבשרו לכנוס,
יעמל אדם תבל דאג לנפשו!
ויום שביעי לנוח הוא, עבדו, ובנו,
בתו, אמתו, בעירו וכל אשר במעונו,
„זמור את יום השבת לקדשו!"

בו להתבונן חכמת הבריאה
בו לזכור ידי ברהב נראה
יראתך וכסלתך עלי ישבת!
לזכור במצרים, משם הוצאתיך
הנה שמור שבת לעולם צויתיך
מחללי שבתות כפשותימו אהגה!

מה חייך עלי חלד?
ראשיתך הלא הוא ילד?
רפה—כח לאת מרחם הורתך!
בל תראה יה בארץ חיים
אם לא הנקת שדים
תגוע ולא תעמוד רגע בעורתך!

אל תכסה כבוד לאביך
מיום הטיב לבך פיך
קטנת מחסדים גמול בקומך!
קחה מוסר וימיך יארכו
שנה ושני חייך ישחו
„כבד את אביך ואת אמך!"

זכור ימים היית בנעורך
מאז כחלית ונבעו שנך
באין אהבתם חתופך מות!
מיום נולדת יהבך עליתו
לגרעם עמלם בימי צבאימו
תיקרפ עדי ישיגך מות!

ונום

כפוח רוחי אכזרי לא יביה
לקול תשוקתו כאבן לא — יחיה
גם לאף, טורף נפש ויחים קלך! —
לַרות שנאתך בחרונך אל תיגע
הַפְרֵךְ מְלַתּוּקי נקמה ברגע
שופך דם האדם יומת. „לא תרצח!“

מנע חפץ ריעך לקבוע
עמלו שמור לא לנגוע
אסוף ביושר פן תאכוף!
הסר מרמה במכר ומקנה
והעבטת אדם בלתי מונה
אהוב אמת „לא תגנוב!“

שכוך תשוקתך לאשת ריעך
הלא בזנונים תהרוס חייך
אִישָׁה שַׁכְלך כדוב באף!
ברית — הֵפַרְתָּ — ליב שלחת
אהבה הרס — בנים גרשת
תָּרִים קלון — „לא תנאף!“

השופט ישפוט למראה עיניו
דעת אמת חשבו דעיוניו
על פי עדים יקום ויבַקר,
תַשכלהו ולא ירשיע רשע
עדים תשחד לדק שֵרשה,
„לא תענה ברעך עד שקר!“

בית, אשה, וענק אחיך
חבל, יופי, וכאמן ריעך
חמוס תאוה ולא תאבה!
לעתיקיו, עדיו, זהב וכספו
לסוסו ובקרו ויגיעי כפו
„לא תחמוד“ ולא תתאוה!

עם מאמין באלקיך ובדת
יש מיך מלבו פשע וחטאת
אף כי אתה בחירי! אשר שמעתני באזניך!
שדדו לבבכם וזרעו אהבה
ישמחו לכם פרחי שלוה
יסוף ענותי „ואהבת לריעך כמוך!“

כמים קרים לנפש עיפה
כשחר בקוע אחרי תעופה
לשוחרי מוסר אלה הדברים!
יבושו ויחפרו עובדי אלילים
נעדרו תבונה, מוסר דלים
אשרימו נוצרי אלה ברורים!

מאת צבי בויער

פתרון

פתרון מאמרי חז"ל *ופסוקים נעלמים אשר אין להם שחר·

א

עת לעשות לה׳ הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך (מסוס) עת לעשות לה׳ (ברכות דף ס״ג ע״א)·

הפליאה במאמר הזה יושבת בפתח עינים, מה הכריח רבי נתן להרוס סדר הפסוק להפכו סופו לראשו וראשו לסופו? ואי׳ החדשות אשר הוא מגיד? והנה רבו דעות מפרשי התלמוד למצוא חזון וביאור, ואחשבה גם אני לחות דעי. לפי דעתי אין כוונת רבי נתן לחדש דבר או לפרש הכתוב, רק לקיים מה שאמרו חכמי תלמוד לא תעמוד ברעה, ורבי נתן הי׳ נלוה לרבינו הקדוש במערכת סדר המשניות כאשר עיניך תחזנה בתלמוד בבא מציעא דף פ״ו, רבי ורבי נתן כללו המאור בדורות שלפניהם וסדרו את המסכתות וחכמי התלמוד המדקדקים לבלי שם קנצו למילין המתנגדים הטוב או איזה רעה, וכן סובב התנא סוף מסכת ידים לסיום בפסוק וכשלקה מה אומר? ה׳ הצדיק! לפי שאינו מאושר לסיים בהכחשת כופר לגבורה האומר מי ה׳ אשר אשמע בקולו? וזו הסבה תכליתית גם בספר משניות ממס׳ ברכות לבלי חותם משנה אחרונה סוף הפסוק הפרו תורתך פותח ר׳ נתן וחותם עת לעשות לה׳·

ב

**) טוב שברופאים לגיהנם (קידושין דף ל׳ סע"א)·

המאמר הזה הוא סתום ועמום ועלימו יתעלם העלמת טעם, כמה גדולי ישראל היו רופאים, שמואל אסיא הוה, רבי אבוה אסיא

*) הפתרון לשני המאמרים האלה (א — ב) הוא בינה נכון נודעת וממקור חכמת אדוני אבי, [illegible] החכם המופלג כש"ת מוה׳ ישראל סג"ל לנדא·

**) אמר המעתיק ספר ב"ע אחוה דעי גם אני לבאר המאמר הזה: נוסח השבעים זקנים

אסיא הוה, ואחריהם חכמים מפורסמים כמו הרמב"ם והרמב"ן, ואיך כלה ונחרצה טוב שברופאים לגיהנם ? לכן אמרתי חלילה שהכוונת המאמר יהיה משפט חרון על בני אדם, בעלי חכמה וצדיקים העוסקים בחכמת הרפואה חלילה! אמנם המאמר הזה ירה אבן פנתו על מאמר אחד: אמרינן בתלמוד (בבא בתרא דף כ"ח) ברשא כל אסוון אנא חמר, ואמרינן בסנהדרין (דף קי"א) גם אלה ביין שגו ובשכר תעו — פקו פליליה ואין פוקה אלא גיהנם כלומר שתיות יין הרבה גורם את האדם גיהנם כמו שאמר החכם אל תראה יין כי יתאדם כי המרבה שגדות כל עבירות דומות לו למישור וזה טעם טוב שברופאים הוא כנוי ליין שהוא ראש כל אסוון ואלה אשר ידליקם הוא מוריד שאולה לגיהנם׃

ג

פתרון מלת שרד *) (שמות ל"א יו"ד, ל"ה י"ט).

נלאו כל מפרשי תורה מלוא פתרון למלה זאת, ועיין ביאור תרגום האשכנזי כתב שגם הוא לא ידע פתרונה ולדעתו יחידה היא זו ע"ש׳ והרמב"ן ז"ל העיד עוד כי בלואת עשית בגדים לא הוזכר עשות בגדי שרד וגם בעיניו יפלא כי שמות ל"ט א׳ נאמר מן התכלת והארגמן ותולעת שני עשו בגדי שרד ולא נזכר שש ומה זה ? עוד יש מקום להרבות דקדוקים שם בענין הזה׳ והעולה על רוחי הוא היות שרד לשון יתרון כמו שנאמר (במדבר כ"א ל"ה) עד בלי השאיר לו שריד, וכאלה הרבה, וכן הוא מדרש חז"ל ביומא (ע"ב ב׳) הביאו הערוך בזה, והיינו לפי שנאמר (שמות ל"ו ז׳) והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה והותר, ולא

זקנים בפסוק מתים בל יחיו רפאים בל יקמו (ישעי׳ כ"ו י"ד) הוא לפי העתקתם (ου δε ἰατροι ουμὴ αναςήσωσι) רופאים בל יקימו׳ והנה ידוע כי המינתיקים האלו היו מכת הפרושים, והפרושים היו מתנגדים לכת החסידים הנקראים בלשון הקודש רופאים, כי המלה הזאת היא הרמית כידוע וכן תורגם בלשון יוני לידידיה האלכסנדרי (θεραπευτοι) ולפי שבעלי כת הזאת היו מכחישים תורה שבעל פה הכליתוהו בהעתקה הנזכרת וכן בעלי התלמוד אומרים טוב שברופאים לגיהנם׃

*) נעתק מתוך המכתבים השלוחים לעצם ידי מאת אדוני דודי הרב הגאון החכם המפורסם כ"ש מוה׳ יעקב אשכנזי סג"ל נ"ע זצ"ל אשר גם עתה שפתותיו דובבות הרבה חכמה ודעת׃

ולא נאמר מה נעשה ביתרון הזה ? וכמה הלכתא רבנתא הי' למשמע מזה לענין הזמנה מלתא, הקדש בטעות, קדשי בדק הבית, וכאלה הלכות התלוים בשעלה· ומי חכם יבין אחרית דבר מראשיתו, עיניו רואות כי לפי רבוי המתנדבים בעם, הוא דבר הנמנע ? שיעלה תרומת התרומה בצמצום כפי צורך המלאכה מבלי שום יתרון ! לכן למען חזק לב המתנדבים פן יחושו לעצמן שיומצא הנותר מוטל בבזיון ככלי אין חפץ בו ! לכן מיד כאשר נצטוו על הרמת תרומות הקדש, להפיס דעתם ולבבם, הובטח להם מאז מראשית כי גם מן היתרון יעשו בגדי קדש, ובשגם אלה יעלו לרצון לשרת בקדש· ודעת לנבון נקל להטעים לעצמו, כי על כן לא הוזכר בצואת עשית הבגדים ענין בגדי שרד· ולאשר לא ידעו אז שירות בגדים אלו ומה יֵעשה בהם ? לזאת עשו מן היתרון הזה מעשה אורג, יריעות ישרות מבלי שום תמונת לבוש, למען יהי' מוכשרי' לכל דבר אשר יהי' צורך באלה· ועשו בזאת מכל אשר נמצא בידם כותר הנשאר לפניהם אחרי העלות כל בגדי כהונה אשר נצטוו עליהם בפרטות לעשות אותן, ונעשו כאלה מכל מין לבדו מן התכלת והארגמן ומן התולעת שני, אמנם מן השש לא נמצא בידם כותר להעשות ממנו בגדי שרד, ולכן (שמות ל"ט א') לא הוזכר שש, וכן בפ' מסעות (במדבר ד') שם נאמר כי על הארון יפרשו מלמעלה בגד תכלת, ועל השלחן יתנו בגד תולעת שני, ועל המזבח בגד ארגמן, ומאין הי' להם אלה הבגדים ? הלא המה את אשר עשו מן הנותר לפניהם הֵן המה בגדי השרד ומן השש לא היה נותר לכן לא נעשו עמו דבר· ובזה סרו יחד כל הקושיות והדקדוקים אשר ישתרגו עלו בענין הזה, ושורש דבר נמצא כי הוא זה שם הנאה להם להקראות בגדי השרד ודו"ק, כי לדעתי הדברים נכים ואמתים· ואפשר שגם הראב"ע ברמיזותיו במחוג מחוי על פי' זה יעו"ש, וע"פ הדברים האלה ראוי לתרגם כתובים אלו בל"א :

דיא געוואֶנדער פֿאָן דען איבערבלייבענדען שטאָפֿפֿען —

ד

צופניה צפן רוח ושמן ימינו יקרא (משלי כ"ז ט"ז)·

באור והעתקות רא"א של שמן ימינו על כח ידו וזרועו יושיע לו, בלתי נכונים בעיני מכמה טעמים· א) כי לא מצאנו שיכנה שלמה דבר מכל אשר חפץ להודיע, רק באר הכל מפורש ושום שכל· ב) לא מצאנו בכל תנ"ך שם שמן הושאל על כח ותקף המקובץ תוך העצמות, כי לענין זה ראינו ומח עצמותיו ישוקה (איוב כ"א כ"ד) ; ואם כתוב

ובשמן

וכשמן בעצמותיו (תהלים ק"ט) שָם המוזן על בטן ממש, והנה רישא של הפסוק כמים בקרבו, אשר הוא ג"כ מים ממש · ג) מי יקווה לשמוע מפי מלך חכם כמוהו, שילוה שהאיש אל יסבול זדון זעקת אשתו המרינה רק ייעצהו להכותה באגרוף ? חז"ל אמרו בחין ערכם: ילד תינוק ואשה שמאל דוחה וימין מקרבת, והוא יתאכזר להחלק היותר חלוש מבני אדם ? מי לא יודע שהנשים ברוב ימיהם מצטערות חלושות המזג ורפות הבריאות פעם הָרות, פעם מיניקות, גם בשעת ווסתן מצטערות מאוד, ואיך מלך חכם מכל בני אדם, אשר רוח קודש התנוססה על שפתיו, יתן מקל רשע מקל חובלים בידי בעל מתקצף, אשר אולי הביע הוא בעצמו מדון אשתו ע"י מנהגיו הנשחתים, והדין עמה וישרים משפטיה ? — אולם לדעתי גם פה לא סר הדורש טוב לעמו, הסולל מסלת המוסר ומשמיע כשופר נועם המדות הנאות לאדם, להודיע בשער בת רבים מה שיעשה האדם וחי חיי צדקה וחסד ; ודבריו לקוחים מחכמה המוכית — פאפולאָרע פילאָ= זאָפיע · — ואען: חלק הראשון מהפסוק כבר באורוהו רש"י והמכלול יופי, ובפעמיהם הלך הבעל תיקונים לביאור ותרגום רא"ם, ומה אוסיף על דבריהם ? אולם בחלק השני נראה כי השם שמן מושאל פה להוראת השיע החלק והשיווי — דאז גלאטטע זאנפטע געשמיידיגע צו בעצייכנען— כמו וחלק משמן חכמה (משלי ה׳) רכו דבריו משמן (תהלים נ"ה) · השם יד אמר האונ"הש לפי שעיקר כח והיכולת של אדם ביד והוא כלי חפץ לכל מעשהו ופעולתו , ע"כ השם הזה משתמש בלשון ע"ל הלחצה לענינים רבים ושונים עכ"ל עיי"ש · לכן נראה לי שגם פה מושאל שם יד על ההוראה הנקראת בל"א — בעטראָגען, בענעהמען — יען רוב מעשה בני אדם נעשה בעזר ידם · ומעתה הכוונה שעצת החכם הוא שיאזור עצמו במדת הסבלנות שידבר על לב אשתו הכלית אתו דברי חן ורחמים, אולי ישובב לבבה אליו יהפוך רוחה ותשתנה לטוב לו ותתפייס אליו · וכן דרך דורש טוב ורודף שלום לבלות רוח הכעס, להיות מן הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, ובפרט מסובבת חיקם, אשת בריתם, ויתורגם:

זיא פערבערגען צו וואָללען היעסע דען ווינד פערבערגען ; ער
רופע ליעבער זיין זאנפטעס בעטראגען (געגען איהר) צו הילפע ·

ב—ד ש—ג—ר ·

יגיד

ה

יגיד עליו רעו מקנה אף על עולה (איוב ל"ו ל"ג)׃

הלחץ והדוחק בפסוק זה לכל המפרשים הנראים עד הנה נודע לכל קורא בס' איוב; והזרות היותר גדולה נמצאת בביאור ר"מ וואלפזאהן, שפירש: רעו ופירושו דבוקו כמו רעיון וכמו בנת לרעי עכ"ל ומה יעשה בתיבת עליו? אז יוכרח לענות כמו אליו; ולא מצאנו בכל תנ"ך פועל הגיד רק לשמוש הלמ"ד גרידא ולא למלת היחס אל. דוק ותשכח׃ לפי ביאורו דבק מקנה למלת אף וכנגד הרב רש"י דיעה זו עיי"ש׃ גם בתיבת עולה נלחץ מאוד׃ —

לכן אחוה דעתי גם אני: הן רש"י פירש שההפסק הראשון הוא בתיבת מקנה יען שהוא מוטעם בטעם רביעי, וחלק השני מתחיל מן מלת אף׃ והנה ידענו שהזרות בס' איוב רבו כמו רבו, והכל מודיע לנו שהוא ספר ישן נושן, ומה חידש אם נמצא בו מלה אחת שאותיותיה מתחלפות זו בזו? ואחשוב שהמלה רעו נחלפת ורצוי להיות רועה, ופירושו רועה מקנה ר"ל הרועים אשר בשדה; גם על עולה פירושו האוסר וקושר עול על צוארי הבהמה לחרוש בשדה. והתיבה על הוא פעל נגזר משם עול — בעיאָכען — מגזרת כעו, ותיבת יגיד עליו הולכת על שני חלקי הפסוק׃ ומעתה הכוונה הכללית היא זאת: בפסוקים הקודמים המליץ לספר מהתחזות השמימיות מגשם ממטר מברק אש תהלך ארצה ורעם לחזיז קולות ונפלאות החדש המתהלך לרחבי הרקיע ומלוא חילי קרנותיו להפגיע על כל יושבי אדמה; ועתה מבאר שהמחזות האלה נודעות ונגלות לרועי מקנה הרועים על פני ארץ במרחבי הככר ועל תלולי יבול הרים, יותר מלשוכני בתים בחדרים מוחשכים בקריות והיכולת, כי המה בחומותיהם האפלות בל יראו ובל יביטו ככה נפלאות תמים דעים׃ גם האיכרים ועובדי אדמה האוסרים וקושרים עול על צמדיהם לחרוש ולעבוד שדמותיהם, גם המה יענו אף יגידו מה נורא ונהדר מהלך הטבע על פני חוצות ושיעור הפסוק:

יגיד עליו רועה מקנה אף עול (או אוסר) עולה יגיד עליו׃

ויאמר: יעדער פיה=הירט קאן עז בעצייגען, יעדער יאָכשפאננער עז פערקינדען׃

ב—ד ש—ג—ר

הילדות

הילדות*)

יֶלֶד מְאֻשָּׁר ! מִי זֶה יִתֵּן לִי לְקַבֵּל,
אֶת רַב טוּבְךָ, וְאֶת נַפְשְׁךָ הַטְּהוֹרָה!
כָּל עוֹשֶׁר וְכָבוֹד, הֵמָּה שָׁוְא וָהֶבֶל,
הַשַּׁלְוָה בִּלְבָבְךָ ! אַךְ הִיא אֶבֶן יְקָרָה.

תִּישַׁן לָבֶטַח, וְעַל עַפְעַפֶּיךָ תְּנוּמָה;
חֲלוֹמוֹת שְׁקֵטוֹת, מְנוּחָתְךָ יִשְׁמוֹרוּן,
אֵלֶּה רֵעִים נֶאֱמָנִים, לְשֵׁנָה נְעִימָה,
עִם שְׂכִיּוֹת חֲמֻדוֹת, לִפְנֵי דִמְיוֹנְךָ יַעֲבוֹרוּן. —
תִּיקַץ, וְתִרְאֶה אֶת אָבִיךָ בְּשִׂמְחָתוֹ,
לִקְרַאת הָעֲרִישָׁה יָרוּץ, בְּצָהֳלַת פָּנִים,
יִשָּׂאֲךָ, יְבִיאֲךָ, לְאִמְּךָ אֲהוּבָתוֹ,
עַל בִּרְכֵּיהֶם תִּשְׁתַּעֲשַׁע, יְרַוּוּךָ עֲדָנִים.
עָלֶיךָ תְּצַפֶּנָּה עֵינֵי כָּל קְרוֹבֶיךָ.

בראותם

*) הרומנצה הזאת, חברו החכם ברקין והיא מתחלת אצלו:
Hereux enfant que je t'envie etc.
החכם הנ"ל היה לעמו הצרפתים, את אשר היה החכם קמפה לאשכנזים, שניהם עמלו בחינוך הילדים, להדריכם בדרך ישר, אשרי האבות המשכילים, אשר ימציאו ספרי היקרים אלה ביד בניהם ובנותיהם, כי אז יצליחו להשכילם ולהטיב לבותם, וטוב להם כל הימים.

המעתיק

בִּרְאוֹתָם כִּי טוֹב לְךָ, חֶרְוָתָם גְּדוֹלָה,
שִׂמְחָה יִמְצָאוּ. כְּאַחַד שְׂחוֹק מִפָּנֶיךָ,
וּבִנְשִׁיקַת פִּיךָ אַחַת, תַּשְׂבִּיעֵם גִּילָה.
בִּמְעַט תִּשְׁתַּפֵּק, נַפְשֶׁךָ הַתְּמִימָה,
כִּי רְחוֹקָה הַתַּאֲוָה, מְקוֹר כָּל נְהִי,
לָכֵן עֵינֶיךָ כִּי יַבִּיטוּ דָבָר מְאוּמָה
עוֹנֶג תִּמָּלֵא, וְאִם חֶרֶס אֲדָמָה יְהִי.
וְהָעֶצֶב בְּסַעֲרוֹ בֵּין פִּרְחֵי נְעוּרֶיךָ,
רֶגַע יְנוֹעֶךָ, וְעוֹד מְעַט תַּרְגִּיעַ;
בְּהַבִּיטִי הַדֶּמַע נוֹזֵל עַל לְחָיֶיךָ,
אַבִּיט מִצְחֲךָ, בָּהִיר כְּעֶצֶם הָרָקִיעַ.
גַּם הַחֶסְרֹנוֹת לָאִישׁ, בְּךָ נְעִימַת וָיוֹפִי;
בְּךָ נֶחֱמָד נִלְעַג לְשׁוֹנְךָ וְשִׁפְלַת קוֹמָתְךָ
הֵן יְשִׂישִׂים, אֲשֶׁר בְּכָל חֶמְדָּה יִתְּנוּ דוֹפִי
עִמְּךָ תְּהִי לָהֶם עֶדְנָה, בִּגְלַל אַהֲבָתֶךָ.

יֶלֶד מֻצְלָח! מִי זֶה יִתֵּן לִי לְחֶבֶל,
אֶת רַב טוּבְךָ, וְאֶת נַפְשֶׁךָ הַטְּהוֹרָה,
נְצוֹר! נְצוֹר! כָּל יְמֵי מוֹשָׁבְךָ בַּתֵּבֶל,
הַגִּיל כִּלְבָבְךָ, זֹאת אֶבֶן הַיְקָרָה!
אֲהָהּ! מֵרָחוֹק אַבִּיט, לַהֲקַת עֲנָנִים
אֵלֶיךָ לָעוּף מַהֵר, כָּנָף יַאֲרִיכוּ,
כְּרַעַם יָבוֹאוּ, עִתִּים רָעִים וְשׁוֹנִים,
שִׂמְחַת יַלְדוּתְךָ בְּבוֹאָם, חִישׁ יַבְרִיחוּ;
אָז תּוּמַת נַפְשֶׁךָ, מִתַּחַת יַד הַבְּרִיאָה,
מִפִּגְעֵי חֶלֶד, לֹא תַצִּילְךָ בְּיוֹם עֶבְרָה,
גַּם נַפְשִׁי — אֲהָהּ חִנָּם! — מִיָּגוֹן מָלֵאָה.

וּלְהִצִּים שְׁנוּנִים עָפִים. נִצֶּבֶת מַטָּרָה,
מִיַּד הַזְּמָן, שָׁתִיתִי קֻבַּעַת סַף רַעַל,
הָאֲהוּבִים וְהַנְּעִימִים לִי. עָלוּ הַשָּׁמַיְמָה.
אֶת רִכְצֵי שָׁדָדוּ. זֵדִים בְּנֵי בְלִיַּעַל,
וּכְנוֹגַהּ הַבָּרָק, תּוֹחַלְתִּי נֶעֱלָמָה!
הַמַּזָּל הָעִוֵּר, אִם עוֹד יִדְרוֹךְ הַקֶּשֶׁת,
בְּשִׁגְעוֹנוֹ, כִּי לִירוֹת בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ;
אֵלֶיךָ יֶלֶד נָעִים! אֲמַהֵר לָגֶשֶׁת,
עִמְּךָ אֶשְׁכַּח יְגוֹנִי, וְאֶנָּחֵם מֵרָעָתוֹ. —
וּמִי לֹא יִמְצָא נַחַת בְּשַׁעֲשׁוּעֶיךָ?
מִי לֵב קָשֶׁה לֹא יַחְמוֹל עָלֶיךָ חֶמְלָה?
עֵת בְּתוּמָתְךָ, תְּחַבְּקֵנִי בִּזְרוֹעוֹתֶיךָ,
רוּחִי לָבוּשׁ קְדֹרוּת, יַעֲטֶה גִּילָה. —
כָּל מַרְאוֹת בָּאָרֶץ, נֶחְשָׁבוּ כָּהֶבֶל
נֶגְדְּךָ דְמוּת הַיַּלְדוּת הַמְאֻשֶּׁרֶת!
וְהָעֵת אֲזַמֶּרְךָ עֲלֵי הִגָּיוֹן בַּנֵּבֶל
מִכָּל עִתּוֹת חַיַּי, לִי הִיא הַנִּבְחֶרֶת!

יֶלֶד יַקִּיר! מִי זֶה יִתֵּן לִי לְחֶבֶל
אֶת גִּיל לְבָבְךָ, וְאֶת נַפְשְׁךָ הַיְשָׁרָה
שְׁמוֹר מִדּוֹר עִקֵּשׁ. מִדָּרֵי תֵבֵל
לְבַל יִגְזְלוּ מִמְּךָ, זֹאת אֶבֶן הַיְקָרָה!

יעקב שמואל ביק

שדי לא מצאנוהו שגיא כח ומשפט ורב צדקה לא יענה
(איוב ל"ז כ"ג)

משכיל לא – תפלה׃

בּוֹרֵא עוֹלָם מֵאֶפֶס וָאַיִן,
בְּכֹחַ וּגְבוּרָה עַמּוּדָיו תִּכַּנְתָּ,
בְּחֶסֶד וְרַחֲמִים כָּל טוּבוֹ הֵכַנְתָּ,
מָרוֹם יָשַׁבְתָּ מָרוֹם מֵעַיִן׃

נִסְתָּר אַתָּה וּבַסֵּתֶר נֶעֱלָם,
וּבְכָל פֶּה שִׁמְךָ תְּהִלָּה;
פֶּלֶא אַתָּה, רַב הָעֲלִילָה,
וּבַעֲלִילָה נוֹדַע לִיְצוּרֶיךָ כֻּלָּם׃

גּוֹיִם וּלְאֻמִּים מֵאָז יְרֵאוּךָ,
בְּמִשְׁפָּטִים שׁוֹנִים יַעַבְדוּ אֱלִילֵיהֶם;
כְּמִשְׁפָּטָם עָבְדוּ וַיֶּהְבָּלוּ כְּהַבְלֵיהֶם,
הֲלֹא אוֹתְךָ אֶחָד! וְלֹא־כְשֵׁם קְרָאוּךָ׃

מַה שִּׁמְךָ כִּי תִקָּרֵב בְּקוֹל?
מֶלֶךְ מוֹשֵׁל — רוּחַ וְחַיִּים —
מְלֹא הָאָרֶץ — רוֹכֵב שָׁמַיִם —
יָחִיד מִסְתַּתֵּר וְנִגְלָה בַּכֹּל!

השפתי

הֲשִׂפְתֵי בָשָׂר שִׁמְךָ יְמַלְּלוּן ?
כְּלוּאֵי חֹמֶר יַגִּיעוּן שָׁמֶיךָ ?
עָפָר וָאֵפֶר כִּי יְקוֹבוּן שְׁמֶךָ,
כְּבוֹד סִתְרָךְ חַלֵּל יְחַלְּלוּן ·

בַּמֶּה אֲשַׁחֲרֶךָ אֲנִי כִּי יִתְחַמֵּץ לְבָבִי,
כַּמֶּה אֲהַלְלֶךָ תַּכְלִית הָדָר וָהוֹד !
נִפְלֵאתָ מֵעֵינַי, וְנַפְשִׁי נִכְסָפָה מְאוֹד —
הַרְאֵנִי נָא כְבוֹדְךָ וַאֲזַמֶּרְךָ אָבִי !

הֶחָדֵל יְרוֹמֵם אֵל קָדְשִׁי לֹא הוּחַל ?
דִּמִּיתִיךָ אֱלֹהִים, וְלַחְקוֹר אַחֲרֶיךָ נִלְאֵיתִי,
אַתָּה יָדַעְתָּ וְאָנֹכִי זַמּוֹתִי — דִּמִּיתִי —
אֱנוֹשׁ לִבִּי וּלְכַלְכֶּלְךָ לֹא אוּכָל ·

פָּנִיתִי לַמְּרוֹמִים, אִיצֶף לְמַעְלָה,
סְבִיבוֹתֶיךָ קֹדֶשׁ שָׁם מְצָאתִיךָ,
מְצָאתִיךָ, יְדַעְתִּיךָ, וְעוֹד לֹא רְאִיתִיךָ,
הֲלִיכוֹתֶיךָ מִנֹּגַהּ וְעֵינַי מְעוּפָּלָה ·

אַבִּיט אַרְצָה, שָׁמָּה אַחְקוֹר,
בְּצֶאֱצָאֶיהָ וּמְלוֹאָהּ, בְּחַיּוֹת וּצְמָחִים,
בַּהֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ, בִּגְבוֹהִים וּנְמוּכִים,
בְּכַפֵּי תִנְשֶׁמֶת פֵּרוֹת לַחְפּוֹר ·

וּבְיָדִי תוּשִׁיָּה, אֱלֹהִים, חֲזִיתִיךָ,
בִּזְאֵב טוֹרֵף, וּבְשֶׂה נֶאֱלָמָה,
בְּנַפְשִׁי, דְּמוּתְךָ, וּבְתוֹלַעַת אֲדָמָה,
חֲזִיתִיךָ אָחוֹר — וּפָנִים לֹא רְאִיתִיךָ ·

וּבְהִכָּלוֹתְךָ יוֹצֵר, יְצוּרֶיךָ מִמְּךָ לֹא נִפְלִינוּ,
כַּגָּדוֹל כַּקָּטָן מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ לֹא תְשַׁבַּח;
כָּמוֹךָ יְדַעְתֶּם וְעַל־כָּכֶם נַעֲלֵיתָ שֶׁבַח,
שׁוֹכְחֵי אֵלֶּה גְדֻלָּתְךָ, אֱלוֹהַּ! לֹא הֵבִינוּ׃

נִשְׂגָּב אַתָּה שׁוֹכֵן מְרוֹמִים,
וּבְרוֹמֶמְךָ לָשֶׁבֶת, לִרְאוֹת הִשְׁפַּלְתָּ,
עַנְוָתְךָ תַשְׂגִּבֶךָ, וּבְהַשְׁפִּילְךָ גָדַלְתָּ,
אֵל אֵלִים וַאֲבִי יְתוֹמִים׃

* * *

הַרְבֵּה נִשְּׂאוּ יַלְדֵי הָאָדָם,
וַיֹּמְרוּ כְבוֹדְךָ בָּרְהָבִים וָשֶׁקֶר:
אֵלֶּה חִלְּלוּךָ אֱלוֹהַּ אֵין־חֵקֶר,
וַיַּעַרְכוּ גְאוֹנְךָ כְּשׁוֹכֵן חֶלְדָּם;

וּבְגֹדֶל לֵבָב אֵלֶּה יִתְרוֹמָמוּ:
כִּי אֱנוֹשׁ הֵמָּה וְאַתָּה אֱלֹהֵיהֶם שָׁכָחוּ,
וַיִּסְּקוּ מְעוֹן קָדְשֶׁךָ וּמֵאַדְמָתָם בָּרָחוּ,
וּבְעֵינֵי עִוְרוֹנָם רְאוֹת סִתְרְךָ זָמָמוּ!

שָׁמְרֵנִי מִשְּׂגִיאוֹתָם, מֵרְדוֹף הַבְלֵי שָׁוְא!
פֶּן אֶתְגָּאֶה וְאֶנַּשֵּׂא, וּלְעֶלְיוֹן אֲדַמֶּה׃
הוֹדִיעֵנִי נָא קִצִּי מִדַּת שִׂכְלִי כַּמֶּה;
פֶּן אֶפְרוֹץ הַגָּדֵר, נְטַעְתָּהוּ לַקָּו׃

בְּשַׁגָּם הֵם בָּשָׂר, וְחַטָּאתָם נֶגֶד פָּנֵימוֹ,
דַּרְכֵי רַחֲמֶיךָ בְּלִבָּם לֹא יָבִינוּן;
מוּסָרְךָ לַמִּשְׁפָּט לְנִקְמָתְךָ יְשִׂימוּן,
וְאַךְ קַנָּא וְנוֹקֵם, חַנּוּן! אַתָּה בְּעֵינֵימוֹ׃

קצרי

קִצְרֵי הַדַּעַת מֵהָבִין וְעַזֵּי לֵב מִשְּׁמוֹעַ,
תָּעוּ מִתֹּהוּ לְהֶבֶל, וּבְדֵי רִיק יִיעָפוּן;
עַל כֵּן יְנַאֲצוּ שִׁמְךָ וּכְבוֹד זִכְרְךָ יְחָרְפוּן:
צַר תְּחֱזֶה אֱנוֹשׁ, וּפְקוּדָתְךָ עָלָיו לָרוֹעַ;

אַךְ לִסְפּוֹק עַל יָרֵךְ נָתַתָּ לוֹ יָדַיִם,
וְאֶת פִּיהוּ פָּצִיתָ לְהִוָּקֵשׁ בִּדְבָרִים,
גַּם מִצְחוֹ תֵּאַרְתָּ נֶגְדְּךָ לְהָרִים,
וְשִׁכְמוֹ כָּכָה הִגְבַּהְתָּ לְיַסְּרוֹ כִפְלַיִם:

וְאַתָּה אֲבִי הַשָּׁלוֹם, תְּמִים הַחָכְמָה וָדַעַת!
בְּחֶסֶד וָאֱמֶת תָּדִין, וּבְמִשְׁפָּט תְּשַׂגֵּשׂ יֶשַׁע,
הֲלֹא בַּעֲוֹן זִמָּתָם אִם־יֶאְשְׁמוּ שׁוֹקְדֵי רֶשַׁע,
בְּכִסְלָתָם כָּשְׁלוּ וְאַתָּה נַעֲלֵיתָ מִכַּעַס׃

* * *

מַה נִּפְלָאוּ עֲלִילוֹתֶיךָ, אֱלֹהִים, עָמְקוּ מְאוֹד!
מִשְׁפָּטֶיךָ מַה נֶּאֱמָנוּ, לַעֲדֵי עַד מַלְאֲכוֹתֶיךָ׃
אַךְ הֶבֶל מְרִיַּת אָדָם, שָׁוְא יִתְאַזְּרוּ נֶגְדֶּךָ;
בְּמֶרְדָּם תְּבַצַּע אִמְרָתֶךָ, נִאֲצוּ, תִּתְעַלֶּה הוֹד׃

עֲדַת מְרֵעִים כִּי יָרוֹעוּ, יִתְאַזְּרוּ אַנְשֵׁי מַעַל,
מוֹעֲצוֹתָם עָמָל וְהַוּוֹת, וְזִמַּת סוֹד יַעֲמִיקוּ,
סַעַר קֶטֶב נַפְשָׁם וְרוּחָם סוּפָה יָפִיקוּ;
מִגַּמַּת פְּנֵיהֶם לְהָרֵעַ, אָחִיו מָוֶת וּבְלִיַּעַל:

הֶתֱרַד אֱלוֹהַּ לְהַפְרִיעָם, וּזְרוֹעֲךָ לְשִׂטְנָם תְּחַלֵּל?
אִם נַפְשָׁם בְּקִרְבָּם תַּהֲפוֹךְ, וּרְצוֹן לֵב אֱנוֹשׁ תִּגְעַר?
חַיֵּיהוּ עֲלֵי אֶרֶץ לָמָּה, וְאָדָם מֶה חָזִיתָ מֵעֵץ יַעַר?
טוֹב וָרַע אֵיךְ תִּשְׁפּוֹט, וְנָקִי וְאָשֵׁם בַּמֶּה תְּבַדֵּל?

הלא

הֲלֹא אַתָּה הָ' תִּשְׁקוֹט, וְתַבִּיט מְכוֹן עוֹלָמִים,
מֵעוֹלָם יָסַדְתָּ אֶרֶץ, וְעַמּוּדֶיהָ נֶאֱמְנוּ מֵאָנוֹשׁ
מְעַט יְעַוּוּן פָּנֶיהָ וַהֲדָרָהּ רֶגַע תָּמוּשׁ.
אַחֲרֵיהֶם חַיִּים יִשְׂגּוּ, וּתְשׁוּעַת נֶצַח לַקָּמִים,

כִּי זַעַם עָרִיצִים וַחֲמַת חוֹשְׁבֵי שׁוֹד
כְּמַשַּׁק אַרְבֶּה וְיֶלֶק כְּצִיצַת אֶזְרָח רַעֲנָן;
אַךְ קְצִירָיו יְלוֹקְקוּ וְשָׁרְשׁוֹ בְּאֵיתָן שַׁאֲנָן,
יוֹסִיף כִּפְלַיִם פִּרְיוֹ וּמִשְׁנֵה יְפָאֵר הוֹד׃

אָכֵן „רוּחַ עָרִיצִים כְּזֶרֶם קִיר"
יִרְעֲשׁוּ יִרְגְּזוּן זָרִים, יִגּוֹשׂוּ נָגוֹשׂ וְעוֹלֵל,
יִרְהֲבוּ יָמִיקוּ וַיַּהֲרוֹגוּ, שָׂב וְגֶבֶר וְעוֹלֵל,
יֶהֶרְסוּ וְיַכְלִימוּ. הַרְבֵּה בֶהָלוֹת וָעִיר׃

הֲלֹא רַעַם וָרַעַשׁ מַעֲשֶׂיךָ, סַעַר וְסוּפָה וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת,
מַלְאָכֶיךָ גָּפְרִית וָמֶלַח, נֶפֶץ וּבָרָד וְרוּחַ זִלְעָפוֹת.
שַׁרְפֵי מָוֶת נְסִיכֶיךָ, רֶשֶׁף וְלַהַב וְגֶחָלִים עָפוֹת,
יְצִיעֲתָ תְּהוֹם רַבָּה, מְצֻלַּת שְׁאוֹל מִתַּחַת׃

יִתְחַבְּרוּ יַחַד וְיִתְגּוֹדְדוּ וְהִרְעִידוּ סְבִיבוֹת אָרֶץ,
יִתְפּוֹרְרוּ הַרְרֵי אֵל יִמַּסּוּ וְיִתְּכוּ אֵשׁ אוֹכֵלָה,
יִשְׁתַּפְּכוּ אֶל חֵק הָאֲדָמָה וְהָיְתָה נְבֵלָה וַאֲבֵלָה,
נָוֶה וְכַרְמֶל יְלַהֲכוּן וּפָרְצוּ רַב פֶּרֶץ.

אַחֲרֵיהֶם תְּהוֹמוֹת יִפָּתְחוּ וְעָלוּ פְּרָזוֹן וּמִבְצָר,
עָבְרוּ שָׁטְפוּ וְהִשְׁחִיתוּ וְיוֹסִיפוּ מְהוּמָה וָרֶצַח,
יְשִׁימוּ קִרְיָה וְיוֹשְׁבֶיהָ וְהָיוּ לְמַשּׁוּאוֹת נֶצַח,
אַךְ עֲזוּבָה תְעוֹדֵד שַׁמָּה וְנִשְׁאַר אֱנוֹשׁ מִזְעָר;

שוד

שׁוֹד וְשַׁמָּה יִשָּׁאוֹן וְכָבְדָה יִלְלַת שְׁאִיָּה,
הוֹי וַאֲבוֹי יָרוֹעַ נְהִי וַאֲהָהּ וָאֵבֶל.
כִּסְּתָה אֶרֶץ צַלְמָוֶת וְהַס יְמַלֵּא תֵבֵל;
— — — כַּעֲצָתְךָ אֱלֹהִים יַגְדִּילוּ תוּשִׁיָּה.

מֵתִים לֹא יָשׁוּבוּ וְלֹא יָקוּמוּ מָטֵי שַׁחַת,
כַּעֲצָתְךָ אֱלֹהִים נֶאֱסָפוּ וְנָחוּ מִצַּר וּנְאָקָה;
עַל קִבְרָם תִּצְמַח יֶשַׁע וּמִבֵּין עֲפָרָם צְדָקָה,
וְרָחֲקוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה הוּדְחוּ אֶל שְׁאוֹל תַּחַת.

עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים פְּלֵטָה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה הִשְׁאִירוּ—
הֵמָּה יִרְבּוּ וְיִפְרוֹצוּ וְצֶאֱצָאֵיהֶם לַהֲמוֹן עַמִּים;
הֵמָּה יִתְעַלְּזוּ וְיָרוֹנוּ וְאַחֲרֵיהֶם כְּגַלֵּי יַמִּים
יִצְהֲלוּ בְשִׂמְחָה וְיָגִילוּ יְזַמְּרוּ אַף יָשִׁירוּ.

א' ש — א

המלך

המלך ומשנהו

סוס נחמד היה למלך אחשורש, מרוב יופיו נתן לו המלך היתרון בכל הסוסים אשר באֻרות המלך, ויעש לו אבוס זהב כלי משקיו מאבני יקר משכנו מור ואהלים, ורוב עדיו מתגו ורסנו — ויהי כשמוע המלך פתאום, כי מת הסוס היקר הזה, חיל ורעדה אחזהו, וחמתו בערה בו עלי שמר האֻרוה, ויקח את הרומח בידו וירץ לקראתו להמית מהר בלי הגיד אליו חטאתו אשר חטא. ויהי כי ראה זאת אחד מן השרים היושבים ראשונה במלכות, וירע הדבר בעיניו מאוד, וילך לקראת המלך וישתחו אפים ארצה, ויאמר: אם נא מצאתי חן בעיניך מלך נכבד! הרשני נא דַבֵּר כאשר עם לבבי, והסר פחדך מעלי, לבל אכחד מאומה תחת לשוני: ידעתי כל ימי שבתך על כסא המלכות, חסו עיניך על כל אשר מאכלי לחמך, וברוב אהבתך כסית על כל פשעיהם — אך זאת הפעם סלח נא אדוני המלך! השכחת את אשר צוית זה שנים לא כבירים:

„יֵדַע כָּל פּוֹשֵׁעַ מַדּוּעַ יָמוּת, טֶרֶם יוּבַל לָמָוֶת."

אולי יצטדק לפניך ויחיה עוד בצל חסדך סלה, ועתה הרף נא מלכי! מעשות כדבר הזה, ואל נא ישפך דמי עבדך בידיך הנקיים, רק הואיל נא הָלֹךְ אחרי צָו אשר צוית. — ויאמר המלך כנים דבריך, כשלתי מרוב כעסי. קום לך אליו והגד לו משפטי חרצתי עליו בצדק, ואחרי כן מות יומת הפושע ואשקיט ולא אכעוס. ויקרא השר את שמר האֻרוה ויאמר אליו: שמע משפטיך כי בן מות אתה מפי המלך; אך טרם תכלה אודיעך את כבד סבל פשעיך, בעבורם תמות נפשך באֻרות המלך, ואחת אחת אשמיעך אותן: ראשון שגית אשר הֵמַתָּ הסוס היקר בכל הממלכה, ולבד עון כזה גדול מנשוא שנית, אתה הסיבות כי אף וחמה פעמו את לב הטוב במלכים שחתת רחמיו, הִצַּתָּ בלבבו לבת אש ועברתו נצח. שלישית, נתת את אדנינו המלך לשמצה בעיני עמו ובעיני כל רואיו; כי בהשפך דמיך בדבר המלך, אז כאחד האכזרים יתראה פניו באחרית הימים, כל השומע

השומע יִצְחַק לו לאמר: אוי לך ארץ שמלכך פרוץ „שופך דם בהמה באדם דמו ישפך" הוא נוה — ויֶהִי עָרוֹך תפילתך, הנחם על פשעיך — ומת — — · המלך עמד ומשתאה על משניהו, אשר הרהיב בנפשו עת לדבר כדברים האלה, וכי אמת יהגה חכו, ונכון לבו כי רק על כבודו חסו עיניו · גם נכמרו רחמיו עלי עבדו ויאמר אל השר: כאשר פלח ובקע עלי שדהו כן חדרת בדבריך הישרים בקירות לבבי, ויסר את טבעתו ואת רביד הזהב אשר עליו וישם עלי משנהו ויקרא „כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ הֶחָפֵץ בִּיקָר הַמֶּלֶךְ:" כן יהי' כדבריך, לא יֵעָשֶׂה לו מאומה, וחיתה נפשו בגללי · —

תיקר כבוד רעך חף מפשע,
כבודך תתגדל וגם תשיג ישע ·

מרדכי ליכטענשטיין מטריש ·

השחר

הַשַּׁחַר

צללי ליל נסו, גם חזיונותיו חשו עפו, אימתו בל תבעתנו, נדחו הכוכבים למעונתם, והלפידים מכבודה האירה, ותלהט פני הרקיע, גם הארץ מלאה חסדה, עריה תעור קשתותיה, שלחה חיליה למרחוק, ופניה בוערת כלפידים, וכמו גבור לרוץ אורח רוכבת על מרכבותיה ישועה; גנבי ליל עזבו מחתרותיהם, והולכי אורחות בל יחתו מזמת שודדי ערב; חיתו טרף וחתף בל יפילו אימתן, בשאגותן במדבר וערבה, וקול הינשוף בל ישמע ביער וחורש; ארזי אל ירימו ראשם, מוזהבים מרסיסי לילה אגלי טל, ומבין עפאיהם תזמר עוף השמים זמירותיו· — ואתה, בן אדם! מה לך נרדם בירכתי מטתך, תישן תנוח שרוח על ערשך, מבלי להתענג מאור שלמת יוצרך? מדוע לא תראה בעפעפי שחר? — כל קצבי תבל ואישיה נתונים אל האדם המרגיש המשיג המקשר והמבדיל, כולם שמרו עת בואו בצאתם מחדרי תוהו אל היכל הישות בששת ימי הבריאה· מי יקשור מעדנות השכל בלעדו? מי יפתח מוסכות המושגות אם איננו? מי ישים מעמדי חורש וחושב אפסו? מי ינטה קו לדעת טבע אדניה בלתו? רק זה האדם חותם תכנית מלא שלימות מוכן להתעדן ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו כל בני שחק — יתהפכו בתחבולותיהם זה כנגד זה בחקים חק למו שדי ממעל; הוא שמחת הבריאה ותכלית כל הילודים, הוא תפארת עושיהו — · לכן הקיצה משינתך! כי הרגע בו בוששת מלחיות חיי ההרגשה וההשכלה, לנצח בל ישוב· פקח נא עיניך ודע כי על רגע אשר אבדת לריק יביאך האלקים במשפט·

יששכר בער שלעזינגער·

תודת

תודת נפש בתת ה' המתפרצים במלכות נעאפל לפני חיל מלכנו הקיסר יר"ה ·

אלהים! אתה יסדת סִדְרֵי חכמה בכל גלילות ממשלתך; אתה קשרת איש באיש מין במין ושמת גבול עליהם; אוית מְלֻוִים ושומעים ורק בלכתם בארחות החקים חֻקות להם בחכמה רבה, מגמת פניהם אל תעודתם, וכמַוֶה כאשר מְלֻוֶה דרך אחת להם אז אל מחוז הטובה אליה נכונו ברוב חסדיך; נתת לעדת הדבורים מלכה עוצרת בעמה ושבט נועם בידה לנהל עדתה כחפץ חכמתך, אל משמעתה יסורו וטוב להם לרקח נעימות הדבש ללוש דונג להאיר בבית אלהים; תמות המלכה ושעבודה בעדה, לא תאגור עוד נופת, ודונג לא תכין עוד, איש איש הולך אל אשר ישאנו הרוח, ועוד מעט ואיננו· כן אלהים! אוֹתָהּ חכמתך ליסד אושר החברה בסוד יחידיה למשמעת האחד, אשר עליו תֵּת הוד המלכות ונהדרת התבונה רוחו הִפְלֵיתָ· עיניו על דרכיהם ואיש איש יצא לעבודתו שָׂמֵחַ: האכר ישים לזרע, כל יגיע נעימה לו, כי עָמְלוֹ לפיהו. ומעבודתו ישא ברכה· הַסוחר ישלח מרכלתו על פני כל חֻצות התבל ולא ידאג, החקים למחסה לו, במדבר ביער ילך לבטח דרכו, באסור המשפט ידי כל עולה וחרב נוקמת מתהפכת לעיני השודד ויִמְכינהו מעשות כל רע· אולם בפרוע פרעות בחברה, ואיפה ישַׁלְּחוּ רסן מפני המלוה והחק, עד מהרה חדל האושר, ותחת שלום רק בעתה, אין מְלַוֶה ואין מקשיב! המשפט מתאבל, המלוה חוגרת שק, והרשעה תָּרַע בשבט ברזל כל קמיה· זרם דם נקיים על פני כל חֻצות, ועלי כס המנוחה והשלום, סעורה קטב ושאיה· אב בבנו, בת באמה, אשה בבעל נעוריה, אין חמלה, גם עולל גם שב — דוב שוקק! החברה מוט תמוט, והבריאה תְּחַשֵּׁב לפול· — נכה אלהים! נתת אושר האדם בידו כי תבחנו תבונתו, אכן אולתו

תסלף דרכו, וברשת הרשע יִלָּכֵד, כְּהַשִּׁיאוֹ זדון לבו ללכת שובב בתהו אַל דרך׃ — באיים רחוקים גברה השערורה, וכמעט היתה יד שלטת לה, לולא צוית לחסידך מלכנו, לעשות סֶכֶר למבול זה לבל ימח בעברתו כל היקום; עוררת רוח מלכנו והוא נוה וחיליו עמדו בין השערורה ובין השלום ותעצר המגפה, לברק חרב מחנינו נסו המתפרצים, ואיש איש נחפז אל מחבואו להמלט על נפשו; צוית ישועות בארץ כי הגדלת מלכנו לשום המשרה על שכמו, לנטות שלום בארץ׃ הודינו לך אלהים! כי הפלית חסידך ראש באלופים ולגדיל כִּתְרוֹ על מלכים, לשמור מוצא שפתיו בצאתם ובואם, אליו ישמעו ובעמם יעשו כן׃ יפרח שלום בארץ וצדקה וחכמה יָשׁוֹרוּ, החרב בל תשחת עוד מחנות נקיים, שמורה תהיה בידי המשפט, לנקום נקם מאויבי המנוחה, מפירֵי ברית החברה בזדון, להרוס אבן פנת אָשרה׃ ימים על ימי מלכנו אנא הוסיפה, אלהי השלום והחסד, חָיֹה יחיה עוד שבעת שנים עד בלי די, לטובת עמיו ולשמחת כל ישרי לב אמן׃

ברוך שענפעלד׃

הַקֶּבֶר*

עָמוֹק הַקֶּבֶר עָמוֹק מְאוֹד
וַעֲלֵי שְׂפָתָיו אֵימָה חֲשֵׁכָה,
שְׁאִיָּה חֲתוּלָתוֹ וַעֲלָטָה,
וְאֶרֶץ לֹא־נוֹדַע מִבַּעַד לָהּ׃
נוֹעַם זְמִרַת בַּעֲלֵי הַכָּנָף,
יְשִׁינֵי הַקֶּבֶר בַּל יָעִיר;
חִנָּם תִּטַּע פִּרְחֶיהָ עָלָיו הָאַהֲוָה,
בְּאַפֵּי יְדִידֶיהָ קְטוֹרָה בַּל יָשִׂימוּ׃
הַכַּלָּה תִּתְיַפֵּחַ שָׁמָּה
תְּפָרֵשׂ כַּפֶּיהָ מָרַת רוּחַ חִנָּם׃
יָתוֹם כִּי יֶהְגֶּה נְכָאִים,
שָׁתֹם אַנְחָתוֹ, הַקֶּבֶר לֹא תֵּדַע׃ —
אָכֵן גַּם הַמְּנוּחָה, אָכֵן
גַּם הִיא רַק בַּקֶּבֶר מָעוֹן לָהּ׃
דֶּרֶךְ הַקֶּבֶר רַק הַמְּסִלָּה
הָעוֹלָה אֶל אַרְצוֹת הַחַיִּים׃
בְּסַעַר יֶהֱמֶה הַלֵּב וְרוֹגֶז,
יִזְעַף וְלֹא יִשְׁקוֹט בִּנְבְכֵי הַחָלֶד,
הַמָּוֶת יָבוֹא וְשָׁלוֹם לְרַגְלָיו,
חָדַל כָּל רוֹגֶז, אֵין בְּעָתָה׃

ברוך שענפעלד׃

* נאך דעם דייטשען

מאמרי

מַאֲמָרֵי הָאֱמוּנָה *

שְׁלֹשָׁה מַאֲמָרִים הֵמָּה נִכְבַּדֵּי הָעִנְיָן
מִפֶּה אֶל פֶּה הִגָּמוֹ נוֹבְעִים, וּמְקוֹרָם בְּקִרְבֵּנוּ,
כִּי הַלֵּב יְחַוֶּה אֲמִתָּם,
אָדָם, בִּיקָר בַּל יָלִין,
בְּבָגְדוֹ בִּשְׁלֹשֶׁת הַמִּלִּין

א) הָאֱנוֹשׁ מְחוֹלָל בְּחוֹפֶשׁ, וְחָפְשִׁי הוּא,

אִם אָסוּר יֵצֵא מֵרֶחֶם,
אַךְ אַל תִּתְּנוּ לְקוֹל הָעָם לִשְׁגּוֹת מֵהָאֱמֶת,
אַל תִּתְּנוּ לְבַעַר לְהִתְעוֹתְכֶם בְּמַעֲלָלָיו.
מִפְּנֵי עֶבֶד, עֻלּוֹ פָּרוּק יִפְרוֹק,
לֶאֱנוֹשׁ חָפְשִׁי בַּל תִּירָא וְתֶחֱרוֹג.

ב) וְאֶת הַצְּדָקָה יְשַׁחֵר הָאָדָם,

אֵינֶנָּה מֵהַבְלֵי הַחַיִּים,
בְּכָשְׁלוֹ בְּכָל מִשְׁלַח יָדַיִם,
לֹא יִכָּשֵׁל בִּצְדָקָה בַּת הַשָּׁמַיִם.

והצפונות

*) פְרייע איבערזעטצונג דער דרייא ווארטע דעס גלויבענס פאן שיללער.

וְהַצְּפוּנוֹת מִשֵּׂכֶל הַמַּשְׂכִּילִים,
נִגְלוֹת לִלְבָבוֹת. הַצְּדָקָה מְכַלְכְּלִים׃

ג) אֵל אֶחָד יֵשׁ, רְצוֹנוֹ קָדוֹשׁ וְחַי,

לֹא כִרְצוֹן אָדָם יַחֲלוֹף בְּרֶגַע.
רָם מֵעַל כָּל הָעִתִּים וְחוּצוֹת, מְרַחֵף
חַי עֶלְיוֹן אֶחָד עַל כָּל רַעְיוֹנוֹת׃
וְאִם הַכֹּל יִתְחוֹגֵג בְּנֶצַח הַחֲלִיפָה,
רוּחַ שׁוֹקֵט אֶחָד מְעוֹרֵר בְּתוֹךְ הַחֲלִיפָה׃

שְׁלֹשָׁה מַאֲמָרִים הָאֵלֶּה נִכְבַּדֵּי הָעִנְיָן תִּנְצוֹרוּ,
מִפֶּה אֶל פֶּה תַּבִּיעוּם, מְקוֹרָם בְּקִרְבֵּנוּ,
וּלְבָבֵינוּ יְחַוֶּה אֲמִתָּם׃
אָדָם, בִּיקָר יָלִין, בְּהַאֲמִינוֹ בִשְׁלֹשֶׁת הַמִּלִּין׃

מאת צבי בויער,
קאֶניגליכער אָבערלעהרער אן דער קאֶניגל. דייטשען־אונגארישען
אונד דער דאמיט פֿעראייניגטען, העבראֶאישען שולע אין מאקא׃

הציפור והעכבר

העכבר, מה זה רוחך סרה ? ומדוע מנעת היום זמירותיך הנעמים לכל אזן שמעת?

הציפור, נאלמתי מפחד בלילה, נפלה עלי כמשא כבד לא אוכל שאת ·

העכבר, מה קרה לך ? אולי יש לאל ידי לעזרך, אהובי!

הציפור, הנני שוקט בכלוב בלילה, כמעט מבלי שאף רוח, בא עלי אחד בלאט — והוא מאכלי לחמי אדונינו — והגדיל עלי עקב, חפץ לבלעני חנם על לא דבר ; לולי השמטתי מפנה לפנה טרוף הטריפני כרגע ·

העכבר, הגד נא לי במה יצא לקראתך בחרב במקל או באגרוף ?

הציפור, לא בפחד מכל אלה אשר דמית ; רק רוח עועים נסך עלי, וכלא היה הייתי, הבלגתי, אך עֵדֶני חולה ולא אוכל זמור כתמול שלשום מאפס כח ורפיון ·

העכבר, עתה ידעתי מי הוא אשר בא עליך אויבי הוא עד למות, ושמעתי אמרים לי, רק בעבורי הרשה את שבתו בבית אדונינו, להשגיח עלי מדי צאתי מחור הקיר והולה להכרית גזעי מעל פני הארץ · אמנם אליך רק לשעשע עמך בא, ולא להרגך ; ועתה אל תירא מפניו, כי לא בער הוא, וידע אם ירע לך ישלם לו כפי מפעליו ; כי אותך אהבו כל בני ביתנו מאד, חלף נעימות זמירותיך אשר בם תתענגנו מדי שבתך פה ·

הציפור, כן דברת, לא אירא עוד מפניו, אך אותך אירא רב ממנו, כי בתרמה עצת נפתלים יעצתני : היות חדל לנוות נפשי למען תת תואנה אל איש ריבך להרע עמדי ולהמתני ואז תמות נפשו בגללי, ואתה — תנצל —

כרשת לציפור לב מרמה!

בן סירא

מרדכי ליכטענשטיין·

אויסציגע

II.

אויסציגע

דער

שענסטען אויפֿזעטצע

אויס דעם

מאסף·

המאסף

לחדש תשרי תקמ"ו

א

שירים

תהלים מזמור פ"א וכוונתו *)׃

בְּרְצוֹת יְהוָֹה אֶת עַמּוֹ. חֹק לוֹ בְּתֶקַע שׁוֹפָר חָג,
עֵדוֹת בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ שָׂמוֹ, לָעַד בְּיוֹם
כֶּסֶה בֶּחָג׃

למנצח על הגתית לאסף׃

א גֹּשָׁה עוּרָה מְנַצֵּחַ
עֲלֵי גִתִּית וְנַשְׁמִיעָה
נְאֻם אָסָף וְנָרִיעָה
לְהַלֵּל אֵל לְשַׁבֵּחַ
קוֹרֵא דְרוֹר אֵלֵינוּ
וַיְּפָרְקֵנוּ מֵעֲבוֹד צָרֵינוּ׃

*) השיר הזה הוא מס[פר] בהגת אברהם אשר חבר הרב הכולל מוהר"ר אברהם הכהן הרופא השלם על כל ס' נגלים, ולהיות הספר הזה יקר הערך ואיננו מצוי ביד כל איש נגיגה הנה אותה שירים ושיריו כי נעמו׃

הרנינו לאלהים עזנו הריעו לאלהי יעקב ·

ב וּפִצְחוּ שִׁיר וְהַרְנִינוּ
לְעֻזֵּנוּ מְקוֹם זֶבַח
לְמַחְסֵנוּ מְקוֹם טֶבַח
יְקָר הָבוּ וְהָבִינוּ
קוֹל מַהֲלַל הַשְׁמִיעוּ
וּלְאֵל אֱלֹהֵי יַעֲקֹב הָרִיעוּ ·

שאו זמרה ותנו תף כנור נעים עם נבל ·

ג שְׂאוּ זִמְרָה וְזַמֵּרוּ
תְּנוּ תֹף לַאֲבִי נֶצַח
תְּהִלּוֹתָיו עֲלֵי מֵצַח
לְצִיץ יֶשַׁע־תְּעַטֵּרוּ
חִישׁ עוֹרְרוּ כָל חֵבֶל
כִּנּוֹר נְעִימוֹת עִם נְעִימוֹת נֶבֶל ·

תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו ·

ד וְתִקְעוּ לוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ
בְּקוֹל שׁוֹפָר וְהַלֵּלוּ
בְּעוֹז קֶרֶן תְּגַדֵּלוּ
לְרוֹכֵב עַל זְבוּל קֹדֶשׁ
זִכְרוֹן תְּרוּעָה תֵּנוּ
לִשְׁמוֹ בְּכֶסֶה זֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ ·

כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ·

ה רְאוּ כִּי חָק וְצֻו מֶלֶךְ׃
לְיִשְׂרָאֵל לְהַצְרִיחַ
וּמִצְוָה הוּא לְהוֹכִיחַ

כמו

כְּמוֹ אֵלֶּה בְּכָל פֶּלֶךְ
שָׁנָה בְּשָׁנָה לָנוּ
מִשְׁפָּט לְאֵל צוּר יַעֲקֹב נְתָנוּ ׃

עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע ·

ו וְעֵדוּת זֶה אֲדוֹן אָרֶץ
בִּיוֹסֵף שָׂם וְאֶפְרָיִם
בְּצֵאתוֹ אָז בְּמִצְרָיִם
בְּקֶרֶב אוֹכְלֵי שָׁרֶץ
בְּמָקוֹם אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי
שָׂפָה אֲשֶׁר לֹא לִי וְלֹא יָדַעְתִּי ׃

הסירותי מסבל שכמו כפיו מדוד תעבורנה ·

ז אֲנִי אָז שָׁם הֲבִינוֹתִי
(יְדַבֵּר אֵל) רְצוֹן יֶשַׁע
וּמִסֵּבֶל בְּנֵי רֶשַׁע
שִׁכְמָם עַמִּי הֲסִירוֹתִי
כַּפָּיו לְקַשׁ כַּל יֶתַע
מִסִּיר וּמִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה פֶּתַע ׃

בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה סלה ·

ח וְעֵת בַּצָּר קְרָאתָנִי
אֲחַלֶּצְךָ בְּכָל פַּעַם
בְּסֵתֶר קוֹל הֲמוֹן רַעַם
עֲנִיתִיךָ רְאִיתָנִי
עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה
אֶבְחוֹן אֲנַסֶּה אִם בְּצָמָא תֵלֵהּ ׃

שמע עמי ואעידה בך ישראל אם תשמע לי ·

ט שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה
בְּךָ זֹאת בַּעֲבוּר תְּחִי
וְיִשְׂרָאֵל בְּלִי דֶחִי
אֲנִיעֶךָ וְאָנִידָה
אִם לִי בְלֵב וּבְנֶפֶשׁ
תִּשְׁמַע וְאִם רַק כִּי תְחַפֵּשׂ חֵפֶשׂ·

לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר ·

י זְכוֹר וּשְׁמוֹר וְלֹא יֶהִי
בְךָ אֵל זָר וְנִכְרָתָה
וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה אָתָּה
לְאֵל נֵכָר אֱבִי נֶהִי
אַל תַּחֲזִיק נָא זֶכֶר
מֵהָאֱלִילִים מֵאֱלֹהֵי נֵכָר·

אנכי יהוה אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו ·

יא בְּמִצְרַיִם פְּקַדְתִּיךָ
יְהוָֹה הוּא אֱלֹהֶיךָ
וּמֵאֶרֶץ מְשַׂנְאֶיךָ
אֲנִי אָז הֶעֱלִיתִיךָ
פִּיךָ פְּתַח הַרְחִיבָה
לִי וַאֲמַלְאֵהוּ וְלֹא אַכְזִיבָה·

ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי ·

יב וְעַמִּי אָז שְׁכֵחָנִי
וְלֹא שָׁמַע בְּרוֹב מֶרֶד
לְקוֹלִי הוּא כְּמוֹ פֶּרֶד

וישראל

וְיִשְׂרָאֵל נְאָצָנִי
בָּחַר בְּאָרְחוֹת חֵרֶק
בָּז לִי וְלֹא אָבָה נְתִיבוֹת צֶדֶק׃

ואשלחהו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם׃

יג וְרָגַזְתִּי וְשִׁלַּחְתִּי
לְאֻמִּי כַּהֲלוּם יַיִן
בִּשְׁרִירוּת רְאוּת עָיִן
וְלֵב יָרוּץ וְזָנַחְתִּי
אוֹתָם וְיִסְתַּבְּכוּ
וּבְמוֹעֲצוֹתֵיהֶם כְּסוּס יֵלֵכוּ׃

לו עמי שמע לי ישראל בדרכי יהלכו׃

יד וְלוּ עַמִּי בְּרוֹב עוֹשֶׁר
לְאִמְרֵי קֹשֶׁט שֹׁמֵעַ
וְיִשְׂרָאֵל יְרוֹעֵעַ
בְּלֶכְתָּם בֵּין שְׁבִיל יוֹשֶׁר
לוּ לִי תְהִי נִמְשֶׁכֶת
נַפְשָׁם׃ וּבְדַרְכֵי תְאַוֶּה לֶכֶת׃

כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי׃

טו אֲזַי אַשְׁמִיד וְאַכְנִיעַ
כְּמוֹ רֶגַע מְשַׂנְאֵימוֹ
וְכִמְעַט מַחֲטִיאֵימוֹ
אֲשַׁבְּרָה וְאַכְרִיעַ
אֶת אוֹיְבָיו לַקֶּבֶר
עַל צוֹרְרָיו אָשִׁיב אֲזַי יַד שֶׁבֶר׃

מְשַׂנְאֵי

משנאי יהוה יכחשו לו ויהי עתם לעולם·

טז מְשַׂנְאֵי אֵל יְכַחֲשׁוּ
אֲזַי לוֹ מִפְּנֵי פַּחַד
יְהֹוָה׳ כִּי יְכַל יַחַד
גְּאוֹנָם אָז וְיֵבָשׁוּ
וִיהִי לְעוֹלָם לָמוֹ
עִתָּם לְשַׁבֵּר לַעֲרוֹץ אוֹתָמוֹ·

ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך·

יז וְאָז אֵל יַאֲכִילֵהוּ
דְּגַן חִטָּה וְכָר נֹפֶת
בְּהוֹד נֶזֶר כְּמוֹ תוֹפֶת
לְפָנָיו יַעֲמִידֵהוּ
חֵלֶב יְבוּל׳ אַרְוֶךָ
מִצּוּר דְּבַשׁ תִּינָק וְאַשְׂבִּיעֶךָ

* * *

2

מהר"י ז"ל בעת נחלק עם אנשי דורו על ענין הלולב והתיומת באופן שהוא לבדו הי' מכשיר ורבו עליו חבריו ופסלוהו ושלח למהר"ר פרץ לעזרו, וכה אמר:

רבים אומרים: זנתה תמר!
ואני יחיד. מה אענה ומה אומר?
עליך פרץ! להפוך בזכותה.
אמך היא לא תגלה ערותה·

* * *

הנקמה

3

הנקמה׃ משל׃

איש אביון ונכה רוח עמד על יד שער המלך, לבקש לו מחי׳ בחמלת הבאים שמה; והנה גם אחד משרי המלך בתוך הבאים, איש זדון ובליעל ואוהב רשע: ויאמר לו האיש, אהה אדוני! תנה לי מה להחיות את נפשי ואת נפש ילדי העטופים ברעב: ויצחק לו הבליעל ויחרפהו וישלך לו אבן לידו אשר שלח העני לקבל בה גמול טובו: ותעל חמת האיש בקרבו לאמר, הגם אם נתון לא יתן לי מה לי ולו כי יחרפני היום קבל העם: ויבקש כעת לקחת נקמתו ממנו, לולא חכמתו עמדה לו לבלתי הרבות מכאובו ונגעו: לדעתו כי נכבד הוא מכל עבדי המלך ואדוניו אהבו: אכן שמר את הדבר בלבו, ואת האבן בכיסו, עד בא יבוא יום נקם לו: ויהי אחרי הדברים האלה ויקצוף המלך על עבדו אשר נשא כי זדון לבו השיאו למרות גם את פי אדוניו אשר אהבו: ויצו המלך עליו למות, הרכיבוהו על החמור ברחובות העיר ואמרו אל העם וישליכו בו אבנים ורפש וטיט חוצות, וקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ בקלונו: ויהי כשמוע אותו העני אשר חרפו בשער המלך, ויזכור את האיש ואת אשר עשה לו ואת האבן: וימהר ויקחהו מכיסו וירץ גם הוא החוצה להשליכו עליו ולהשיב לו גמולו בראשו: ויהי בהחפזו וירא את האיש ואת אשר נגזר עליו והנה הוא שבע קלון ובוז: ויהפך לבו ויעמוד פתאום כי נכמרו רחמיו עליו וחמתו שככה: וישלך את האבן ארצה ויאמר, לא, כי לא אקח נקמתי מאיש מוכה ונגוע בעונו: וישב אל ביתו ויאמר:

אבל הנקמה לא—תועיל ולא תאות לבעליה!
כי — אם אדיר האויב סבל הנוקם;
ואם נדכה נקלה הוא אכזר׃ — —

י—ל·

מכתבים

ב

מכתבים

על דבר הנהגת חינוך הבנים כראוי׃

פרק רביעי *)׃

מִיּוֹם הֱיוֹתָהּ, בַּעֲבֵירוֹת נוֹלְדָה,
גַּם בַּעֲבֵירוֹת יִמְלְאוּ יָמֶיהָ;
כָּל הַחֲטָאִים מִבְּנֵי אִישׁ נִכְרְתוּ,
לוּ נִכְרְתָה מִתּוֹךְ בְּנֵי עַמֶּיהָ! —

גם הקנאה מדה גרועה למאד; ואם מצינו נערים בעלי מדה הזאת, האשם לבד נפל על ההורים או על המחנכים, ובאשר המדה הזאת החלה לשרש בלבבם, יהיה טורח הרבה ועמל גדול להכרית מקרבם החסרון הזה בעת יגדלון׃ ויען שהילדים מנעוריהם יש להם נטיה וחשק פנימי לקנא ברעיהם, ולבקש ג"כ מה שהם רואים ביד אחר, לכן חיוב על ההורים להשגיח בהשגחה מעולה ושקידה חרוצה על זה, מבלי לתת תקומה למדה המגונה הזאת שלא תצא מכח אל הפועל לגמרי, ואולם אם כבר פרצה לצאת ולהתגלות מעט מזעיר, מאוד ישימו עין לבוא בתחבולות להכריתה ולהשמידה, לבנות דיק ולשפוך סוללה, חוק וגבול ישיתו בל תעבורנה׃ ובראשית דבר לא יעשו הבדל בין הבנים, לתת לאחד פי שנים מעל חלק האחר, או להלביש לזה בגדי משי ורקמה ולהאחר בגדים פחותי הערך, כי בזה יעירו ויפיחו גחלת הקנאה הלוהטת תחת עפר השחרות, ובעת בואם בימים, האש הולך ובוער, וכלהבה תבער, ותאכל בקנה המדות היקרות, ובאחריתם יקנאו אל כל מה שחסר להם, כי משורש הקנאה תצאן הרבה מדות רעות, שנאה, כעס, רדיפת המותרות, בצע, רע עין, וצרות רבות ורעות כרוכים בעקבותיה, נעו

מעגלותיה

---

*) עיין המאסף לשנת התקנ"ד קפ"ז עד קצ"ח׃

מעגלותיה אל לאבון נפש, כעס ומכאובים, תגינת לב, תוחלת נכזבה, אוכל את בשרו כמו שאמרו הרבה כגיאים על תכונת האיש המקנא, ורקב עצמות קנאה, ופותה תמית קנאה, תסמר שערות בשרי בזכרי קץ כל מקנא — !

ראו נא, ממה שאמרו חז"ל, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים. שבשביל משקל ב' סלעים ומילת שנתן יעקב ליוסף נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים׳ כמה גדול כח הקנאה, שיסגב כמה רעות עד דור דור, ואיך ראוי ונכון להזהיר ממנו, ולחנך הילדים מנעוריהם שלא ידבק מאומה בידם מן המדה הזאת. אולם כדי לזרז הילדים ולהלהיב התשוקה בנפשם, שיהיה האחד חרוץ ושוקד ללמוד כמו האחר ראוי לפי שעה לתת יתרון במעט להאחד באיזה ענין להיות למוסר להשני, ואשרי משכיל לפי העת והמקום והענין! אולם אם ירגיש האב שתכונת נפש הנער נוטה אל מדת הקנאה, צריך למנוע ממנו דווקא מה שמשתוקק, וככה יעשה כל הימים עד שהוסר חסרון הזה מקרבו׳

עוד ישים על לבו להדריך הנער בין אנשים יקרים ויורהו (כאשר יוסיף שנים ויוסיף דעת) איך המה ששים ושמחים בחלקם. יגילו לשמחת אלהים אם מעט ואם הרבה, לא יקנאו בעושר, לא ירדפו להון, ולא יבקשו טובות הזמנים הנעדרות מהם. וילמוד אותו ללכת בעקבותם; גם ילך עמו בחברת חסידי לב, המקנאים ברע עינימו לכל אדם (כי הדבר ניכר יותר מלך הפכו); הגם שיש להם כל הררי כסף וזהב אופיר, לא תניח להם הקנאה לישון, והמה יכלו ימיהם בדאגה, ומצטערים לצבור חיל ולא ישבעו מטובם. ואם על דרך זה יורהו את חסרון הקנאה ועונש בעליה, שכל הצרות והמצוקות, כליון עינים דאבת נפש ומורת רוח נופלים בחלקה, שזאת גורל כל רע עין, וזה נחלת כל מקנאים, ע"י כן יחרד הנער ממראה עיניו, תמונת הקנאה תבהלהו, רגליה יורדות מות, ואל רפאים מעגלותיה, אז ירחיק מעליה דרכו, לא יפלס בנתיבותיה, כי אם להסתפקות יקרא, היא תנחיל אוהביה ששון וגיל, דרך ביתה יצעד, וישמור מזוזות פתחיה, למען ימצא רצון בעיני אלהים ואנשים!

כללו של דבר, שהמורה צריך השתדלות להרגיל חניכיו בכל מדה טובה, ולגנות בפניהם כל מדה רעה עד שיבינו החסרון בדעתם בדור גלוי, וזה תועלת גדול׳ ולדעתי לא טוב ונאה להכריח ולצות הבנים שיבואו לבקש סליחה על חטאם ומרדותם, בעוד שאינם מכירים מעצמם ענין החטא, כי הבקשה היא רק משפה ולחוץ, ולבם בל עמם׳ ומה יועיל בקשת הסליחה, והוא לא ידע באשם? הלא בפיו תחנונים ידבר,

ולבו

ולבו בל עמו, וע"י כן ירגיל עצמו לחנופה וחלקלקות, וזו רעה חולה תאבד ממנו טובה הרבה! אך ענין אחר הוא כשמכיר שגיאותו וסרחונו, ומבין המעוות אשר העוה ויבטיח להזהר ממנו, אז לבו נשבר בקרבו, וילך מעצמו לבקש סליחה מבלי הכרח ואונס כלל, כי כמשא כבד, יכבד חטאו על לבו עד אשר ישמע מפי מורהו שנסלח לו, אז פיו ולבו שוין, מחשבותיו ובטוי שפתיו יחד יכונו ללכת מעגל טוב·

ועוד ראוי לכל מורה משכיל לספר לנערים מהקלקולים והמאורעות שנתסבו מרוע המידות הנזכרות, כדי שיתנו על לבם לעונשם, כי הסיפורים כאלה מועילים מאד, לרדת חדרי בטנם, לעשות רושם בלבבם, יביטו לאחריתם ומה פעלו המידות הרעות, ויזהרו ללכת בדרך עקש, ומה פעלו המדות הטובות; ולמדו לכו ונלכה בעקבות תמימי דרך, יורנו דרכיהם ובאורם נראה אור!

ש—ם

ה מ א ס ף

לחדש מרחשון תקמ"ו׳

א

שירים

הסופר למתו

אֵיךְ נֶאֱסַפְתְּ מִפְּנֵי הָרָעָה
וְאֵין שָׂם עַל לֵב בְּמַכִּירָיִךְ
עֲלֵי מִדּוֹת נִכְבָּדוֹת וְטוֹבוֹת
הָאוֹבְדוֹת בְּאָבְדַן נַפְשֵׁךְ
אֲשֶׁר הִיא בֵּין חֲסִידִים תִּתְחַסָּד׳
כִּי כִּיְקָרוֹתֵיהֶם כִּיְקָרוֹתַיִךְ —
לְבָנִים הָיוּ כָּל עֵת בְּגָדַיִךְ
טִהַרְתְּ וְרָחַצְתְּ בַּמַּיִם אֶת בְּשָׂרֵךְ
וּבְגִלְגּוּל שֶׁלֶג גִּלְגַּלְתְּ גֻּלְגָּלְתֵּךְ
דָּבָר מִן הַחַי לֹא אָכַלְתְּ מִיָּמַיִךְ
אַף בְּיַיִן וְשֵׁכָר אֵינֶנּוּ מָהוּל סָבְאֵךְ ;
וְעַל אֵלֶּה גָּבְרָה מִדַּת עַנְוְתָנוּתֵךְ׳
כִּי מֵעוֹלָם לֹא הֱשִׁיבוֹתְ לִמְקַלְלַיִךְ

ולא

וְלֹא אָנַפְתָּ בְּמַכְעִיסֶיךָ
כִּי אִם נָתַתָּ לַמַּכִּים גֵּוְךָ
וַתֵּט שִׁכְמְךָ לִסְבּוֹל עֻלֶּךָ
וּמִפְּנֵי רְצוֹן אֲחֵרִים בִּטַּלְתָּ רְצוֹנֶךָ
הֵימִינוּ וַתֵּימִין הִשְׂמְאִילוּ וַתַּשְׂמְאִיל דַּרְכֶּךָ
אֲהָהּ ! מִי יְנַחֲמֵנִי עַל שִׁבְרֶךָ
כִּי מִי יִדְמֶה לָּךְ בַּחֲבֵירֶיךָ ? —
כֹּה סָפַד וַיְקוֹנֵן בְּמַר נַפְשׁוֹ הַגֶּבֶר
עַל סוּסוֹ כִּי נָפַל וָמֵת בַּדֶּבֶר ·

י . . . . ל

ב

יפקד מקומו

ג

תולדות גדולי ישראל

תולדות רבינו משה בן מיימון זכרו לברכת נצח ·

בארבעה עשר לחדש הראשון הוא חדש ניסן, שנת ארבעת אלפים ותשע מאות תשעים ואחת ליצירה נולד הרב משה ב"ר מיימון בעיר קורדבא"ה בארץ ספאני"ען במחוז אנדאלוז"יען, הוא בן לאביו החכם ר' יוסף בן ר' יצחק הדיין ב"ר יוסף הדיין ב"ר עובדיה הדיין ב"ר שלמה בן הרב ר' עובדיה הדיין, ואמו היתה בת קצב, אך לא נודע שמה, ויהי בהקשותה בלדתה ותמת, וממנה יצא האור הזה המאיר לכל ישראל באור תולדתו·

בימי

בימי נעוריו הלך מביתו *) וילך לעיר שהיה שם הרב יוסף בן מא'גש והתחיל ללמוד ממנו והפליג בחכמה עד שהיה שמו נודע בשער בת רבים לרוב ידיעתו ובקיאותו בחכמות רבות, ובאלכסנדריא ודמשק הקים בית העדרש והתאספו אליו רבים מהגלילות אשר סביב, ונהרו אליו גוים לשמוע מפיו תורה, ולשתות בצמא את דבריו, וכבוד גדול עשו לו׃

בהיותו בן כ"ג שנה והוא בארץ מולדתו **) התחיל לכתוב החבור הגדול פירש המשנה בלשון ערבי ובתחילת שלשים לחייו גמר אותו במצרים׃ סדר זרעים נעתק ע"י הרב יהודא בן שלמה הספרדי המכונה בן אלחרי"זי והוא היה קרוא מעיר מארזעלל"יע (קריה עליזה מליאה כנענים וסוחרים במדינת נרפ"ת במחוז פראווא"נזי) ע"י ראשי חכמיה להעתיק אל לה"ק פירוש הסדר הזה׃ והמעתיק הזה גם יצא שמו בכל גויי הארץ שהוא משורר ומליץ גדול ולו יד ושם בכל חכמה׃

החכם הזה ראה כמחזה שמרוב עבודה ועלטולים הנודדים על אומתינו, עתידה תורה שתשתכח, יאבדו החכמות ויסתבכו בלמודי המוסר והדת, על כן ברוחב בינתו וגודל דעתו עמד לתקן המעוות, לגדור גדר, ולעשות מסלול מדרש אשר לא דרך בו אדם בענין למוד התלמוד, שיהיה נקל למבין ולבלתי מבין, כל אחד כפי דרכו יקנה לבל הפחות טוהר המחשבה ותמימות המעשה, ושיהיה הנהגתם ועבודתם בסגנון אחד לא אגודות זה בכה וזה בכה; על כן אזן חקר ותקן העתקת המשנה בלשון שהיו מבינים ומדברים בו והרים המכשול מבני עמו שלא יהגו בגרונם מה שלבם אינו מבין ויחלק להם סעיפי התלמוד לענפים ולמחלוקות רבות בין בהנהגתם עם ביתם בין בהנהגתם עם חבידיהם בין בענין המידות הדעות והמוסריות למען ידע איש מלאכת חוקו המוטל עליו בינו לבין שמים ובין אדם לרעהו, ומה גדלה טובתו עמנו בחבור הזה׃ אמנם כאשר בכל דור ודור עומדים בני בלי שם עלינו לכלותינו כן עמדו בימיו גם כן אנשי מדי חכמים בעיניהם ונבונים נגד פניהם ואשר בחזקתם וגובה לבם מסלו בהמון הכסילים המאמינים לדבריהם מבלי בחינה והבאישו את ריח החכם

*) כפי הנשמע על דבר הקלף והבזיון אשר בחוהו רעיו ואחיו בהקשותו בבבנת התורה, וילעגו עליו לאמור: בן קלב, מה לך ולתורה וחכמה? ברח מבית אביו׃

**) אמרו כותבי קורותיו כי לאחר שמלא כרסו בתורה וחכמה בבית מדרשו של בן מא"גש, שב לארץ מולדתו, ולא הלך בית אבותיו תחלה, כי אם אל כתפי העיר נכנס בהשיון לדרוש ברבים, ובשבת דרש והפליג להראות את חכמתו, אביו הכירו ויקם וילך מב"הם וישקהו ויוליכהו לביתו בכבוד׃

החכם הזה, הוציאו דבה ודופי עליו. הפכו מתוק למר ואור לחושך ודבריו המאמרים באמת ובתמים הפכו ללענה שוא ודבר כזב, וחסידי לב האומללים קצרי יד לכלכל משפט מדעת עצמם נמשכו בעבותות חלקות לשונם ונתפתו מהם לדבר תועה על האיש הקדוש הזה; לו חכמו ישכילו שכוונת החכם ותכליתו בחבוריו היה להרבות תורה ולהאדירה, להביאם אל טוהר האמונה והדת ביושר ובתום, ולחבב בעיניהם התורה והמצות ודרכי מדות יקרות תורת האדם ונמוסיות להיות מעשיהם רצוים ונחמדים גם בעיני אלהים גם בעיני אדם, ועל כן שלח לפני באורו הכולל, הקדמה ארוכה על כל הסדרים וענייניהם ויבאר בזה כוונתו ברמיזה מענין סדר הלמוד ותכליתו שיהיה כפי התיקון והסדר הראוי להועיל לא על דרך פטפוט ולהג הרבה שהוא יגיעת בשר כ"א שיהיה הכוונה לקנות שכל טהור ולב וסברה ישרה ובקיאות יתירה ומעלת מדות תרומיות להחזיק קיום הקבוץ בכלל ובפרט· ויבאר בזה המקום ג"כ העיקר מהנבואה אשר שתיחסה לנביאים, ואחרי כן הולך וחוקר את הפרושים המקובלים הלכה למשה ובאמרו כללותיה ודקדוקיה ופרטיה ומדבר על חלוקי הסדרים ואופניהם הראוי להם באיכות·

ובסוף הקדמתו מביא חקירה יקרה וטובה ואשר לרוב סגולתה יעצוני כליותי להעתיקה הנה בקיצור נמרץ לתועלת צעירים לימים למודי שכל (למען הבית בם את התשוקה, ולהבעיר גחלי הכוסף לשום לב אל דבריו, ולא יפנו אל רהבים ושטי כזב), יראו חדשות ונצורות וישמעו דברים אלה שמעתן אוזן מעולם היוצאים מפני דובר אמת, עדיו יתבוננו, ירוו נפשם העיפה מנחלי תבונתו; ויענו בצדק כי רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו· ואם אמנם רבים וכן שלימים שכבר נהנו מדבריו, הלא תלוי ברצונם לקרות שנית אם אין, כי רק תועלת לצעירי ימים אנחנו מבקשים, ובעיניהם הדברים העתיקים כחדשים מקרוב, ובזאת אני בוטח כי יאשרוני על אשר התעוררתי לבנם, גליתי להם את הבאר, נובע מים חיים, אז ישברו לצמאם, ויכרעו על הברכים לשתות, ורבים ילוקו בידם אל פיהם מן המים, כי זה משה האיש ה' הורהו את העץ וישלך אל המים וימתקו — ! וז"ל:

„הזהרו לדון הדרישה בדברי החכמים לכף זכות, וטוב לעיין בהם, ואל נמהר להרחיק דבר מהם, אבל כשירחוק בעינינו דבר מדבריהם, נרגיל נפשינו בחכמות עד שנבין ענייניהם, ועל כן לא תמצא לעולם מרחיק דבריהם אלא איש מבקש תאוה, ונותן יתרון להנאות המורגשות, ואשר לא האיר לבו בדבר מן המאורים הבהירים, ומפני שידעו אמיתת דבריהם כלו בעסק ההוא כל ימיהם. צוו לשקוד עליו ושמוהו תכלית

החכמה

שחכמה · ואמרו אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד, וחשב לבך לזה הדבר, שאם תסתכל אותו על פשוטו תמצאנו רחוק מאוד מן האמת, כאילו ד' אמות של הלכה בלבד היא התכונה הנדרשת ושאר החכמות והידיעות מושלכות אחרי גיוו? ובזמן שם ועבר ואחריו שלא היתה שם הלכה הנוכל לומר שאין להקב"ה חלק בעולמו כלל? — אבל אם תעיין זה הדבר עיון שכלי, תראה בו מן החכמות דבר פלא,·

„דע כי הקדמונים נתקיים אצלם שכל דבר נמצא יצטרך עכ"פ להיות לו תכלית, וכאשר נתקיים להם זה הדין הכללי התחילו לחלק כל הנמצאים, לדעת תכלית כל מין מהמינים, ודאו כי כל נמצא שהוא מלאכותיי כמו המשור להכיף על העץ, והקדום לחתוך בה, היא תכלית עשייתו ידוע · אבל מה שהמציאתו המלאכה האלהית והחכמה הטבעית, יש מהם אשר תכלית מציאותם נעלמת מחקירת הדעת, אמנם בדברים שהם גדולים ומעלם יותר גלוי, ידיעת תכלית בריאותם תעיד יתרון אנשי החכמה · אך על הכלל יש לדעת שכל הנמצאים נמצאו בשביל האדם; מהם למאכל מהם לתועלת זולתו מהם לרפואה, וכל מה שתמצא שאין בו תועלת לפי מחשבותינו תתלה הדבר בחולשת שכלנו, כי אין ביכולת האדם להיות דעתו מקפת וכוללת ידיעת כל הטעמים והתכליות, וכאשר מצאו התכלית בשביל האדם, הוצרכו לחקור מה תכלית האדם? וכאשר הצריכו לחקור מצאו לאדם פעלים רבים מאוד וחקרו על כל פעולותיו הכוללים למצוא פעל מיוחד, ומצאו קוטב פועל אחד אשר אליו יסבו בלכתן כל שארי הפעולות להיות תכלית אחד בלבד בשבילו נברא ושאר פעליו הם לקיים עמידתו, והפעל האחד ההוא הוא לצייר מושכלות ולדעת אמיתיות, והנכבד שבמושכלות לצייר בנפשו אחדות הבורא וכל הנלוה לענין ההוא, ויתחייב להרחיק רוב התענוגים הגופניים, שהאדם כשיהיה רודף תאות ומגביר המורגשות על המושכלות ומעביד שכלו לתאוותיו, אז לא יתודע הכח האלהי אליו (ר"ל השכל הבהיר) וישוב אז כאילו הוא בריה גזורה שוחה בתוך ים התוהו · ונתברר מאלו המוקדמות שתכלית העולם ומלואה הוא איש חכם וטוב, אשר לו יך ושם בד"א ונמוס, כאשר יהיה לאיש ההוא מעיני האדם הדעת והמעשה, דהיינו הדעת לצייר בשכלו אמיתת הדברים ע"פ שהם עליו ולהשיג כל מה שאפשר והמעשה הוא תקון ויושר הדברים הטבעיים והנמוסיים שלא יהיה שטף בתענוגים ושלא יקח מהם אלא מה שיהיה בו תיקון גופו ותקון

המדות

המדות כלם, וע"כ האיש שיהיה על ענין זה הוא הסגלית והוא החפץ וזהו הדבר מוסכם מהנביאים" *)

י׳ואם ישאל השואל אם החכמה האלהית המציאה האדם בשביל תכלית ציור המושכלות מדוע המציא השם כל האנשים אשר לא יציירו מושכל? ואחשוב שאנשים כאלה הם לשתי סבות, האחת להיות משמשים (ועוזרים) למשכילים שאלו יהיו כל בני אדם מבקשים חכמה נשחת תיקון העולם **), והסיבה השנית מפני שאלו אנשי החכמה המה מעטים מאוד וזה הדבר נתחייבה בדרך החכמה האלהית, ואין לשאול מדוע, כמו שאין לשאול למה היסודות ארבע, ונברא ההמון לעשות חברה לחכמים שלא ישארו שוממים, וגם יהיו קצתם עוזרים לקצתם, וא"כ נתברר שהכוונה המיוחדת בבריאת כל מה שיש בעולם ההוה הנפסד אינו אלא איש השלם הכולל הדעת והמעשה, ומזה תדע שעל כוון אמרו שאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, כי ההליכה בדרך ישר כשהוא מרחיק מהמותרות ומקרב להמושכלות אותה אהב ה'·"

סדר· מועד נעתק ע"י יוסף בן יצחק בן אלופאהל בשנת שמונים לשטרות תקכ"ז ועולה גדול היה לו ג"כ, כי הולך ללכת אל אראגאכ"יען ובמדינות ווס"קא (huesco) ולחלות פני זקני חכמים אשר בסארא"גאסא על נהר עב"רא, לתת לידו שני סדרים הם מועד ונשים אשר נמצאו לבד בידם, ונפל בגורלו סדר מועד· וסדר נשים נפל בגורל הר"ד

---

*) כמו שמצינו שמזהירים כלם לעשות צדקה ומשפט, לבקש קרבת אלהים ודעת דרכיו, כמו שישעיה קורא בגרון — הכזה יהיה צום? הלא זה צום אבחרהו, פתח חרצובות רשע, הלא פרוס לרעב לחמך וכו'· ואתמה על הרוב מהמתחסדים שדואגים על נפש רעיהם ואיש באחיהו יקנא בעברה וכעס אם יראה בו דבר שלא כהוגן לדעתו מטעם שכל ישראל ערבים ואתנם לא ידאג בשעה שירעב לפרוס לו לחם או כדומה לטובת גופו, הנה פיו יפער וידו יקפוץ, ישפות שלום בשפתיו ולבו יקבץ און; גם משה רבינו אמר מה ה' שואל ממך כ"א ליראה! ר"ל יראת רוממות וכבוד אשר מזה תסתעף כל יושר וצדק, וכל חכמי הפילוסופים מודים שאין האדם שלם אלא כשיהיה כולל הדעת והמעשה, דרשו נא היטב הדעת והמעשה, גם חכמינו ז"ל אמרו לא המדרש עיקר אלא המעשה, ומי תהמון שומרים זה הכלל? ראית בני המעשה והנה מעוטים, ראותי — לקחת מוסר! —

**) בינו נא את דברי החכם אתם החפילים שבניכם כלמו יהיו כלם חכמים כלם נבונים כלם יודעים, ואינם לומדים שום אומנויות או ידיעות ואחרות לפרנסתם; כ"א כלואים בחדרם ושם יפלפלו כסוס עגור, זו רעה חולה!

בה"ר יעקב בן משה עכסאי הנקרא בר"ש ועזרת חבנו המנוח החסיד ר' חיים בהר"ר שלמה רופא בן בא"קא' סדר נזיקין נעתק ע"י שלמה בר יוסף וסדר קדשים ע"י נתנאל הרופא בר יוסי בן אלמע"לי, ומס' סנהדרין העתיק ר' יהודא אבן תבון' ובפרק יו"ד הביא חקירה גדולה באמונה ועיקרים ומדבר ממחלוקות הכיתות והדיעות לפי השתנות שכלם, וכוונת תכליתם המשונשת בעניני ע"הב וגמול ועונש, והרמב"ם משיב עליהם בטענות ישרות ובסברות חזקות לשבור את בריחי טענותיהם ולהפיל מגדלי תזימותיהם·

ובסוף דבריו הביא העיקרים וי"ג יסודות האמונה אשר גם עליהם רבו החולקים, וכתבו שטנה עליו, ואף כי עדות הרמב"ם כעדות כל החכמים, ובעדותו על פיו מספריו אשר חבר שכלם מלאים יראת ה' ורוממותו, שהיה מאמין גדול נבון וירא אלהים וסור מרע, וכבר התפרסם באומותינו גודל מעלתו וערכו, לכן היה ראוי לו לחלק כבוד, ת"מ לא חששו לכבודו וערערו עליו ויורו המורים בחצי לשונם להפיל מספר יסודותיו — ועל מה זאו ועל מה ככה נהייתה זאת, לא ידעתי נפשי, ופן ואולי קרה זאת להעדר המשפט וההסכמה, כי נראה שהוא כסגולה לאומותינו העדר ההסכמה והתגברות קנאתינו על קנאתינו, ומי חרש ולא ישמע קול ענות קול חולש להבות אש, כי נשקה אש ביעקב ולהבה בישראל? ועל מה? על אשר איש כפתרון דוחו יפתר, יחד קולעים אל השערה ולא המטרה יחטיאו! —

ומכל ההמון אשר הפליגו לחלוק עליו בדברים, לבד אחד נודע לו לאוהב דבק ידיד את רינו, והוא דון יצחק אברבנאל, ויסאר לו לבדו להפך בזכותו ולהצדיקו בהשפטו, הלא כה דבריו בספרו ראש אמנה „מרוב שיחי וכעסי חם לבי בקרבי, כי שמעתי אומרים משכילי עם, כלכה אחרי מאהבינו חסד"אי ואל"נו ונשליכה ממנו עבותות משה איש האלהים כי טעמתי מעט דבש פינותיו ויעדי סודותיו, ממתקו לחכי והמה אומרים חמת עכשוב תחת שפתיו — כי משמתי את כל כליו ומצאתי כל מחשבותיו בריאות וטובות, והמה דברו עליו כזבים, ויחשבו דבריו תאים שוגה ופתי, וימדדוהו ורובו בטענות חלושות דקות ושדופות קדים; עלי נהפכו צירי כי אראה שני יוני גאיות או שני עפרים יקומו לצחק על הנשר הגדול בעל הכנפים — לכן דברתי בלבי להוציאו לאור משפטו, אני אעמוד כל טובי ואהרך להצילו מיד בוזריו הל: חנים אותו!"

ועוד חבר שמונה פרקים למס' אבות בלשון הגרי והרחיב במס' הזאת המאמר להיותו יקרה בעיניה מפני שהיא מדברת במדות האדם החשובות והישרות והאריכו לדבר בהם ולהודיע איך אפשר לאדם להרגיל עצמו במדות הטובות עד שישובו קנין חזקה ויהיה קבועות בנפשו · וכאשר ראו חכמי לונ"יל (לא ידעתי לכוון אם הוא Lyon הנקראת על שם המחוז Lyonnois היושבת בירכתי ים האמצעי; או אם הוא Luniville קרית מלך מלפנים מונחת בפלך Lottringen ושני אלה הערים נמצאים במדינת צרפת) פירש זאת המשנה והפרקים אשר הקדים הרב בביאורו העניינים ונקשו מהחכם הרב שמואל אבן תבון להעתיקו · ובהיות שדברי הרב נחמדים מפז ומזוקקים שבעתים, רבו דבריו משמן והמה פתיחות לכל באי שער החכמה, והנה מעלמות תכונת נפשו לא נמצאנו ידיעה יתירה זולתי ממה שנדע ונבחין מתוך חבוריו יען מחשבותיו ופעולותיו יחד יתלכדו ולא יתפרדו וזהו דמות האיש הישר שפיו ולבו שוין והמה דומים לראי מוצק כן יתגלה ויתראה מתוך תמימות וטוהר מחשבותיו דמי והדומי פעולותיו אשר עשה בימי חלדו, לכן הסכמתי להעתיק פה רק פרק רביעי:

„**המעשים** טובים הם המעשים השווים הממוצעים בין שתי הקצוות שתיהן רע הא' מהם תוספות והב' חסרון (למשל הרבות צדקות מבלי בחינה הוא פזרנות, וקפיצת הידים היא כילות, והממוצע הראוי היא נדיבות שיעיין למי ומה ומתי וכמה) ואמנם ישובח באמת הממוצע ואליו צריך האדם לכוון, וכמו שהגוף כשיצא משוויו נראה על איזה צד נטה · ונעמוד כנגדו בהפכו עד שישתווה ואח"כ נסתלק ידינו מן ההפכי ונעשה מה שיעמידהו, כן נעשה במדות · ומה שעשו החסידים הקדמונים לנטותם אחרי קצה האחרון לפעמים, כמו בצום ולבוש הצמר והתבודד במערות? לא עשו דבר מזה אלא או דרך רפואה או להפסד אנשי המדינה, וכאשר ראו החכמים בעיניהם שהחסידים עושים אלה הפעולות, ולא ידעו כוונתם חשבו שהם טובות, כוונו אליהם בחשבם שיהיו כמותם, ויענו את גופם ויחשבו שהם קנו לעצמם מעלה ומדה טובה ושבזה יתקרבו אל השם (כמו שעוד היום רבו הכסילים המסגפים גופם ומונעים מעצמם אפילו הענג הראוי והמותר, ואומרים בלבבם הלא ה' צוה זאת, ואת המסילה לעלות השמימה — ויש חושב לאבד עולם שכלו טוב, ויבזה תבל ותמורותיה למלאכה נמבזה ונמס, ויאמר בחלקות לשונו מה יושיעני זה, וכאשר הגיע עתה להכנס אל המנוחה ואל הנחלה, אז הוא נמהר ופוחז לשאת מאשרות העולם ותמורותיו צרורות בשמלתו על שכמו, ולא יעצרנו הבושה לקחת מלוא חפניו כל

אשר

אשר יוכלון שאת, ובפיו ידבר מלכי ואלהי מה תתן לי ואנכי הולך —) והם לא ידעו כי ילכו ארחות עקלקלות ואלו הפעולות רע, וכמו שמלינו שהש"י ענה ע"י נביאו זכריהו ונוה אותם ביושר ובמעלה לבך לא בלום, וכה אמר להם: כי צמתם וספוד בחמישי וכו' הצם צמתני אני? וכי תאכלו וכי תשתו וכו' — כה אמר ה' צבאות לאמור: משפט אמת שפוטו וחסד ורחמים עשו, איש את אחיו, אלמנה ויתום גר ועני אל תעשוקו, ורעת איש את אחיו אל תחשבו בלבבכם, והאמת והשלום אהבו! —“

לרוב חכמתו ובקיאותו בידיעות רבות, היה אהוב לבריות, וימצא חן בעיני השולטן אשר במצרים ויקח אותו להיות לו לרופא, ובהיות זה הדבר טבעי להיות אומן שונא אומנתו. לכן גם הרופאים כראותם את כבודו וגאות רוב גדלו אשר נשאו השולטן ויקנאו למשה וישטמוהו והלשינו עליו בעבור סם המות בתחבושת אשר עשה לו בעת חליו, והשר בחסדו ובאהבתו אשר אהב אותו לא רצה להאמין ולחשוד אותו בכך כ"א גמר בלבו שהרופאים לשנאתם אותו העלילו עליו להדפו ממעלתו. עכ"ז להיות יוצא ידי חובתו להראות כאילו רוצה לפסוק עליו הדין נוח להביאו לפניו, וירמוז לו שימלט מהר על נפשו ויתחבא, אז נס אל מערה אחת בכנרת ארץ הסמוכה למצרים ושם חבר ספר יד החזקה בלשון עברי צח וחברו י"ג שנים אחרי פי' המשנה והוא ד' חלקים כוללים י"ד ספרים והספרים נחלקים להלכות רבות על כל הש"ס והדינים והמשפטים והחוקים׃

חתימה בדף הסמוך

המאסף·

לחדש כסליו תקמ"ו

א

שירים

לכבוד

המושל הטוב מלך אדיר ואיש חסד

לודוויג י"ו יר"ה

מלך פראנצא ונאווארע וכו' וכו'

באשר נתן דת וחוק בל יעבור, לפטור את היהודים ממס בזוי מאז שהטילו עליהם דורות קדמוניות, לשלם מכס נפש בשער·

לוּדְוִיג מַה גָּדַלְתָּ! מַה רָם כִּתְרֶךָ!
חוּפֶּיךָ מָלְאוּ צִים יַמִּים־יַהֲרִידוּ
מִבְצָרֶיךָ בַּרְזֶל צָרִים יַפְחִידוּ
גָּדֵל אֵל כִּסְאֲךָ· מִכֵּם הוֹרֶיךָ

* * *

יַעַן לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט הִפְלֵא הִפְלֵאתָ
מַה טּוֹב אוֹר חַסְדְּךָ אֶל יוֹשְׁבֵי שָׁפֶל

כאור

כָּאוֹר שֶׁמֶשׁ לַעֲבִיר חֶשְׁכַּת עֲרָפֶל
וּבְהֵיכְלֵי הַמְּלָכִים שָׁלוֹם הִרְבֵּיתָ

* * *

גַּם אֶל זֶרַע יַעֲקֹב חֶסֶד הִמְצֵאתָ
תִּתֹּם מֶכֶם נַפְשָׁם נַפְשְׁךָ גָּעֲלָה
וּלְצֶלֶם הָאֱלֹהִים קַנֹּא קִנֵּאתָ

* * *

וַתֹּאמֶר אָדָם הֵם בּוֹזָם בּוֹזֵינוּ
אֶאֱסוֹף חֶרְפָּתָם זֹאת אֶעֱשֶׂנָּה כָּלָה
בֵּית יַעֲקֹב מֶכֶם זֶה כָּל עוֹר יִתְּנוּ

בערלין אדר תקמ"ח לפ"קי
מאת
נפתלי הירץ וויזל:

ב

יפקד מקומו׃

ג

תולדות גדולי ישראל

תולדות רבינו משה בן מיימון זכרו לברכת נצח׃

חתימה׃

וכאשר גמר הסבור הגדול הזה חבר עוד ספר המלות והוא לדעתי כעין הקדמה, מפני שכוונת הספר היה בחבוריו בחינת תכלית

הסדר

ססקד, וזה אשר שמר בכל זמן ובכל ענין, וגם לתת טעם וסבה לכל מצוה בסדרה ובהלכתה, כי אם יסכל ההמון מבלי לבקש סדר וסבה כלל ולא יבוקש להם תכלית, זה יביא לפעולות הבל · כי כוונת כלל התורה על שני דברים והם תקון הנפש ותקון הגוף; אמנם תקון הנפש הוא שיתננו להמון דעות אמתיות כפי יכלתם. ומפני זה יהיה קצתם בפירוש וקצתם במשל, שאין בטבע ההמון לסבול השגת הענין ההוא כפי מה שהוא · ואמנם תקון הגוף יהיה בתקון עניני מחיתם קצתם עם קצתם, וזה הענין ישלם בשני דברים, האחד מהם, להסיר החמס מביניהם, והוא שלא יעשה כל איש הישר בעיניו, אבל יעשה כל אחד מהם מה שהוא תועלת הכללי; והשני ללמוד כל איש מדות מועילות בהכרח, עד שיסודר ענין המדינה · ודע ששתי הכוונות האלה, אחת מהן בלא ספק קודמת, והוא תיקון הגוף שהוא הנהגת המדינה ותקון ענין אנשיה כפי היכולת, והיא הצריכה יותר תחילה. מפני שאין יכולת להגיע אל הכוונה הראשונה והוא תיקון הנפש אחר שיגיע אל השנים הזאת · ותורת משה רבינו הכוללת כל המצות הטבעיות למודיות נמוסיות שמעיות ושכליות; אמנם באה לתת לנו שתי השלמיות יחד, ר"ל תקון עניני בני אדם בהסיר העול, ובקנות המדות הטובות והמעולות, עד שתתכן עמידתם והתמדתם על סדר אחד, להגיע כל אחד מהם אל שלימותו הראשון · ואחרי שהחכם המבונן את רוחב הענין אשר עליו ובארו ולחלקו ולסדרו באופן הראוי, והיה החבור גדול מאוד עד שכמעט החטיא התועלת המכוון שיהיה מועיל לכל אדם, על כן שת אל לבו גם טובת ההמון אשר תקצר ידם המועיל עצמם מהחבור הגדול, והשתדל לחבר חבור יכלול כל דיני התורה ומשפטיה עד שלא יהיה דבר חסר ממנו, ולא יחברהו בלשון התלמוד לפי שלא יבינוהו תאנשי אומותינו כי אם יחידים, ומלות ממנו זרות וקשות אפילו לבקיאים בתלמוד, אבל חברהו בלשון המשנה המורגל כדי שיקל להקורא בלי עמל העיון וטורח ההשכלה; כי עיקר כוונתו ומחשבותיו כפי אשר יתגלה לנו מעלמות תוכן חבוריו היתה, להנחיל לנו דברי אמת ברורים, והולכים על הסדר בהנהגה מיושרה ומפורסים למביני מדע, ללמד דעת ויראת ה' לעורי לב התועים מדרך השכל, להביא מוסר בלבבם למען יתקדשו מטומאת היצר ומגלולי התחשבות המזוהמות; וכל מגמתו בחבוריו וחקירותיו ללמד דעת כל עמי הארץ, בין בעניני האמונות בין בדעות ומדות להיישיר ולתקן להולכים בחשך, וע"כ חבר ג"כ רוב ספריו בלשון ערבי שהוא הלשון שהיה כל העם מקצה מדברים בו ומבינים, כדי להאיר עיני לאומים,

לעשות

לעשות צרי לנפשותם ותרופה למחלת גופם, ואם רבים מאומותינו דומהו במלאכת הדיוט, וידינו במשיח ה׳ וידברו עתק עליו, השורש לבד שלא ירדו לעומק דבריו ולא בחנוהו מבלי הראוי להכיר טוהר מחשבותיו ויוקר למודיו במשפט השכל, וכל זה מחסרון דעתם (וכמו שהוא עצמו מתעורר על ענין השכלים השמה בפתיחתו לספרו המורה ודבריו בשכל טמה) לא מחסרונו, כי עטו עט סופר מהיר דובר צחות בלשון נקיה יפה אף נעים סמוכים בטוב טעם ודעת, דברי חפץ וכתב יושר כמסמרות נטועים, והוא מכת הקדושים אשר בארץ, לא יוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן כ"א הכל נפה ומנופה מבורר ומלובן בתכלית הבחינה והצירוף, תהילת ה׳ ידבר, ואת חוקי ה׳ ותורותיו יפאר במקהלות, יגלה ערות הרשעה להבזותה בעיני כל בעל נפש, ויאשר הצדקה ללכת במעגליה כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, וזה מופת גדול ועד נאמן על גודלת נפש החכם הזה שיש לסמוך על שכלו ודבריו לשמוע בקולו ללכת בדרכיו יותר ממה שיש לסמוך על חבורים אלפים מן ההדיוטים, וכל חכם לב האוהב את אלהיו ואוהב כל אדם ישמח לבו ותגל נפשו בלמודי האיש הקדוש הזה, יכיר את מעלות הנכבד, ויתן כבוד לחבוריו, אשר כל הוגה בם יהיה כמעין המתגבר, וממנו יקנה כל שלימות ותתחזק בנפשו האמונה בתום ובישר לא כאמונת הפתאים מבלי בחינה · וזה עד לעצמו על גודל תפארת חבוריו רובם מהם נעתקים בלשונות זרות, ובפרט ספר המדע אשר נעתק ע"י החכם (Georgius Gentius) אל לשון לאטין, ולפני ההעתקה הזאת תלך אגרת כתובה להקורא מהחכם הזה, ובהיות שפתותיו דובבות מישרים וכפלא הוא בלשונו אשר צחות ידבר וגם תהלת הרמב"ם יספר, אמרתי להציגה הנה ·

„אל הקורא שלום! אחרי אשר נכנסתי ובאתי אל תוך חדרי ל"הק וראיתי דברים אשר מעולם לא חשבתי ולא עלה על לבי, שעם שפל ובזוי מכל העולם כמו עם היהודים, יהיה חכם ונבון כמו שראיתי · אני בתחילה חפצתי וחשקתי ללמוד את הלשון להבין בלבד הכ"ד ספרים על מנת לעשות, ולכן התחננתי אל האל י"ת שימלא משאלות לבי, והוא ברחמיו במלוי טובות והפיק רצוני עד אשר בעזרתו והמלתו יגעתי ומצאתי יותר ממה שמאלתי ממנו ·"

„אחרי כן בקראי בספריהם ומצאתי ספר בתוך ספרי רבינו משה בר מיימון אשר נקרא הלכות דיעות וקראתיו פעם ושתים, ובעבור יופי הלשון ויוקר הדברים שלשתי בו ומצאתיו מועיל במאוד, להיותו כולל דברי חכמה ומוסר המתוקים מדבש, בצדק כל אמריו אין בהם נפתל ועקש, כלם נכחים למבין, ובכלל כלם ראוים לכל ביתות בני

אדם

אדם והמונם · בראותי שהשם היה בעזרתי, והערכתי עוד אליו תפלתי שיתמיד חסדו עמי, ויתן לי דרך להעתיק אותו מלשון עברי אל רומי לתועלת העולם, גם בזה האל ית' הפיק רצוני, על שנסיתי עשיתי והשלמתי כאשר היה בלבבי, ברוך אלהים אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאתי!"

„**עתה** אתה הקורא הואיל והשולחן ערוך לפניך קרב אליו וטעום תועלותיו, כמה טובותיו, איך הוא מדריך ישרה לאשר נטה מן הדרך הנכונה, ומאיר למי שנפל בעורון הסכלות והרשעה, מייסר התמידות לאשר הרגיל נפשו ברעות, ומרפא לחולי הגוף והנפש, מייסר לפתאים בחכמה ומוסר אשר הוא טוב מפנינים · וכפי מעשי דומינום עם בתו, כאשר בקשו אותה לאשה שני אנשים א' רש וא' עשיר, ואביה לא רצה להשיאה כ"א את הרש, וישאל המלך אלכסנדר לדומינום על זה, ויענהו: אדוני המלך! עשיתי זה בעבור היות העשיר חסר דעת ומוסר מלשמור עשרו, והרש הוא בעל מוסר וחכמה, ומתוכה יוכל להתעשר · — אבל עתה אנה פנו אלו בעלי מוסר? חבל על דאבדין ולא משתכחין! ולא נשארו כ"א מעטי מספר, כי כל אחד אחרי שרירות לבו הולך, ונבהל ורודף אחרי קניני הבלי עולם, מבזים את לבם, החכם עושה כמו כסיל, ונבון כמו הדיוט! אליכם אישים אקרא וקולי אל המוניכם, בואו אלי פתאים והבינו ערמה, וכסילים הבינו לב, קנו בדי למכתיכם ודפוסה לכתבותיכם להנהיג במשרים דרכיכם ורגליכם בנתיבות חיים!"

„**הנה** באמת תמהתי ושמחתי לקראת מולאי הספר הזה, אשר הוא ראוי להכתב באותיות מוזהבות, בהיותו מלא כרמון חכמה ומוסר, ראיתי ספרים אחרים אשר הם נכחים וטובים, אבל לא יקרים ומועילים לכל העולם כמו זה, לכן העתקתיו שלא יהיה נסתר לבלתי מבין אותו בלשונו, כ"א נגלה ונודע לכל מי שמבין בלשון רומי, למי שירצה חיים טובים וארוכים בעוה"ז, כי לא דבר יותר מתוק ממה שהורה רבינו מזה שהוא ערב בדבר, שמי שינהוג עצמו בדרך מוסריו ומנהגיו הטובים יהיה בלתי חלאים, ואף כי חסידי דעת ילעגו וישחקו ממה שהוא מבטיח חיים בלתי חלאים, אני יודע שהחכמים ישבחוהו ויאשרוהו · "

„**לכן** אתה הקורא הנכבד, מהר קח מוסריו ענדם עטרות לך, קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ותעשה כמו אפלטון אשר לא רצה שתלמידיו יכתבו מוסריו כ"א בתוך לבם, ובראותו א' מתלמידיו כותב במגילה מה שהיה שומע ממנו, לוהו לשרפה, ואמר לו כתוב בלוח לבך מה שישמע אזנך מדברי החכמה, ואל תביע במגילה פן תאבד לך בהתבקשנה

בשתבקשנה, כי כל חכמה אשר לא תכנס עם בעלה איננה חכמה, וכן אמר סוקראטוס אל עאמיום כאשר שאל למה לא הניחו לכתוב בספר מה ששמע ממנו, אמר לו מה מאוד אתה בוטח בעורות הבהמות המתות, ואתה חושך הרעיונים החיים, הלוא בכאי גדול הוא אם אתה רוצה להיות חכם, ויפגשך איש הדרך וישאלך על דבר חכמה, ולא תוכל להשיב מלבך אבל תשוב אל ביתך לראות וללמוד בעורות הבהמות, מה הדין ההחכמה! — כן תעשה אתה הקורא, השתדל לקבוע בלבך לחכמה והמוסר הכתובים בספר כזה, ויהיו בך קשורים וקבועים במו הנפש והגוף, ותשמור לעשות ככל הכתוב בו ומתוך זה תגיע אל מדרגת החסידים אנשי מעשה, ותגיע בעזרת השם לאהבתו ותקשר עמו קשר של קיימא ולא תחסר דבר: תהיה אהוב למעלה ונחמד למטה. ברוך מן השם ומבורך מן הבריות, ובאו עליך כל הברכות והשיגוך·" ע"כ לשון החכם·

אמנם מקור הקנאה והמשטמה היה מחמת ספר מורה נבוכים וספר המדע שחבר, עליו כתבו שטנה, והגדיל המחלוקות שחשדוהו לאפיקורס, כי קמו במונטפול"יער אנשים בני בליעל, רב אחד ושני' תלמידיו הוא ר' שלמה ותלמידיו ר' יונה ור' דוד, ודברו תועה עליו, עד אשר קנאו חכמי נרבו"נה ויתר קהילות פרובאנ"צה ונכו והחרימו את שלשה תחגאים האלה· וכראותם כי כלתה אליהם הרעה עם שכיניהם, הוסיפו להבעיר אש הקנאה למלא רשעת מועצותם, וישלחו אחד מהם עם כתביהם בכל גלילות צרפת, ויפתום בחלקות לשונם ע"י תחבולות מרמה, והטיחו דבריהם באזניהם עד אשר שמעו לקולם, ויענו אותם כרצונם, לשלוח נדויים וחרמות לרבני נרבו"נה, וכראות החכמים האלה כי נשקה ביעקב אש הגדולה הזאת, בחרו אחד מהם מחכמיהם, הוא החכם הישיש ר' דוד בן קמחי וישלחו אותו ליתר הקהילות להקהל ולעמוד על נפשם מיד כל מדינה ומדינה וכל עיר ועיר, ממשלת קאטאלאנ"יען ואראגאנ"יען לא התמהמהו לשלוח מגודים וחרמים לקהל המורדים·

וזה פתשגן התשובה אשר הגיע להרב הנ"ל מן ר' יהודא הרופא, דבריה חדים כחרב פיפיות, והמה פתיחות למחוץ ולפלוע חדרי בטנו, וכל השומע ישתומם לבו, זאת ענינה:

"יגער ה' בך השטן, דוד הוא הקטן, מאין באת? הלא ידעת אם לא שמעת כי מקלת דברי מורה נבוכים, בדברו על עמידת השמש בגבעון ועל פי האתון כי זה במראה נבואה ודרך משל וכו' ותדע ותשכיל מן מוצא דבר, כי העם ההולכים בחושך המחזיקים בס' המורה, נדפים הם נרפים, לא אור החכמה נגה עליהם, ולא שם

חכמת

חכמת יונית מקרא בהם׳ ונתה שמע בקולי איעצך להשכים עם התורה ולהתלונן בצלה, והיה אם שלום תענך, אז תתענג על ה׳ וסר עונך וחטאתך תכופר וכו׳׳ ובכל זאת מצוה עלינו לחוס על כבוד של הרמב"ם ולהודות כי היה בדורו כאיש חמודות, ולו בכל חכמה עשר ידות. ויותר מהמה מדותיו רבות וחייבים אנו לדון אותו לכף זכות וכו׳.״

ועל האגרת הזה השיב רבינו דוד קמחי, גם נפשו עליו תתעטף לשמוע חרופים על איש האלהים אשר אין עול בכפיו, ואין בו שום חטא ועון. זולתי אם שמחשבותיו בעיניים שכתב בחבוריו היו זכים ובהירים יותר ממחשבותיהם אשר לא מחשבה כ"א תזימת תפל כריר חלמות, ואם גסות הרוח וגאון לבב הכה בעורון את עיני שכלם מבלי ראות הנוגה נגדו במסלול ודרך הקודש, מה להם כי ירכאו בשער בת רבים את הפקח הרואה באמת ובתנים המראות הבהירות משמחי לב ומשיבות נפש? מדוע דברו סרה על איש אשר אין בו נפתל ועקש בדרכיו מנהגיו ומדותיו כאשר שונאיו עצמם בעל כרחם יספרו שבחו, אם טח עיניהם מראות מבלי מסוה — וקדר עליהם היום, והשמש יהפך להם לחשך, וימששו בדעות הנלוזות ומזימות ההבלים כעור בצהרים? — על כן עטה כמעיל קנאה ויקרא למשה במחנה העברים הנלים עליו, ורוח כביר אמרי פיו׳

„**יהודא** אתה יודוך אחיך וכו׳, אבל אערכה לפניך ואוכיחך כי הואלת מפיך מילים, וה׳ הוא יודע כי לא גבה לבי ולא פניתי אל רהבים ושטי כזב ולא נטיתי מדרך האמונה, ואם הרשעים הוסיפו וגדעו לגנאי להאשימני בעיניכם התה את עוונם ישאו ואתם לא תנקו כי חשדתם נקי חנם׳ אבל באמרך כי הרב התמים על אויביו יתגבר וקראת לכל קהילתינו עוברי דת — הן זאת לא צדקת כי יש בהם חכמים גדולים ורבנים שטובה לפרנס מכריסו — — סרת מן הדרך בהחזיק יד בני בליעל, ונחנו מה? — לא עלינו תלונותכם כ"א עליכם; ואם נשים התלמוד בינינו וביניכם ידענו כי נצדק, ואנחנו הם המחזיקים בדת וסומכים דברי חכמינו — בתינו פתוח לרוחה, מפרנסים עניים בנכבה, עושים צדקות בכל עת, העל אלה יאמר עוברי דת? — חלילה! ואם אתאמן לעלות בסולם אשר הקים לנו הרב מורה צדק אין תימה בזה וכו׳, ואתם חשדתם אותי על לא חמס, ירא ה׳ וישפוט! —״

גם הרב רבינו משה בר נחמן היה בסומכי כפשו ובעוזרי ידו לתמכו בימין צדקו, ולדבר כתומו בלבבו להתגלל על אודות המורה אשר הרעיש ארץ והרגיז ממלכות, וילבש צדקה כשריון, ואהבת אדם למזח יחגור, להשבית אויב ומתנקם, ובזה יבוא אל המלחמה בעדה ׃

„אל נא רבותי! כבהמות תחשבוני, כתבנית שור אוכל עשב, כתבו לי מאיזה טעם דנתם לחובה? — כל ארץ צרפתי רבניה ושריה כלם הסכימו לנדות את כל אשר יהגה בס' המורה וס' המדע, למה פרשתם לרוב הקהילות רשת החרם, לשאול באלה נפשם, ולא נתתם כבוד להרב הגדול? — פערתם פיכם והעתרתם בדברים נשמעין למרחוק באמרכם על הגאון, יש לנו גדול ממנו שכעשה צדוקי — הנה זאת לא צדקתם, לא דברתם נכונה, ואוכיחה ואערכה לעיניכם, כי לא אשא פני איש, ואל הגאון ומוראו אקנא ׃“

„הלא שאלתם עוברי דרך, המאריכים לשון ומפליגים לספר בשבחו של הרב הגדול, במעלת חסידותו בעולם ענותנותו בגדולת יחוסו ונקבת כיסו? אם ראיתם ספריו? אם דקדקתם בחבוריו? השמעתם אותו מבעט בדברי חז"ל? ויותר מן הדין לא לכם להקל ראש כנגד שער המזרח — מי הנה הצדוקים אשר היו בוזים בתורה? מי נתן למשיסה הבייתוסים? הלא הרב עשה זאת! — והנני מעיד עלי שמים וארץ, כי שמעתי ממגידי אמת שבכל ארצות מלכות תימן, היו מזכירים שם הרב בכל קדיש, בחייכון וביומיכון ובחיי דרבנא משה בן מיימון, ולמה רבותי תבלעו את נחלת ה'? — וכו' ׃“

ובאשר יצא הר"ר שלמה מונטפיל"יער לתרבות רעה והשחית את דרכו ונעשה מלשין ומוסר ואכל קורצא בי השולטן והכומרים, לשרוף ספריו עד שהגיע הדברים אל הקרדי"נאל עם אשר היו היהודים והנלוים אליו בסכנה גדולה וללעג וקלס בפי הגוים, אז קם הרמב"ן ויכתוב אגרות לקהלות ארא"גאנ"יען נאווא"רא גם קאטאלאנ"יען לנדות ולהחרים את רבי שלמה עם שני תלמידיו עד שישובו מדרכם הרעה אשר העזו מצחם להוציא לעז על הרמב"ם ׃

גם רבים מזקני ארץ הסכימו לקיים ולקבל עליהם ככל הכתוב ע"י הרמב"ן וישלחו כתבים בכל גלילותיהם כדברים האלה ׃ „ובעת הזאת לבשו בגדי חרדות ועטו מעילי קנאות, חזקו ונתחזק בעד עמינו ובעד תורת אלהינו לבל תהי לכם לשמצה, והירא דבר ה' כאיש מלחמות יעיר קנאה בלי פחד וירפה, ויקנאו למשה ולתורתו הקדושה, המושב

אותנו

אותנו מים הסכלות, הרחוקים אשר שמעו בגוים הגידו את כבודו ושמעו הולך בכל המדינות."

„ועתה קמו שלשה חדשי משחית והם מסיתים את העם ומדיחים לכתוב מרורות על הרב הנזכר, ולכל איש אשר נשחת לבו ומוחו, וכהתה עינו יפתוס בפיהם ובלשונם יכזבו לו להוליכו במחשכים עד אשר החרימו הקולא בס' המדע וס' המורה, לזאת יחרד לבבינו והנה באש נגדלתינו וקנאתינו דברנו לכל הקהלות אשר בכל מלכות אראגאנ"יען להקהל ולעמוד על נפשם, להיות ידיהם עמנו להלחם בהם ולקדש שם שמים המחולל ביניהם ולהסכים לנדותם, להחרימם ולהבדילם מקהל (כאשר עשינו לשלמה ב"ר אברהם ושני תלמידיו דוד ויונה) אם הם שתו פיהם או ישיתוהו לדבר על הרב המכר עד שישובו מדרכיהם וממעלליהם."

והמחלוקות האלה הגדיל כמה שנים, על אשר גם רבני צרפת שבו מדרכם ונחמו מאשר עשו, ובושו מאשר כתבו, ושלחו כתבים להתנצל לפני חכמי פראווינ"צי; וגם אז הטומאה המעורר מדנים הוא שלמה בר אברהם ושני תלמידיו הדומים לו אחרי אשר ראו כי לא נתקיים מחשבותם ולא עלתה בידם מחשבתם, לעלות אבר ולהגביה עוף מעל הנשר הגדול אשר יפרוש כנפיו, לעלות אל השמש, עומד לנס עמים תל שהכל פונים אליו, ואין גם אחד מהחכמים אשר הכירו מעלתו ומעלת חבוריו נתנו למוט רגליו, ורבים מעמי הארץ הוללו חושים להלחם בעדו ולהצילו מכף מעול וחומץ, אז לעת זקנותם מינות נזרקה בם, עזבו דרך ה' והלכו חשיכים שרוכים ארחותם, נעו מעגלותם — זה חלק מחרחר ריב, וזאת מנת עורר מדנים; המה יאבדו, זכרונם כעשן יכלה, גם קנאתם גם שנאתם כמוהם יהיה; אמנם זכרון הצדיק יעמוד לדור דורים ומעשי ידיו להתפאר לא יבולו, ובקרב ספריו יחיה שמו לתהלה ולתפארת עד אין קץ! —

כמו הפסל, נסך חרש מעשי ידי אמן, בתבנית הדר ומיוצר המחוקק בנועם הצבע, כתפארת אדם חי, עומד מול מסכה הנסוכה מידי חרש משחית; אז (מפאת שהדבר כבר מלך הפכו כיתרון האור מן החשך) הרואה את הפסל הראשון, יבכר לתת לו פי שנים יקר וגדולה, לו משפט הבחירה בחכמה וכשרון המעשה, באשר שאחותו הפסולה הקרובה אשר נכחו תעמוד משחת מראיתה לא תואר ולא הדר לה ומגדלת ומרוממת ונקרבת מעלת הנכבד והמסולא — כמו כן נכר מעלת צדיק באמונתו יחיה, ביום מסה ומריבה כאשר יעמדו נכחו בני בלי שם. יען הרמב"ם סבל הקטטות ושנאת חנם והמריבות והבזיונות שעברו עליו, היה מן הנעלבין

הנעלבין ולא העולבין, שומע חרפתו ומחריש, לא היה פותח פה לבזות ולהקל בכבוד אחד מהם. ישב בדד וידום עד כי יעבור הזעם. ויתר תפארת מדותיו הלא הם גלוים ונראים מבין ספיר ספריו וחבוריו אשר כתב לבנו ותלמידו, שהוא היה עניו ושפל רוח מעורב עם הבריות, זריז לעשות חובתו ומהיר במלאכתו, אוהב טהר לב מואס בצע ותמיד חושק לשפוט עניי עם בצדקה ולהושיע לבני אביון לדכא עושק נקי כפים, מורגל להעתיק מדותיו תמיד בנקודת האמצעות וברח מהקצוות, והרגיל מנעוריו ללכת בדרך צדיקים לשבת בצל אנשי מדע, ולהתאבק בעפר רגלי חכמים ללמוד מצדקת מעשיהם, הולך תמים ודובר אמת בלבבו, תוכו כברו ולשונו מדברת מה שלבו חושב. ונעלה על כל בני דורו בתומתו וחכמתו, חונן דלים מבקר החולים העניים ונותן להם לרפואותיו מרבה בסתר צדקותיו ומאזני כף, אהבת אדם מכריע על כל מדותיו הטובות, נוטה שכמו לסבול עול הציבור, ועם רוב חולשתו ורפיון כחות נפשו וגופו היה מתיחד ומתבודד ללמוד וללמד. ולמען הראות תפארת יקר רוחו והוד תכונת נפשו, אעתיק הנה בקיצור נמרץ מעט מדבריו אשר כתב לבנו ולתלמידו הנ"ל וזה לשונו:

„מה שזכרת מענין בואך אצלי. בוא תבוא ברכה על דרך הביקור לא לקבל תועלת הלמוד, כי קצר זמני מאוד כמו שאספר לך: אני שוכן במצרים והמלך שוכן באלקאהירה ולי על המלך מנהג כבד מאוד, אי אפשר לי מבלתי ראותי בכל יום בתחילת היום, אמנם כשימצאהו חולשה או יחלה א' מבניו או מפלגשיו לא אסור משם, וכשלא יהיה שם מכשול ולא יתחדש שום חדוש, אשוב למצרים אחר חצי היום. על כל פנים לא אגיע קודם, ואני מתרעב, ואמצא האכסדרות כלם מלאות בני אדם גוים ויהודים בהם חשוב ובלתי חשוב ושופטים ושוטרים אוהבים ושונאים ערב רב ידעו את עת שובי וארד מעל הבהמה וארחץ ידי ואצא אליהם לפייסם ולרצותם כדי למחול על כבודם להמתין אותי עד כדי שאוכל אכילת ערא"י, והיא מעת לעת, ואצא לרפאותם ולכתוב להם פתקות ונוסחאות רפואות, חייליהם לא יסור הנכנס והיוצא עד הלילה, ולפעמים באמונת התורה! עד סוף שתי שעות מן הלילה או יותר, אספר להם ואצוה ואדבר עמהם. ואני שוכב פרקדן מרוב העיפות. סוף דבר לא יוכל אחד מישראל להתבודד עמי זולת יום השבת אז יבואו כל הקהל ואנהיג הצבור במה שיעשו כל ימי השבוע."

וזה

וזה טופס הכתב בדרך קלרה אשר כתב לבנו החכם בעמותו וצלמו על אודות ספר המורה שחבר וזה לשונו:

„ **ועוד** כי אני מוחל על כבודי ומוותר על עלבוני הרבה, ושמע ממני כי אני לא חברתי זה החבור כדי להתגדל בו בין היהודים, השם יודע כי לא טרחתי בו לאשונה אלא לעצמי ולנפשי · ואני ידעתי ונתאמת אצלי כי יפול זה החבור בלא ספק ביד מקנאים ויגנו ויפחיתו מעלתו, ויפול בלא ספק לשרידים אשר ה' קורא על האמת וכו' שאתה אחד מהמונם, ואפילו לא יהיה לי בזמני זה זולתך, די לי · — ודע כי יש הנה בעירי אנשים אשר אין להם שם כלל וכו' ותגיע להם מן הקנאה שלא רצו לעיין בזה היחוד כלל כדי שלא יאמר עליהם שקבלו תועלתו (אתה הקורא אל תתאדם בדברי החכם הזה,' קרא נא אותם פעמים ושלש, כי אמת יהגה חיכו. אמנם ידעתי כי האמת יעחן — אף ירפא) והם בפחות מעלה מזה מאוד וכו' והמה עם הזמן וההצלחה בעלי בריח, ואעפ"כ איני חושש להם ולא משגיח עליהם, ואם הכריחם הזמן והענין לומר שאיני בעל דת ולא בעל מעשים, יאמר זה, וכל זה לא כלו לא יזיקני ולא יכניסני, ואפילו ראיתי בעיני ושמעתיו באזני, לא הייתי חושש, אלא אדבר עמו והייתי ככנע אליו ומשיבו דברים טובים נאים ורכים או אשתוק כפי הענין וצורך השעה · —"

ועתה בעיניך תראה הקורא היקר! מכל דברי המשכיל כי תם וישר הוא האיש משה ולא עולתה בו, והוא אוסף כל המדות והמעלות שמנו חכמים; יודע מה שצריך לדעת ועושה מה שראוי לעשות. מעשיו נאחדים בפתיל מחשבותיו ודבריו מעידים עלי יושר לבבו כי בו חרות כלל השלימות וכשרון המעשה החכמה והמישור · — אם אמנם התקדרו שמיו בעבים, עברו ברד וגחלי אש, והמטירו פחים וגפרית עלי ראשו, יתעטף בשמלת צדקתו ותומתו, ויתן המסוה על פניו ויעמוד חזק כסלע איתן, ולא יפנה אל רהבים ושטי כזב, כ"א בוטח בה' הוא יעביר הזעם. גואלו חי הוא יפקהו מצריו · —

סוף כל דבר מדוע ספריו שחבר יתגלה ויתראה שהיה יחיד בדורו כמשל לאותות השמים שלא יתחדשו כ"א בסבוב מאות שנים ויותר, פעם אחת; וביותר כראה בו דמות פלא, מפני שגביות כח האדם נגדר ונגבל מלך עפחות חלדו מלקבץ חכמות רבות, וגם הסתכלנו הרבה פעמים שחכמה אחת או חלק אחד מסעיפותיה יש בם די והותר עמל וטורח עד יקנן בזרועו ויאסוף בחפניו כל פרטיה ודקדוקיה אפילו האיש השוקד ומאמץ כח להטיב, ואעפ"כ הרמב"ם הרבה והגדיל בכל החכמות והמדע ת

מצרפם

משרשם כמו טבעיות אלהיות תולכיות מדותית תכונת השמים, ובקי בידיעות ולמודי אריסטוטלוס אפלטון גאליכוס טעמיסטיוס ושארי חכמי קדם וזמנו, ובזה הוא מפורסם, נבדל לשבח מכל יתר החכמים המפורסמים בענין הזה שלא הגביל עצמו בחכמה אחת כ״א הפרין כפרץ מים רחב ויהי לנחל שוטף, על כן שמעו הולך בכל הארץ׳ יותם לא התרשל לינמול בכל מאמצי כחו, אף לילות לא נתן לעפעפיו תנומה, עד אשר האיר עיני המוניכו בכל מדע, והקיצנו מן התרדמה, אמן לבו בגבורי כח לעלות המסילה העולה בית אל, להוריד חכמה ותבונה, לשבור צמאים במי חכמה, לנהל עלות על מבוע המדעות אשר מימיו מן המקדש יוצאים, וברוח פיו חיילים יגבר להפיץ ענני מחשבות הבל ודעיונות המוניות מקרב הלבבות, לעשות דרך לעבור מחשבות טהורות ואמת, על כן כל גוים יאשרוהו שהוא הגולל חושך מפני אור ומעביר לילה ומביא יום, ועד אפסי ארץ יהללוהו, ויכנוהו בשם חכם האמיתי הנשר הגדול כבוד מזרחי ונר מערבי, ועוד הרבו ביקרו ותהילתו יספרו בכל דור ודור *)·

עם האשה אשר נשא (אמנם לא מצאתי בשום ספר מתי לקחה ומה שמה ומאיזה משפחה) חנן ה׳ לו שני ילדים בן ובת, אולם בתו מתה עליו בנערותה, ובנו היחיד והחביב בדמותו ובצלמו היה חכם ונבון גדול ויותר לו לבדו ואביו אהבו, כי למד אותו כל החכמות, הבן הלך בעקבות אביו ויצא שמעו בכל הארץ, ותהילתו באיים הגידו על דבר חכמתו וטוב הנהגתו·

ויהי

---

*) החבורים אשר חבר ואשר קצתם יוצאו לדפוס וקצתם עודנו בכתובים אלה הם: אגרת תחיית המתים, אגרת תימן, אגרת לחכמי מרשיל״יא, ס׳ הישות, מלות הגיון, ס׳ הוויכוח, ס׳ החלומות, ס׳ ידיעות ה׳, ס׳ הסיבות, מונחים בעקד הספרים של Vatican, ס׳ הנמצא כ׳ הנפש כ׳ הרפואות מועתק ללשון לאטי״ן, ס׳ באב מוסר חיבור בערבי וזה שמו שער משה, (והוא עודנו עמנו היום בינקד הספרים להקצין הנגיד ר׳ מאיר פרידלענדר, וכולל חבור השמונה פרקים והקדמתו לזרעים בלשון ער״בי ולא״טין)· ושארי ספרים על הרפואות ועל הצמחים אשר לא נעתקו ללשונינו, פירוש אבן סינא Comment. Abencinnae חבר במצרים והעתיקו מס׳ אבן סינה שקבל מהשולטן הגדול מלך מצרים (אולי הוא ס׳ הקאנון הגדול אשר בידינו והוא כולל כל חכמת הרפואה) בשנת ד׳ אלף תתקת״ו ליצירה ונמצא בבית עקד הספרים של הכותר dominici, וממנו סופר שהמלך פערדינאנדוס הראשון שאל ממנו שיתן לו הספר הזה וישקול כסף מחירו שני מאות ככר זהב וימאן לעזוב לו הספר לגודל חשיבותו, וש״ות הרמב״ם אשר נדפס בוויניציאה, מלבד ס׳ היד והמורה ופי׳ המשניות הידועים ומוכרים לעיל·

ויהי כי ארכו להרמב"ם הימים לשבת במצרים, ויקם ללכת אל ירושלים וחשב לשבת עד יום מותו, אך אחרי כן היתה רוח אחרת עמו, ולא עמד שמה ימים רבים, וישב אל מצרים, ושם שקעה שמשו, ויגוע ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים בן שבעים שנה, ונקבר בגליל העליון בכבוד גדול, ויבכו ויספדו עליו כל העם מקטן ועד גדול, וישימו אבל גדול וצום שלשה ימים!

זאת תולדות איש האלהים, ואלה היו קורותיו, כל ימיו איש תם וירא אלהים, דורש טוב לעמו, ולא נטה ממשעול האמת אף כי סבבוהו צרות רבות ורעות, ואשרי העם שככה לו, וברוך שנתן מכבודו וחכמתו לבשר ודם! — ואתם המשכילים בעם שקדו על דלתות ספריו, הכינו לבבכם לדרוש דעת תכונת נפשו מעל חבוריו, קנו מדע מספרו המדע, והורו עלמיכם בספרו המורה, הפוך בה דכולה בה, לכו גם אתם בנתיבותיו לאהוב האמת והשלום, לבקש שלום וטובת כל אדם כיהודי כערל, ותהיו לתפארת בין העמים ·

ובטרם אחתום עוד לי אליך הקורא דבר, האזין התנצלותי ואם לא תמצא פה ספורים יותר מתולדות האיש הגדול הזה כאשר קוית ודמית בראשיתך, הן לא עלי אשם. גם אנכי נכסף נכספתי לדעת יותר ממנו, מה הגיע אליו בשנות חלדו מהתאורעות וההצלחות ויתר הקורות, כי המה מעוררים אהבה ותשוקה להדמות כמוהו, אך מה אעשה, אם מגיד ממנו דבר אין? — יגעתי להשכיל בינה, ואבא אל העין, באר חפרוה שרי המדע, כרוה משכילי עם, והנה אבן העתיק יומין על פיו — וכאשר גללתי את האבן וראיתי מים עמוקים, עמוק עמוק הוא עד שאין יד שכלי מגעת לשאוב ממנו, כמעט נלאתי וחרבו מרוב ימים ושנות עולמים — אנכי נגב יגל עין המים ואומר מי ישקני? מי יקשור חבל בחבל ונימי בנימי עד שישאב וידלה ממים עמוקים? והנה אין אתנו יודע עד מה! והמעט אשר דליתי בעמל וטורח רב קבצתי מרוב ספרים וביותר מספרי א"כ אף שאינו מספיק כ"א למלוא פי — הנה הבאתי לך, ובתום לבבי ונקיון כפי עשיתי זאת, למען תת לו זכרון ושארית לדור האחרון, ולא יסוף זכרו מזרענו עד עולם; על כן תדינני לכף זכות, ותצרף המחשבה למעשה! —

שמעון בר"ז·

המאסף

לחדש טבת תקמ"ו

א

שירים

לכבוד איש מהולל בשערים, ביתו פתוח לרוחה, ירא אלהים וחפץ במצותיו, ה"ה ריעי ומיודעי פ"ות וקצין עם, לפני מלכים יתיצב, סוחר טוב ויפיק רצון, כה"רר נפתלי הירץ מעדלסהיים נר"ו בעיר סטראסבורג על יום בשורה, כאשר בשמחת לבו גלה את אזני לאמור, עשה ה' חסד עם עמו ביד אדונינו המלך המושל, אדיר ורב תבונות לודוויג י"ו יר"ה ומשל במלכיות פראנ"צע ונאווארי וכו' כי נתן דת לכבוד ישראל בל יתנו עוד מכס נפשם בשער.

* * *

בַּהֲדָרְךָ נַפְתָּלִי
חֻקֵּי אֵל שָׁמַרְתָּ
יָגוֹן לֹא יַטְּךָ
בֵּין שָׂרִים אַנְשֵׁי שֵׁם

* * *

אֶל מִי דָמִיתָ?
גַּם דַּרְכֵי יוֹשֶׁר;
אַף לֹא רוֹב עוֹשֶׁר;
שֵׁם טוֹב קָנִיתָ!

* * *

כַּשָּׁמַיִם מֵעָל
אֶרֶץ תּוֹצִיא לֶחֶם
כֵּן אִישִׁים כָּמוֹךָ
וּמְנַגִּידֵי עַמִּים

* * *

מַיִם יָרִיקוּ,
יַשְׁקוּ יַשְׂבִּיעוּ;
אוֹמֶר יַבִּיעוּ,
רָצוֹן יָפִיקוּ!

* * *

כְּעֵת בְּשַׂרְתָּ טוֹב צוּף אִמְרֵי שֶׁפֶר
לֵאמֹר: שׁוּר בֵּית יַעֲקֹב! אוֹר לָךְ זוֹרֵחַ;
כֹּה דְבַר הַמֶּלֶךְ כֹּה חֹק עַל סֵפֶר!

* * *   * * *

אַל יִתֵּן יַעֲקֹב עוֹד מֶכֶס בַּשָּׁעַר
כַּמֶּכֶס שׁוֹר וָשֶׂה בָּא אֶל מַטְבֵּחַ,
רַב יִתְרוֹן הָאָדָם עַל בַּהֲמוֹת יָעַר!

בערלין אדר שנת תקמ"ה לפ"ק·

מאת
אוהבך כנפשו
נפתלי הירץ וויזל·

ב

מכתבים·

באר רחובות·

להשקות ערוגות מטע ל"הק ולהצמיח בה השרשים הנמצאים במשנה ושקולים על משקל העברי, למען הרחיב את גבולה והגדל תפארתה·

נודע לכל משכיל, כי מעת גבר האויב, ויגל ישראל מעל אדמתו, נשכח הרבה מן הלשון העברית, כי לא נשאר לנו ממנה רק מה שנמצא בתנ"ך, והשאר אשר לא השתמשו בו הנביאים, מבלי צורך אליו בחיבור מאמריהם וסדור מליצותיהם, אנחנו לא נדע מאומה· — ודבר שפתים אך למותר להודיע את כל היקר אשר הלך מעמנו ע"י אבדת שלימות הלשון, וגם המעט הנמצא בתנ"ך יש בו מלות מסופקות, כי לא נודע גבול עניניהן, ופרטי הוראותיהן, אכן ניחם להן ענין הנערך אל המאמרים אשר נמצאו

בהם .

בהם; גם נבקש להן לפעמים עזר מלשונות המזרחיים הקרובות אל העברית ונמצא כזה במקומות הרבה בפירש"י והראב"ע ושאר גדולי מפרשי המקרא · וכבר נהגו בימי חכמי התלמוד להביא ראיה משאר הלשונות על מלות מסופקות שבמקרא כמ"ש במס׳ ר"ה דף כ"ו לא ידעי רבנן מאי וטאטאתיה וכו׳· והוא הענין שהשיב החבר למלך הכוזר במאמר ב׳ סי׳ י"ח ,, מצא ,, אותה (ר"ל השפה העברית) מה שמצא נושאיה (ר"ל קהל ישראל) נתדלדלה ,, בדלותם ונרה במעוטם וכו׳ והיו אלו שלש לשונות משותפות מתדמות ,, הארמית והערבית והעברית בשמותיהם ובהליכותיהם ובשמושיהם וכו׳ "· ואמנם אין ספק שבימי חכמי התלמוד, עדין היה קיים חלק רב מן הלשון הנשכח ממנו אחרי הזמן ההוא במשך לוק העיתים; ויותר מזה בימי חכמי המשנה שהמה ידעו דרכי הלשון בשלימות בלי ספק, ולכן לא סרו גדולי מפרשי המשנה מלתת באור למלות שנמצאו במשניות, באופן שיהיה מוצאן מלשון העברית, וגם השרשים אשר לא נמצאו כלל במקרא והשתמשו בהם במשנה על משקל העברי, יתלו החסרון בידיעתינו ויתרון דעת שלמות הלשון הנודע לחכמים ההם, וכמו שבאר זה הרמב"ם בפי׳ המשניות ריש מס׳ תרומות ובמס׳ כלאים פ"ב משנה ג׳ במלת ויופך יע"ש, ואין צורך להרבות ראיות אל הענין הזה הנגלה ומבואר לכל מבין, ואמנם ראינו לעורר על זה בקצרה, למען הודיע על מה הטבעו אדני הדלות אשר שמנו מגמת פנינו אליו·

והנה המעט הנשאר לנו מן הלשון, אמת כ׳ היתה זאת, כי הקים אנשים חכמים ונבונים לבנות חומותיו ולהקים את עמודיו, ולהרחיב את גבולו, עד כי ימין ושמאל יפרץ ואין מחסור דבר אשר לא יוכל לבטא בו בשפתים· ומשכיל על דבר ימצא טוב פריו ותנובתו, לכלכל דבריו במשפט, וכל איש אשר אהבת הלשון נוססה בו, ירומם קרנה להציב דלתות נחשת ולעשות בריחי ברזל למען לא ישלטו בה זדים המנגדים לדרכי הלשונות, וילמד דעת ודרך תבונות מן החכמים הקדמונים אשר השתמשו בה בדבות טובתה, כי עמד טעמה בה ולא הורקה מכלי אל כלי, ובגולה לא הלכה· וכל המלות הנמצאות בדברי החכמים אשר השתמשו בהן בעת ההיא, אין לאוי שיפול הספק בהוראותיהן ומשקליהן, אף כי נפלאות הן בעינינו, כי המה ידעו את משפט הלשון, ובעקבותיהם נלך, ואת חקותיהם נשמור, ובאורם יהיה לנו אור המאיר כשמש בצהרים· וכבר אשר עשה הרמב"ם בבאור פעל תרם ויפך אשר זכרנו שלא הרחיקם ממזנה הפעלים העבריים אף גם כי נלעדם אין מחסור בלשון כי המה נרדפים מן הפעלים שנמצאו במקרא, מכ"ש בהמצא בדבריהם מלה על משקל העברי המגבשת

איזה הודאה אשר לא התבאר ענינה כל כך במלה האחוזה בדרכי המקרא וקרובה אליה בהודאותה, שאין ראוי שנעזוב ההשתמשות במלה ההיא אשר יש בה תוספות באור הענין ׃ ואיכני מסופק בגדור הכלל הזה הנוהג גם בשאר הלשונות שמביאים בעלי הלשון ראיה מן המלות אשר השתמשו בהן אנשים חכמים וידועים מבעלי הלשון ההיא; ויותר מזה ראוי ונכון הדבר לעשות כן בל"הק. בעבור שאנחנו עדים בדבר וידענו בידיעה נאמנה שנשל בעמינו חלק רב משלמות הלשון אשר היה נודע בימי קדם, ועוד נוכיח לקמן שיש בלי ספק בדברי חז"ל פעלים עבריים אשר לא נמצאו בכתוב׃ והן אמת שהמדקדקים האחרונים ויש מן הראשונים סרו מן הדרך הזה, ומאנו לשים את הכלל הזה בל"הק, יען הסמכם על משענת מאמר חז"ל שאמרו: לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן׃ ואנכי בעניי לא אמצא משען ומשענה במאמר ההוא, לרחק את הכלל הזה, ואף כי נבער אנכי מדעת וידעתי שפל מצבי ומך ערכי מלחלוק על הקדמונים, ולהכריע בין הדעות, תלחצני האהבה אל האמת אשר בלבי כתנור בערה, ולא אוכל למנוע מחמת דעי בביאור המאמר הנזכר ואומר: כי לשון זה לא מצאתי בש"ס רק במקומות שהקפידו החכמים על תלמידיהם והזהירו אותם מלשנות לשון המשנה או ההלכה מן הלשון המקובל אצלם, ומורגל כבר בפי החכמים אשר בחרו איזה מלה, ויחדו לה איזה הודאה מיוחדת, אף שיש יתר הבאור במלה אשר יבחרו בה ע"פ דרכי המקרא, מ"מ לא רצו לתת רשות לתלמידיהם להשתמש בלשון אחר על הענין הזה ממה שהסכימו כבר החכמים הקדמונים, אע"פ שאין המלה ההיא מבוארת כל כך ע"פ דרכי המקרא, רק היא מלה מיוחדת מוסכמת הודאתה ע"פ החכמים (וכמנהג כל ההכמות להיות בהן מלות מוסכמות מבעליהן כנודע) וכענין הודאת מלת פגול שענינה לשון תעוב כמ"ש רש"י בפ' קדושים, והשם הזה נאמר במקרא באסור עבודת הזבח במחשבת חוץ למקומו, ובכל הש"ס מיוחדת הודאת השם הזה והפעל שלו על עבודת הזבח במחשבת חוץ לזמנו, כי חוץ למקומו פסול יקרא בדבריהם ז"ל כנודע, וכ"כ רש"י בבאור במס' פסחים דף י"ו ע"ב בד"ה איזה עון הוא נושא וכו', וכ"ה ענין מגבעת ומצנפת כמ"ש התוס' במס' יומא דף כ"ה ע"א בד"ה נוטל מצנפת של אחד מהם וכו' יע"ש, ולכן הזהירו מלשנות הלשון כי חששו פן יהיה השנוי ההוא סבה להרבות מחלוקת בישראל, אחרי שכל אחד יבנה במה לעצמו, וישתמש באחת מן המלות שיבחר בה, ופן ואולי ברבות הימים תשתכח המלה אשר הונחה בעצם והאשונה על הענין ההוא בהסכמת החכמים, ויתעוררו עי"כ ספיקות על הכוונה שאמיתית ולא יודע על איזה

אופן

אופן שהיתה, כי נקל הדבר מאד להשתנות איזה ענין ע"י השתנות הוראות השמות הנרדפים, וכמ"ש בתי"ט בפ"ק דעדיות בד"ה אלא שאדם חייב וכו'; „והיינו טעמא שחייב לומר בלשון רבו שהרי יש טעם בלשון למה אמר כן, „כל שכן שלפעמים אפשר שכשישנהו ללשון אחרת שאפשר דלא למשמע „מיניה באותו הלשון כפי המכוון בלשון שאמר רבו“, וזהו מה שאחשוב בביאור מאמרם לשון תורה לעצמה וכו' כלומר שאין ראוי שיפול לב חכם על איזה מלה שהשתמשו בה חכמים ואינה מסכמת עם דרכי המקרא, כי אמנם דרך החכמים כן הוא, שלא יתקשרו בעבותות מנהגי הלשון, רק יסכימו לפעמים על יחוד איזה הוראה לאחת מן המלות, והיא תקום לעד בדבריהם על הענין ההוא ולכן אין לשנות מלה מן המשנה או הנהוגה באיזה הלכה, למען הקריב אותה אל לשון הכתוב, והיו מקפידים על זה כששמענו מפי תלמידיהם שהשכילו לשאת על שפתם מלה הנהוגה במקרא ועזבו המלה המוסכמת מן החכמים על הענין ההוא, כמ"ש במס' ע"ז דף כ"ח ע"ב בעא מיניה ר' אסי מר' יוחנן יין שמסכו נכרי מהו? אמר ליה ואימא מזגו? אמר ליה אנא כדכתיב קאמינא! טבחה טבחה מסכה יינה א"ל לשון תורה לעצמה וכו', אף שמלת מסכו נראה ע"פ דרכי המקרא מכוונת יותר אל הענין הנאמר שם כמ"ש התוס' שם בד"ה נדכתיב קאמינא יע"ש, וכן במס' חולין דף קל"ז ע"ב כי סליק איסי בר היני אשכחי' לר' יוחנן דקא מתני לי' לבריה רחלים א"ל אתנייהו רחלות? א"ל כדכתיב רחלים מאתים א"ל לשון תורה לעצמה וכו' והיה זה להם כי חששו פן יבואו עוד אנשים אחרים וייטב בעיניהם השמוש במילת כבשים או כבשות ויוכל להיות שברבות הימים תשתכח המלה הנשנית מפי רבינו הקדוש ויפול עי"כ הספק על אחד מן הענינים אשר הוא המבדיל בין הנרדפים ההם, ואף שיהיה הענין רחוק במאד מאד מ"מ עשו בזה שמירה יתירה ומעולה במה שלא הניחו לשנות דבר מן המשנה; והעד הנאמן על הפירוש הזה הוא מה שלא השיב שם איסי לר' יוחנן מתשביות ערוכות הן בידינו שהשתמשו החכמים במלת רחלים כמ"ש חוץ מן הרחלים הכנוסות (שבת פ"ה) ואין הרחילים יוצאות זכורות, נמר במלים ונמר רחלים (כלאים פ"ט) הרי שגם לשון חכמים כן הוא וא"כ מה זה הקפיד ר' יוחנן? אלא ודאי לא היה קפידא רק במקום ההוא דוקא כדי להרחיק החלופים והשנויים לטעם שהתבאר·

וע"פ הדברים האלה התברר שמה שאמרו חז"ל לשון תורה לעצמה וכו' אין המאמר הזה כולל להיות לשון מיוחדת ודרך לעצמה לכל דברי חז"ל, רק שלמדו בזה שאין פלא בהמצא בדבריהם איזה מלה היוצאת חוץ

מדרכי

מדרכי המקרא, כי כגר יתכן היותה מוסכמת ע"פ החכמים על איזה
הוראה מיוחדת· ואולם המלות הנמצאות בדבריהם ז"ל על מנהג טבע
הלשון העברית ומלבשות בסימני הבנין ושמושי הגופים וזולתם על דרך
לשון המקרא אף שלא נמצא השרש ההוא כלל במקרא. או שהשתמשו באיזה
שרש על משקל אחר מן הנמצא במקרא בשרש ההוא, ראוי לסמוך על שלימות
ידיעתם ולגזור על כל אלה שהם פעלים עבריים מפליטי לה"ק הנשארים
לנו לפלטה מלבד אותם הנמצאים בתנ"ך ונכון לסדרם בין שרשי לה"ק·
ורחב לב כבון המליץ אשר בינותינו לא יפלא ממנו דבר להבדיל גם בין
הנרדפים הנמצאים בדברי חז"ל מילדי העברים ודומים בהוראותיהם להוראת
איזה שרש הנמצא בתנ"ך. והוד והדר תלבש בזה לשונינו הקדושה ורב עוז
ותעצומות לעם ברוכי ה'!

מעתה נשים את פנינו להוכיח. שאותן הפעלים שהשתמשו בהם חז"ל ולא נמצאו בכתוב יש מהם שאין המלט מלגזור על היותו
מילדי לה"ק, ופה ראינו מקום להתוכח עם המדקדקים המשנים נוסחות
תפילתינו בהמצא בהן דבורים אשר לא נמצאו דומיהם בכתוב; כי האמנם
נחזיק להם טובה על כל הטוב ההוא אשר הטיבו לעשות, ושתו את לבם
לקרבה אל המלאכה הזאת ליסר הדורים ולתקן נוסחות התפלות ממוקשי
הטעיות, ולהדים המכשולים אשר נפלו בהן בשנויי הנקודות וחלופיהן
וחלופי חלופיהן, והציבו ציונים למקום המתג והנגינה והדגש והרפי שיהיה
למאירת עינים בהבנת המלות והמאמרים אשר ישתנה ענינם על ידיהם,
וישימו את הרכסים לבקעה, בתיקון קשר הפעלים והמאמרים היוצאים
חוץ מטבע המליצה הנאותה וכיוצא בדברים האלה שיש מקום לתלות
המכשולים בשגגת המדפיסים ועצלותם. אכן לא טוב עשו במה שגזרו שאין
ראוי להכנים מלה תלמודית בנוסח תפלותינו· אף כי אמת יהגה חכם,
וכל איש משכיל יתן תודה לדבריהם. כי כן המשפט לאלהים הוא, ושראוי
לכל איש להתפלל ולהתנפל תחינתו לפניו יתעלה בשפה ברורה, ולא להתערב
לשון אחרת בלשון הקודש, וגם על תכלית הכוונה הזאת תקנו אנשי כנסת
הגדולה סדר תפלתינו, למען יהיה בעם ככהן, ולשון עלגים תמהר לדבר
צחות, כמ"ש הרמב"ם בהלכות תפלה פ"א הלכה ד' כיון שגלו ישראל וכו'
יע"ש, אף מי הגיד להם הדבורים התלמודיים שגזרו עליהם שהם מלשון
ארמי כי לא מילדי העברים המה? הגם שלא נמצאו במקרא? — הנה כמו
כן לא נמצא שרש יפך ותרס במקרא, ועכ"ז לא עלה על לב טהור הרמב"ם
ז"ל לומר בהם שאינם מלשון עברי, רק תלה החסרון בידיעתנו ויתרון
הכשר חכמת הלשון הנודע לחז"ל, וכן נאמר בכל הדומה לזה מן המלות
שהשתמשו

שהשתמשו בהן בסדר תפלתינו, כי לולא שידעו מיסדי התפלות שהמלות ההן מולאן ועוצאן מלשון העברי, לא היו משתמשים בהן החכמים השלמים ההם בעלי הלשון הצחה, ולא היו נותנים להן מקום בסדור התפלה, אחרי שכל מגמת פניהם לברר וללבן את כל דברי קדש הלולים, ולא יעבור זר בתוכם וכדברי הרמב"ם; ולכן אם המצא תמצא איזה דבור בלשונם, הנראה מתנגד לדרכי המקרא, לא נגזור בתחילת הדעת על היותו שלא כדת ומשפט הלשון, רק מוטל על כל איש לתקן הדבור ההוא בכל מה דאפשר, עד שיהיה דבר דבור על אפניו, כי הם היו בעלי הלשון, ומי משלנו יגיד על פניהם דרכיהם כי לא כן עשו במה שבחרו לפעמים משקל או פעל אחד מתה שנהג המקרא בו? כי לולא שידעו כי חק לישראל הוא המשקל או הפעל ההוא לא היו בוחרים בו, ולא זו בלבד שכוונו בלי ספק על ההוראה המיוחדת המבדלת בין הנרדפים, יש ג"כ ליחס אל בחירתם במשקל אחד יותר מבזולתו להיות כוונתם לרמוז בו על רזים נעלמים מפלאות תמים דעים, ועכ"פ כלם שרשי לה"ק המה אף שלא נמצאו במקרא·

ומלבד מה שהשרשים הנמצאים בתפלותינו יש להם משקל לה"ק הנבדל ממשקל לשון הארמי, הנה גם מלות הטעם שאין להן משקלים כוללים יש מהן בתשנה ונוכל לקרבן בנקל אל לשון המקרא כמו מלת **מֵנַיִן** שענינה השאלה על מקום מוצא ההלכה, היא בעצמה הוראת מלת **מֵאַיִן** באתם (בראשית מ"ב) רק שבמלת מאין כתובה האל"ף, ולדי הרמ"ס מורה על חסרון הנו"ן ממלת מן, ובמלת מנין כתובה הנו"ן, והאל"ף ממלת אין נבלעת במנהג אותיות אהו"י ע"ד יתן ה' את שֶׁלתך (ש"א א') שהוא כמו שְׁאֵלתך, ועד"ז מלת **אֶפִיקוֹ** מורכבת מן **אף אלו** והלמ"ד דגושה והדגוי בחסרון היו"ד אחרי הפ"א רק שנהגו חז"ל לכתב היו"ד אחרי חירק קטן וכן וי"ו אחרי שורק קטן מפני חסרון הנקוד מדבריהם ז"ל כמ"ש במשנה ב"ק פ"א הבהמה איבה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא ליסוך שבכלם כתובה יו"ד אחרי הלמ"ד אף שיבוא דגש באות שאחריה לתשלום נו"ן פ"א הפעל, וכן אמרו בגמ' כתובות דף ב' ע"ב לא נשאו לא קתני אלא לא נישאו, וכן המים המוכים (פרה פ"ח) שהכ"ף דגושה כמ"ש בתי"ע שם וכתובה בוי"ו ורבים מאד דומיהם; גם מלת **כֵּיצַד** היא מורכבת וענינה **כאי צד** וכן מצאתיה כתובה בס' במדבר רבה פ"ד הא כאי צד מסדרין לחם הפנים וכו' והנה מלות רבות בדבריהם ז"ל ולא רחוקות הנה מלקרב תולאותיהן מלשון העברי, ואלו מצאנו מלות כאלה בסדור תפלתינו היינו גוזרים עליהן

בלי

בלי ספק שהן עבריות אחרי שקעת שפתם בגלל אצלו שפה אחת בלה"ק וכל בני התערובות מלשונות אחרות הרחיקו מסדר התפלה וממטבע שאר הברכות וככל אשר יאירו נרות מערכת דברי הרמב"ס ז"ל ·

ומן הטעם הזה נראה לי לקיים נוסח ברכתינו לֵישֵׁב בסוכה, ודלא כמי שאומר שראוי לברך לְשֶׁבֶת בעבור שהוא המשקל הנמצא במקרא משא"כ משקל מלת לישב שלא נמצא כמוהו במקרא? כי אלו לא היה המשקל הזה נגוד בלשון, לא היו בוחרים בו מתקני הברכות וכמ"ש במה שקדם; ומלבד זה אין כ"כ זרות במשקל הזה אחרי שיש לו סמך מן המקרא במה שמצאנו בשאר השרשים נחי פ"א יו"ד שתנוח היו"ד במקור עם אותיות בכ"ל כמו בִּיבֹשׁ קצירה (ישעי' כ"ז) איננו מניח לו לִישׁוֹן (קהלת ה') ובנכ"י בלמ"ד לֵרוֹא מפני דוד (ש"א י"ח), ואף כי כל אלה הם בחולם עי"ן הפעל מ"מ ירשנו מאבותינו קריאתה בצירי וכבר נשתנה גזרה זו משאר הגזרות במה שהעין נקודה בצירי בצווי ועתיד מבנין הקל כמו שֵׁב לֵךְ רֵד אֵשֵׁב אֵלֵךְ אֵרֵד ודומיהם; ובדברי חז"ל גם במלה לֵירֵד לֵילֵךְ נקראים בצירי ואיננו רחוק כ"כ ממשקל הנזכר אחרי שמנהג הלשון הוא להיות המקור דומה למשקל היחיד בצווי כנודע למתחילים במלאכת הדקדוק · ויותר מזה יש להתעורר בברכת להפריש חלה שהפעל הזה מענין פרוד לא מצאנו כלל במקרא בבנין הפעול, אבל מצאנוהו על ענין אחר כצפעוני יפריש (משלי כ"ג) שהוא מענין עקיצה ויש כמוהו ספיקות הרבה אם נשים לבנו עליהן · אף באמת כל הענין הזה סובב והולך על הכלל שאמרנו שמלבד שאין לתפוש על מיסדי תפלתינו בדברים כאלה, אדרבא נביא מהם ראיה, ועל דרך משל נאמר ממה שעינינו הרואות שתקנו לומר בברכת להפריש חלה אין ספק שידעו בבירור משפט הפעל הזה כי כן הוא. ואנחנו עדת ישראל נסמוך על כל דבריהם הנאמרים באמת וצדק ונשתמש גם אנחנו בשרש פרש בבנין הפעיל על הענין ההוא וכן נאמר במלת מחל לנו, המחזיר נשמות ודומיהם שלא נמצאו כלל במקרא ונמצאו במטבע הברכות, וכן אמרו במס' ב"ב ק"כ ע"א ויקח ויחזיר מבעי לי'? ופשוטו כמשמעו שהיה לו לכתוב ויחזיר ואלו לא היה הפעל עברי לא היה מאמרם חסר כלום באמרם ויסב מבעי' לי · —

גם לא נכונים המה דברי המגיה בברכת התורה לעשוק בשי"ן בתת טעם שתהיה כוונת הברכה על הפלפול התלמודיי והמלה נגזרת מן כי התעסקו עמו (בראשית כ"ו) הכתובה בשי"ן, והוא טעות מכמה פנים: ראשון אין הוראת ענין מלת התעסקו מלשון ריב ומצה כמו שנבאר

עוד

עוד; ועוד לו יהי כדבריו עדיין לא תקן כלום, בעבור שלא נמצא השרש הזה במקרא רק בבנין התפעל ואין לגזור ממנו בנין הקל כמבואר אצל המדקדקים; ועוד שאין זה ענין הברכה כי עיקר כוונת הברכה היא על הטורח והיגיעה ופנות המחשבה הטהורה והסרת טרדות עניני העולם מלבו בשעת הלמוד, והפלפול בכלל הזה, אבל לא שתהיה ענין הפלפול עיקר כוונת הברכה (יעוין בת"א וט"ז א"ח סי' מ"ז), וזהו בעצמו ענין מלת התעשקו כלומר שהיו טרודים ונתעלמו עמו בדברי הריב הזה, והוא ג"כ ענין מלת עסק בכל מקום שנזכר בדברי חז"ל, וכ"ה דעת אונקלוס רש"י הראב"ע ורד"ק ושאר המדקדקים ומפרשי המקרא ואין פוצה פה ומצפצף להוציא המלה הזאת מענין עסק שבדברי חז"ל, האמנם שכתב רש"י ז"ל עסק ערער אין כוונתו להיות הוראת המלה הזאת מיוחדת על הענין ההוא דוקא, רק שבא ללמד על ענינו במקום הזה, לפי שלשון עסק כולל כל הענינים הנעשים תחת השמש אשר ישים האדם אל לבו ויטריד את מחשבותיו בהם אם למלחמה אם לשלום או לשאר הענינים· לכן הורה רש"י ז"ל בלשונו הצח שבמקום הזה ענינו על עסק הערער והוא כולל ואח"כ מפרש בדבור שאח"ז „כי התעשקו עמו נתעסקו עליה במריבה וערער" ירצה בזה שהעסק אמנם היה במריבה וערער וכ"פ הרא"ם ז"ל· הרי שדעת המדקדקים והמפרשים בהוראת מלת התעשקו מסכמת· לדעת הפוסקים בכוונת ברכת לעסוק בד"ת ושאין הבדל כלל בין מלת התעשקו הכתובה בשי"ן ובין השרש הזה הנזכר תמיד בדברי חז"ל בסמ"ך· ואולם במקרא לא מצאנו שרש הזה בשאר הבנינים אבל בדבריהם ז"ל נמצאים לרוב בבנין הקל וגם בבנין הפעיל נאמרים ומעסיקין אותו עד שיגיע זמן השחיטה (יומא פי"א) ואין ספק שהיה בדור אנלם שמוש הפעל הזה בבנינים האלה·

ואם יאמר האומר שהאמת כן הוא שהוראת השרש הזה אחת היא בשי"ן או בסמ"ך, ומ"מ ראוי לברך לעשוק בשי"ן אחרי שנמצא כן במקרא, ומה שהשתמשו בו חז"ל בסמ"ך כוונתם בזה להיות הולכי דרך ואוילים לא יתעו בקריאה והוראת המלות שכן משרש הזה אחרי שבדבריהם ז"ל אינם מנוקדים ונקל להתחלף ענין השרש הזה לענין עשוק וגזל ע"י חלוף ושנוי הקריאה וכמו שנהגו כן גם בשאר השרשים כשרש ארס, יחס, כרס, ודומיהם הכתובים במקרא בשי"ן וגם השתמשו בהם בסמ"ך בכל מקומות מושבותם? התשובה שאין הטעם הזה אמת, כי כבר נמצאו שרשים שהשתמשו גם המה ז"ל בהם בשי"ן כשרש שכר שום וזולתם וכשאמרו אל תקרי ושם אלא ושם (סוטה דף ה') היה זה המקום היותר ראוי לכך לכתוב המלה בסמ"ך לפי הטעם ההוא א"ו שאין זה טעם הדבר רק שהאמת כן הוא

שהיה

שהיה ברור להם להיות עיקר השרשים ההם בשמ"ך אף כי המעטים הנמצאים מהם במקרא כתובים בסי"ן; וכמו כן נמצאים שרשים רבים בכתוב כמו שמנת עבית כשית (דברים ל"ב) ושדרות בארזים (מ"א ו') בשורי מהם (הושע ט') והנושאים בסבל עומשים (נחמי' ד'), כל אלה וכיוצא בהם עקרם להיות בשמ"ך כמו שבאו מהם לרוב במקרא ומתי מעט יבוא בסי"ן תמורת השמ"ך ע"פ המסורה, וכן יש מהם בהיפך זה כמו וסוכרים עליהם יועצים (עזרא ד') במקום ושוכרים והגע בעצמך אלו לא היה נמצא במקרא משרש עמס כ"א מלת והנושאים בסבל עומשים היינו אומרים ג"כ שראוי להיות תמיד בסי"ן, ובאמת רואים אנחנו כי לא כן הוא וכן נאמר בשרש עסק להיות עקרו בשמ"ך אף כי השנים הנמצאים ממנו במקרא כתובים בסי"ן, ולכן אין לשנות הנוסחא·

ויש עוד חלופים ושנויי נוסחאות במחברת המחבר ההוא ובמחברת שערי תפלה להרז"ה ז"ל הבנוים על היסוד הזה אשר לא יקום בהתנשא הכלל אשר יאיר בפתח דברי, ועל אודות הכלל ההוא שמתי מחקרי ויגעתי בדרוש הזה לשאול את פי דורשי הלשון ואוהבי האמת, ואם שמתי כזב מחסי במחקרי, כחשי בפני יענו, והמה יורוני ובמעגלי צדק ינחוני ויתמכו לבבי בדבריהם ויאירו עיני באור חכמתם כי את האמת אהבתי· והנה בעת צאת דברי המחבר ההוא בתחלה לאור בענין הגהתו במלת לעשון קראתי לו לשלום במכתב דברי דודים והודעתי לו שגגתו אשר שגג בהגהה ההיא ושם ערכתי טענותי בקצרה כפי המספיק לנבון כמוהו· אך האמת אגיד ולא אכחיד כי דרכו נסתרה נפלאת ממני לא אדע מדוע לא ענה אותי דבר לא בדבור ולא במכתב, ואמרתי אני אל לבי שתיקתו כהודאה דמיא עד כי זה שנתיים ימים הגיד לי בפפ"ד איש באולרו מכתב תשובה על טענותי אשר קרא בשם באר עשק ולא היה המקום והזמן גורם לחקור על אודות הבאר ההוא, ולסוף חכיתי עד הנה לשתות ממי בארו, לכן חפרתי את הבאר הזאת וקראתי את שמה רחובות כי עתה הרחיב ה' לנו את גבולות הלשון, ואולי יעשה גם הוא כמוני להסיר מכסה בארו למען ישתו את מימיה הצמאים להקשיב מענהו, והמתאוים להעמיד את תפארת הלשון על תלה, המה יבחנו את דברינו ולאמת יוציאו משפט ויוכיחו בין שנינו והיה זה שלום·

הקטן חיים קעסלין מבערלין·

המאסף
לחדש שבט תקמ"ו

א

קינה הגה והי תחת שירים׳

בת עמי חגרי שק, התפלשי באפר, קראי צום, קדשי עצרה, כי יום מהומה ומבוכה לך בחדש הזה, עבר עליך הכוס להסיר ממך כל מחמדיך, אבדה חכמתך, ונפלה תקותך בגוים, נתקדרו שמיך, ונחשך מאורך, הה — כי בא השמש בצהרים! עוד לא הגיעו ימי השלוש, עוד לא באו שנות אין בם חפץ, ומשה האיש אשר העלנו מבור היון, מצולת בערות אל במתי החכמה והדעת, עזב אותנו הלך לו — בדרך האמת הלך כל ימי חייו, באהבת האמת נרפה גויתו ותעל רוחו, ובצל האמת שוכנת נשמתו ה"ה נשמת הרב החכם והקדוש החוקר האלהיי כבוד מוהר"ר משה בן ר' מנחם זכר צדיק לברכה, כמוהו ירבה בישראל, אשרי מי שזכה לראותו, אשרי מי ששמע מפיו תורה, אשרי האיש הולך בעקבותיו, אשרי מכבדיו, אשרי שומרי לקחו, יהי נועם ה' עליהם כל ימי חלדם, ותהי אחריתם כמוהו!

נאלמנו דומיה מפתוח פה לדבר מתולדות הצדיק הזה ומרב טובו וחסדו עמנו עם ה', עד אשר נבליגה, לשום הפוגה לעינינו הנגרות על דבר הספר אשר בא אלינו היום יום ד' י"ב שבט מידיד לבנו ר' יואל ברי"ל וזה לשונו:

אין שלום אמר ה', כי לקח עטרת תפארתינו מעל ראשינו · אוי נא לנו כי שודדנו! כי זה משה האיש אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים, טרם ידענו מה היה לו, פתאום עזבנו בבקר השכם ביום ד' העבר, יום תוכחה ונאצה, אבי אבי רכב ישראל ופרשיו! הנה למרום נתעלה, ואין עוד אתנו, כחלה מכתי לא אוכל דבר · יואל ברי"ל ·

על

על זאת היתה דוה נפשנו, חדלה מאתנו מצוא דרך נחמה, לכן במר נפשנו השגנוהו דבר ביום ס' י"ג הנ"ל· זה לשונו:

מה נאמר? ומה נדבר? הה! תעינו כשה אבד מבלי רועה · הה! כי שתינו קובעת כוס תמרורים, תחת כוס רוי' אשר שתינו בדבריך הנעימים כפעם בפעם· המס נמס לבב העם הזה על השמועה כי באה — מה לנו אחינו! מה! איך נפלנו משמים ארצה! עם ה' איך ירדת פלאים! אהה! נפוצה אנה ואנה לבקש תנחומים ואיננו! חכמי לב אבדו עשתונותם, ודוברי צחות לשון עלגים ידברו; כי כל ראש לחלי וכל לבב דוי! אוי נא לנו!

אנא ידיד נפשנו! הואל נא לבשרנו תנחומות מהר, יהי נא חסדך עמנו לנחמנו תחת אשר עניתנו· שמח נפש עבדיך אחיך המדוכאים·

חדל"ע·

✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣✣

ב

מכתבים

מכתב מאליהו

הכתוב לרגלי מנהיגי חברת חינוך נערים בק"ק בערלין יע"א·

ראשית חכמה קנה חכמה, ושוקד על דלתותיה חיש יחדל מראוג אליה·

חכמת שלמה פ' ו' ע"ז·

רבותינו שנלפון לבם תושיה ילפון הגבירים הרמים החכמים השלמים קצינים ורוזנים צדיקים; מנהיגי ופרנסי חברת חינוך נערים בעיר אלהים קרית מלך רב בערלין, אורם יאיר שבעתים כאור שמש בצהרים·

אשרי הדור שאתם מנהיגיו, ואשרי העומדים לפניכם, השומעים את חכמתכם; הנה את הוד קולכם שמענו מקצוי ארץ, קול מבשר שלום משמיע טוב, קול קורא לחכמות ותבונה, בגוים נשמע הדר קולכם, וגש"מו

וגם"מו אותו : מי האיש הירא את אלהיו ורך לבבו להיות מעיר לעזור, ולראות את שלום אחיו, יקריב אלינו את העולה יעל לבו בטוב לתועלת חינוך הנערים ותלמוד תורתינו הקדושה · ואשר ייטיבו דבריו בעינינו, הכים יתקרי, ויקראו דבריו בפני קהל ועדה; ואשר דבריו לא יאמנו, יגונזו עד כי יבוא אליהו, ואשר לא יודס לא יוספו, והעטרות תהיינה לטוביה ולידעיה ולחן ולכבוד בהיכל ה', והיה כל מבקש ה' בלימוד תורתינו הקדושה יבא אל היכלו ואל יעד כמאלו וכתודה יעשה ·

הן תוכן לבות הוא יודע, כי עודני נער ורך דע עלי המעשה אשר נעשה בחינוך בנינו בכלל, ובפרט בפלס להם ספר תורת האלהים כעולה על הרוח, וברצון את מוחם באגדות אשר בהבנת קלת מהם דברו שקר, ובקראתם העוה כלאו, באשר מתוכם למדו לשקר בפשט הכתובים, בפירוש המשנה שנו את לשונם, ובהבנת התלמוד יחלק העם, עד כי חלק ידעו, ומתכיתין לא ידעו, ובהבנת ספרי המוסר הלכו בגדולות ובנפלאות, שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, ועל כי עשו העיקר טפל והטפל עיקר, הפכו הקערה על פיה, ועל פיהם ינהג כל עמי והיה העקוב כמישור והרכסים כבקעה, על זאת תפוג תורה והאמת נעדרת וסר מרע משתולל, כאשר הוכחנו במאמרינו אשר כתבנו בשנת תקמ"ב לזכות ספרי המליץ החכם והמשורר הנעים כמוהר"ר נפתלי הירץ וויזל, הנו לרגליכם לטובה ולברכה, שימו עיניכם הטובה עליו, ודאו אם כנים דברי האמת אתי? אך בזמנים ההם היו כולם שווים לרעה, ולא היה לנו על מי להשען, כי אם ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב והניח ידו אל הקיר ונשכו הנחש, ואם היהודים האומללים יקימו אבני גיר מנופצות מערמות העפר יעלה שועל ויפרוץ את חומותיהם ·

הן עתה לא כימים הראשונים לשארית העם הזה, כי זרע השלום תתן פריה, תאנה וגפן נשאו את יבולם יבול החכמה, ועץ הדעת יתן פריו, באשר מצפון זהב יאתה, רוח צפון תחולל גשם נדבות, ורוק בהיר עברה על פני תבל, יפיץ ענן אורו, תחת כל השמים ישרהו, ואורו על כנפות הארץ, ה"ה מלבכם החכם אשר הוליך עורים בדרך לא ידעו, ובנתיבות לא ידעו הדריכם, ממנו פנה ממנו יתד ממנו קרן מלחמה, מלכים ראו וקמו שרים וישתחוו, ויותר שהיה חכם עוד למד דעת את העם בתורת האדם ואהבת הריע, וכאשר אהב החכמה היא ומציאיה והיולדה ומחזיקה כן אסף אליו כל איש חיל ויהי להם לשר, ותמלא ארצו חכמה ודעת ואין קצה לאוצרותיו, הסייף והספר ירדו כרוכים בידו, לא

נעשה

נעשה כן לכל גוי לתיוס סור אפריס מעל יהודה · ברוך שנתן מכבודו וחכמתו לבשר ודם!

הן כל אלה ראתה עיני בספרי מבשרי ההכמות, ותקח אזני שמץ מנהו מרוזנים ויועצו ארץ, אשר מדי עברם עלינו הגידו לא כחדו את אשר ראו, אך לא האמנתיו עד אשר באתי ותראינה עיני, יקר ספרי החוקר הגדול כמוהר"ר משה בן מנחם נר"ו אשר האיר עיני הגולה בפרושיו. והביטו אחרי משה אשר הביא פנים להאיר כל בני עולם במה שאחר הטבע בכלל, ובהשארת הנפש בפרט, ואשר אין ערוך אליו בכל חכמי ישראל אחר חתיתת היד להרמב"ם ז"ל; ועודנו לא יבוש מדעתי עת כי באתי ביערת הדבש ונופת צופים המתוק מפי המקים מעפר לשונינו הקדוש כמוהר"ר נפתלי הירץ וויזל נר"ו אשר לו דומיה תהלה. ואשר לא קם כמוהו בפאר הדר זך וצחות הלשון אחר ר' יהודה ן' חיוג ז"ל; והשלישי הרופא כל בשר ומפליא לעשות הפלוסוף המעולה כמ"ר מרדכי נר"ו אשר לו יד ושם בחכמת הטבע וידבר על העצים ועל האבנים ועל אשר במים מתחת לארץ, דבר קטן וגדול לא נעלם ממנו כאשר העידו שומעי שמעו וקוראי ספריו הלא המה שלשה הגבורים ראש לאסיפתכם היקרה, ברוך השם אשר לא השבית לחכמות גואל, ואשר הרים אתכם מעדת ישראל וקורא לכם עמנואל ·

הן כולכם קורחי אש התורה מבערי זיקות החכמה, ומי אנכי ומי ביתי, כי אעיז פני לעלות ולראות לפני יקר הדרתכם? אך באשר ידעתי כי החכמה ברה ולא תבול לעד, נקלה להגלות לאוהביה ולהמצא למבקשיה אזרתי כגבר חלצי לכתוב המעט אשר ידעתי, ועת כי אכבד בשמכם הטוב ובטובתכם הרבה, אדע כי לא אבוש, עת כי אענה אף אני חלקי ואחוה דעי גם אני:

הן האדם היה כאחד מלבא המדוס במדוס מפאת נפשו, ומצד גופו עיר פרא אדם יולד, על כן גבלו ראשונים כי האדם עץ השדה; ועודנו רך וטוב נטנו כרצוננו, ועודנו באבו ובחזקתו בפתע ישבר והיה ללא הועיל, ואם יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה; על כן נתחיל להשלים חוקו מבטן, מלידה, ומהריון, כאשר הורונו כל חכמי המוסר, ובפרט המלד הגדול הרמב"ן ז"ל, חכמת אדם תאיר פניו הלא היא כתובה על ספר הישר ·

הן עתה כדברכם כן הוא, נחשוב בכל תוקף לדעת מה נעשה לנער היולד ללמדו ספר ולשון ולתת לפתאים ערמה, לנער דעת ומזימה, להרים מכשול מדרך עמינו, ולתקן מולאם ומובאם מבית ומחוץ, והיו בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם, כארזים נטע ה', ברוך העם שככה לו ברוך העם שה' אלהיו! על זה רטיתי ונתון אל לבי לשבב את פני הדבר

לשני

לשני ראשים הפרוזדור והטרקלין, והיה הראשון לתקון הדבר, והשני להעמדתו, ומשם יפרד לסעיפים, כאשר יורוני סעיפי׳

התיקון הראשון הוא לתקן מדות ועליות מרווחים משוחים בששר, על כי ידוע הוא כי כאשר הנפש כוונת מבחון מפרי עיניה היא יותר מזדככת במחשבותיה, והמליץ החכם במשליו האלהיים השכין החכמה ברא מרומי קרת, ליד שערים מבוא פתחים, וקרא נווה: לא אמרתי לבית יעקב תהו בקשוני במקום חשך דרשוני׳

שנית, כי המלמדים עצמם יהיו מלובשים בהוד והדר ולא יהיו בגדיהם בלים ומטולאים ולא יהיה רבב על בגדיהם כאשר הורונו רז״ל; ונוסף על זה הזהרת החכם — ערַאסמוס — אשר כתב כי הנקיות החיצון הוא אות על הנקיות הפנימי׳

שלישי, כי הנערים יהיו נקיים בגופם ובגדיהם, קווצותיהם תלתלים, לפורכיהם עשויות, פארם חבוש עליהם, נעליהם ברגליהם; ולפרש הכל במלה אחת, יקויים בם, והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר׳

רביעי, כי בין בשבת הלימוד בין בשעת התפלה ישבו כחוקת התורה, עיניהם למטה ולבם למעלה וגופם ישר הולך, ולא יתנועעו ממזרח שמש עד מבואו שלא כדרך כל הארץ כאשר עשו קצת חסידי דעת מאחינו אשר היו ללעג וקלס לכל משפחות האדמה, על כי הדעת נותנת, כי בישוב הגוף תתיישב הנפש, ועל דרך רמז אומר, ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל׳

חמישי, בין סדר הזמנים יתוקנו שעות אשר בהם הנערים ישחקו במקל או באבן יד או בכל דבר אשר יקל על האדם נענוע אבריו, והוא דבר טוב לבריאות ונחמד ללימוד המלאכות כגון לשוק הכדור וכדומה, ולא כאותם אשר חשבו אותו לאיסור, כי שמודה וערוכה היא בדברי רז״ל לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהיו מצחקים בכדור בשבת, אלמא בחול שרי! ומינה שמעינן שהצחוק הזה מנהג ישראל הוא׳

ששי, בכל יום כעלות המנחה המלמדים ותלמידיהם ילכו לטייל חוץ לעיר וזה יהיה להם למשיב נפש ולכלכל את בריאות גופם׳

שביעי, המלמדים למלאכת שמים גדולה כזאת יוכרחו לתת כל זמנם אם כן איפוא, שכר בעלתם וחלף עבודתם יותן להם ברויח ולא בצער כאשר קרה עד עתה לרובם כידוע, כי העניות וחוסר הפרנסה לא הניחה מדה טובה, ומשל קדמון הוא: חסורי מחסרא והיכי קתני?

שמיני, עוד שאלה אחת יש לי לשאול והוא דבר נתחבטו בו גדולי מפרשי תורת חינוך נערים, אשר לכל עם ועם, אם טוב הוא לקבץ הנערים בבית יועדו יחד שם יאכלו וישבעו, ויחי לבבם בלימוד התורה, או אם הפזור הוא טוב להם? ולפי דעתי על הענין הזה אי אפשר לתת תקון כלל, כי כפי המקום הבכונה והזמן לא אדע היכשר זה או זה?

תשיעי, וכן על הדרך הזה, כי כפי הזמן והמקום יתוקן בית וועד לאסוף בו התלמידים העניים או יותן להם המזון בביתם? אך בזה כפי מחשבתי, הקבוץ נאה להם ונאה לעולם, על כי הדלות והעניות לא הניחה מדה טובה. ואשר הנער רואה מהוריו נחקק בלבו, ובני עמי האלה הם מדלם לפרושים, על כי הנער הוא ספוג שהוא סופג את הכל, ומה טוב ומה נעים אם יגודלו מהספתפה בנחלת נכאי רוח, והיו לאחדים בידינו; ואולי כי על זה כוונו רז"ל באשר הזהירונו, הזהרו בבני עמי הארץ שמהם תצא תורה, ובכל העתים ובכל המקומות יותן להם בגד ללבוש ולחם בבוקר לשובע בבית המדרש, ושלא לביים יותן גם לעשירים במדה עלמה, ומה נכבד אם יהיו שוים בלבושיהם העניים והעשירים!

עשירי, בבית אלהים ילכו ברגש כל בת ותלמידיה וגם יתוקן מקום אשר בו ישבו יחד וישירו יחדיו את שיר ה', יען כי ראה ראיתי את עני עמי בעניותם בעניותם בבית הכנסת, זה אומר בכה וזה אומר בכה, וגם שלוחי ציבור צועקים ככרוכיא, על כן טוב הוא ללמד הנערים ראשית חכמת הניגון ואז ברבות הימים כל העם מקלה יענו בסגנון אחד · ואין זה דבר אשר יאמרו עליו ראה זה חדש הוא, כי חכמת הניגון לנו היא, על כי אין גוי וממלכה אשר לה שלטים ושמה כלי שיר ואדבינות אלפים מסודרים כאשר היה לנו בבית קדשינו ותפארתינו, ועל זה שר המשורר הנעים ר' עמנואל בן שלמה, „איך תאמר חכמת הניגון אל הנכרים? „כי גונב גונבתי מארץ העברים" — והאמת הוא כי בין אחינו בני ספרד לא נהיתה כזאת · ולא נדעם ה'—

אחד עשר, להיות פעמים בשבוע בבית המדרש דרש תוכחה וזירוז המעשים הטובים, כי מהם ילמדו מבחר התלמידים מלאכת שמים היקרה הזאת אשר היא כל האדם, יען כי נגש העם בשמחה ובטוב לבב לשמוע דורש טוב לעמו, ודברים היוצאים מפי החי מתישבים על לב השומע החי יותר מהנקרא על ספרי המתים · ומרגלא בפי חכם אחד, כי להיסיר אותה ולעשות עם חכם ובנון די בהיות לה מלמדים חכמים ומוכיחים בנוגים · עתה איפוא אשר התקנתי עלמי בפרוזדור, לא אכנס לטרקלין

עד

עד אשר אם דברתי דברי, ואומר: כי אמת הדבר ונבא גדול והיא מיום נפילת עטרת ראשינו כי הלכנו מדחי אל דחי ואין דורש ואין מבקש תועלת כולל, אין מבקר בין טוב לרע, כל ישראל בני מלכים הם. כלנו משרי קטרין, דורשי רשומות, מורי דיכין, צופי במרכבה, אחים אנחנו, שוחט השור, מכה איש, זובח השה, עורף כלב, כל אלה בחרו בדרכיהם ודרך אחד להם, כלנו בני איש אחד נחנו כאשר היתה לישראל ביום רדתו מצרימה. וזה על כי היהודים האומללים שוו במעשיהם ובמלבושיהם, ובחילוק שעריהם בלכתם ילכו ובעמדם יעמודו, בעלת כנאי רוח והקיבר אין אתם, על כי הילדות והשחרות נהפכו למשחית, ובטרם היותם לאיש היו נשואי אשה ומולידי בנים אשר גדלו כמותם, ולוקח מהם קללה לכל העמים, תחת אשר בימים הראשונים קורא להם עם חכם ונבון׃

זאת איפוא עצתי. אם תאבו שמוע בקולי בעוד כפתינו רעננה, ומלכי ארץ מרשאין את היהודים לעבוד ולמשא, חזקו והיו לאנשים! ונהיה גם אנחנו ככל הגוים ושאר משפחות האדמה לעמוד ולשרת בכל מלאכת עץ ומלאכת אבן וכל עבודה בשדה; כי יתרון ארץ בכל היא — ולמה זה כולכם הבל תהבלו במשא ומתן אשר בו ברגע אחד מי יודע ומי ושפל? — נבנה גדרות לטפינו אשר בהם כלם ילמדו סדר התפילות, ביאור ספר תורת האלהים, המעשה אשר יעשון, ותורת האדם: ועת היותם בני מצוה, היוצאים למלאכה ידעו המוטל עליהם ואשר יוזהרו עליו מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו כאשר נאמר, והנשארים בהם ילמדו משנה ש"ס דיני התורה ומצות וכל אשר בשם חכמת התורה יקרא והיו לנס, והיה כל מבקש ה' יצא אל המחנה ההוא לעלות ולהודות, לשבת על כסא משפט לדרוש ברבים ולהנהיג הקהלות; על כי חכמת אומה אחת איננה תלויה במעט ידיעת הרבים כי אם ברוב ידיעת היחידים; והלבוש הנכון כפי רובו די אשר כל איש ידע מלאכת חוקו. והמוטל עליו להנהגת נפשו ואנשי ביתו, כי לא נצרכו כלנו להבין הוויות דאביי ורבא או להעמיק ולהרחיב סתרי תורה, כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם, ולעם הארץ חוק וזמן ניתן להם אשר לא יעברו את תפקידם, ועת ומשפט ידע לב חכם, אשר ימלט את העיר בחכמתו׃

ועתה בבוא הכהן לראות את הבית יחלק אותה לשנים, החדר והעליה:

ובחדר יובאו נערי בני ישראל בעת היותם בני ששה שנים ועד ידעו לקרות בלה"ק, אשר ילמדו אותו מן הנשים המלמדות על דרך אחינו בני ספרד ובני איטליה, על כי אמת הוא כי הנשים הם רכות לבב ומלומדות בסבלנות לחנוך לנער על פי דרכו, ומקבלים הנערים

טרם היותם בני שלשה שנים, ובשלשה שנים תלמדות אותם סדר ואופן הקריאה, ועת עלותם לבית הספר ידעו אשר ירצו ויבינו את אשר ישמעו; ואז המלמדים ילמדום לשונינו הקדוש ולשון העם אשר הם גרים בתוכו באופן, סדר, וזמן. אשר נאמר· בשני השנים הראשונים ישבו בבית הספר שתי שעות קודם חצות ושתי שעות אחריו· וילמדו ספר תורת האלהים עם דקדוק קצר וקל להבין בלע"ז· ובלשון ההוא עצמו דיני כבוד אב ואם ותפילה ק"ש ציצית וברכת המזון וכדומה להרמב"ם אשר הוא בלשון צח וקל להבין· בשנה השלישית והיא התשיעית לעת לידתם ישותו שכל בתורת האלהים עם ביאור מספיק. כללי הדקדוק ודיני השבתות וימים טובים ככתבם וכזמנם להרמב"ם עצמו, וספר אשר יכתב כנגד אמירת לשון הרע ולהרחיק מדבר שקר, רכילות וגנות הריע, עם פסוקים מורים על כל ענין וענין דברי תורה או קבלה, ובפרט דברי משלי או בן סירך, כגון על כפויי טובה, משלם רעה תחת טובה, לא תמוש רעה מביתו, ורבים כהנה, כאשר עם לבב המחברים אשר תבחרו, ואשר קטנם עבה ממתני, ואשיתם עטרת לראשי; ועוד שעה אחת בבוקר ובערב ללמוד בה כתיבת לשונינו הקדוש, ולשון העם אשר הם בקרבו·

בד' שנים הנותרות עד היותם בני מצוה, יפורשו להם כל כ"ד ספרים עם פירוש מספיק אשר ממנו ילמדו חלק המעשי ומעט מעט מהחלק העיוני דיני אורח חיים ויורה דיעה ושבט מוסר, ועל הכל ילמדו ספר יחובר להם, ובו יפורשו תורת האדם באשר הוא אדם ותורת היהודי באשר הוא יהודי, ובו יאמר חובת האדם למלכו האזרח לעירו האיש לרעהו והיהודי לאחיו ונאמר בו (דרך משל) כי כלנו בני איש אחד נחנו אב אחד ברואנו בצלמו ותבניתו, וכי רוב עשרת הדברים הוסדו על אהבת הריע כי ואהבת לרעך כמוך הוא עקר אשר עליו תלויה כל התורה כלה; ויפורש מעשה הלל הזקן עם הגר, דיני גר תושב, ורב כהנה כאשר השיב מזלק הזהב לגוי, ודבות כאלה; וכי משפחות האדמה לא חויבו כ"א בז' מצות וחלק לעולם הבא שכר הוא להם חלף עבודתם, כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, וכל אשר ברא לא ברא אלא לכבודו, ויביאו ראיה מן הפסוקים, כל אשר יקרא בשם ה' ימלט, בי נשבעתי נאום ה', כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון, כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו וכדומה; וכי מאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותינו הבדילנו מן העמים וקדשנו במצותיו, ולפום צערא אגרא· אך תחת השמים ובכל אשר נעשה תחת השמש משפט אחד לכלנו, ובתורת האדם אין הבדל בין עובד אלהים כתורתינו לאשר עבדו כמנהג אבותיו,

וכי

וכי מיום ברוא אלהים אדם על הארץ לא השמיד אומה על עבודתה, אך על אשר עזבו המצות אשר הם עיקר תורת האדם, הביא המבול על כי השחית כל בשר את דרכו, הפיל בוני המגדל על גאוה וגאון ודרך רע, הפך סדום ובנותיה על גאון שבעת לחם ועל כי יד עני ואביון לא החזיקה, הכה המצרים בכל מכה על אשר לדרוכו נגד תורת האדם, צונו להשמיד שבעה עממים, לא על כי עבדו לאלהיהם כי אם על כי כל תועבות ה׳ עשו לאלהיהם ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים, ועד כאמן ע״ז הנביא עמוס אשר חזה על רובי הגוים ובהוכיחם על אשר שלשו פשעיהם, כל תוכחותיו אל כל הגוים והמכות אשר הטיף עליהם הם על עזבם את תורת האדם; ויהודה אשר עוד רד עם אל הוכיחם על מאסם את תורת ה׳ וחוקיו לא שמרו· זאת היא קבלת אבותינו, כך היא חובותינו להאמין וכך יפה לנו ללמוד את בנינו אחרינו, למען ידעו קחת מוסר יראו רבים ויחכמו ויראו אויבינו ויבושו ותרא אויבתי ותכסה בושה· —

במשך הד׳ שנים האלו יחולק להם שתי שעות ביום הלימוד הנקרא במדינותינו (Studia humanitatis), והם למוד כתיבת לשון אשכנזי, החשבונות, מעט מהקורות את מדינתם והסמוכות להם, דקדוק הלשון, חילוק מפת הארץ ושם הימים הנחלים הנהרות וההרים וכל אשר מרים רוח האדם מדרך עם הארץ, ועם זה בצאתם למלאכה או לסחורה תהיה דעתם מעורבת עם הבריות. ולא תהא כזאת בישראל, כאשר בימים הראשונים הכל נשכח מעדתינו ולא ידעו בין ימינם לשמאלם, ובשמרם הסדר הטוב הזה אדרבה ישובו משאר העמים לטובה ולברכה וכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה׳· ואף אחר צאתם למלאכה או לסחורה כאמור עד תום שנת י״ו יחויבו לבוא לבית המדרש שנה אחת ביום השבת ושתי שעות ביום חגי העם אשר הם דרים בתוכו, ובימים ההם יחזורו למודי השנים האחרונים עד אשר יהיו שגורים בפיהם, וביום השבת ילמדו קיצור ספר משלי וספר בן סירך אשר העתקנו, וביום חגי העם יכתבו וישיבו אל לבם קיצור החכמות וידיעת עניני העולם הנזכרים למעלה·

בני הגבירים אשר לא יצאו למלאכה, או הרוצים ללמוד וללמד, הנה בני עליה, והם בשנת הי״ד ילמדו משנה עם פירוש ר״ע וגמרא עם רש״י, ספרי התורה עם פירוש הראב״ע, וספר מבחר הפנינים; בשנת הט״ו ילמדו משנה עם פירוש תוספות י״ט, עוד גמרא עם רש״י, ספר חובת הלבבות וספר אבן בוחן; בשנת הי״ו משנה כנ״ל, גמרא עם תוספות, עקידת יצחק וספר הבדרש״י עם פירושיו, ובשנת הי״ז היא

השנה

השנה האחרונה לשמוע בלמודים גמרא עם תוספות כנ"ל, ספר הכוזר וספר התורה וספר מחברת עמנואל. אשר ישנם ואשר יודפס במדינתינו, או תחתיו אסיפת שירים אשר יודפסו פה, או אשר ידפיסו בני חברת לשון עבר יר"ה·

אזהרת ראשית היא שעד תום שנת י"ג לא יגשו הנערים אל הקדש למוד משנה וגמרא, עד אשר לא מלאו כרסם לחם המקרא, בשר קדש הדינים, ויין המוסר; ואזהרה הזאת רבה היא לכל בני הגולה בכללן, ובפרט למקצת אחינו אנשי גאולתינו אשר סרו מדרך תורה שבכתב ולא ידעו את המעשה הטוב אשר נעשה לישראל ולא נשאר להם לא כתב ולא לשון· במטותא מינייכו לך אמרינן לנזירא וסחור לכרמא לא יקרב!

ראשית שנת י"ח לימי חייהם היא השנה הראויה לעלות לבתי המדרש הכולל ושם כל איש כפי אשר ידבנו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה, ילמד הנתוח, ההקזה, והרפואה, המדידה, הניגון, וחכמת הכוכבים, חוקי העמים ודיני ומשפטי המדינה והעיר. הכל כפי רצונו· אף אשר יער ה' את רוחו לבחור במלאכת שמים התוכחה ההוראה ופרנוס הקהלות אחר למדו ד' שנים במדרש הכולל חכמת הטבע, עודנו עבור לפני ה' יהיה שלוש שנים ושם ילמד פה אל פה ההוראה והתוכחה ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים, ולהוסיף לכם תבואתו, זה דרכו כל הימים למשך השנה ההיא לחנך עצמו ולהיות למופת לאחרים: יום א' לימי השבוע יפרש אגדות, יום ב' יפסוק דיני איסור והיתר, יום ג' דין בין אדם לחבירו, יום ד' דיני קדושין וגיטין. יום ה' דיני קנסות ומשא ומתן, וכן יחזור חלילה, יום ש"ק ידרוש ברבים· ואחר כל הדברים והאמת האלה יוכתר החבירות וילך ללמד הנערים בעדי הפרזות או במדרש העיר, ואחרי כן יושם סניף לרב, עד בא יומו לישב על כסא דין או הוראה או תוכחה· ועל נכון הזה מודה אני כי עוד עבור בעצמותי לכתוב ספר בלע"ז בו יוכללו כל דרשות השנה מדי שבת בשבתו יבא מדה טובה או נגד מדה רעה, כאשר עשו בעל בינה לעתים ובעל גבעת שאול, אך לנטות מעט אל דרך הגוים אשר אנו דרים ביניהם, הבוחרים להם איזה פסוק ודורשים עליו ועל חלקיו דברי מוסר, ואעשה כן גם אני·

עוד לאלוה מילין ואזהרה רבה לאורייתא, כי בכל למודי הנערים לא יראה ולא ימצא למוד אגדה לא מיניה ולא מקצתה. כי ההוגה בה עודנו נער יארע לו מה שניבא עליו ריב"ל האומרה אינו מתקבל

שכר

שכל והשומעה מתהלך, כי כאשר הוכחנו במאמרינו הנ"ל אין לאדם להיות לו עסק בנסתרות ההם עד אשר ידע מה הוא הנרמז בהם; ומה בלע ברצון את ראשי בנינו בדברים אשר אחרי כל העמל והטורח להבינם, נוכרח להזהיר אותם כי לא ידעו את אשר הבינו? אין זה כ"א בנות בית וטח אותו תפל! ורעה ינוק מזאת, כי אשר לקחום כפשוטם שחקו עליהם, ואשר מאמינים אותם משתגעים בהבנתם, והמבינים פניותם הם בני עליה והנם מעוטים· הכלל העולה כי הדברים היקרים האלו הם אשר קדמונינו ז"ל קראום סתרי תורה, על כי הסתירו גם הדברים אשר לא רצו לגלות לנשים לנערים ולקלי הדעת, ואבותינו האחרונים נשתמשו גם הפך כוונת מחבריהם באשר למדום להנערים ודרשו גם ברבים, הם כי לא להזכיר!

ורעה חולה עוד מזאת פשתה בין עקלת אחינו אשר כל החפץ ימלא את ידו בספרי הזוהר ומדרשים הנעלמים, הכי קראו ספרי חכמת הקבלה סתרי תורה להסתיר אותה, ותהי להיפך, באשר כל מאהביה הזילום בתתה ביד כל עובר, עליה קונן הרב הַפֵּרְ"כֵּיֵז בחבוריו המתחילין: הקבלה תתן קולה וכו' ועליה ידוו כל הדווים, על כי תחת אשר בימים הראשונים נעלמה מעיני כל חי, עתה תרמסנה רגל, ובאו בה פריצים וחללוה, עליה בנה היכל הבליו החיו"ני המהביל, ובה רצו אחרי צב"י שבור ויבואו מרתה, וימררו את חייהם ובאו בבם המים המאררים למרים וישתו התלמידים הבאים אחריהם ומתו; ונמצא עוד שם שמים מתחלל בהכחשת פמליא של מעלה ודברים אחריש שלא נתנו להכתב, ואשימם בראשיכם להסיר ממקדי הנערים כל דבר סוד ואשר לא יובן כפשוטו·

ועתה טרם אגוז מלפניכם שלש אלה אני נוטל עליכם כמזכיר ולא כמזהיר, ואלו הן: א' להוועד ולהוועץ על ענין המבטא ולא להיות כקורא לעיינין אלפין ולאלפין עיינין, ואשר במבטא האותיות לא יבחינו החזק הוא הרפה? ועוד רבות כאלה; ועל כיוצא בזה שחק הרב עמנואל בשירו הנועם על תיבות קרשיו — קרא שוא — קרא נו׳ ויהי הנקל לכת בנקבות אחינו הספרדים אשר באמסטרדם אשר להם עשר ידות במבטא ובלשון, ב' להשגיח על דבורי ומעשי הנגידים ולישר אותם על ראשית מעשיהם הרעים, ואשר לא יוּסַר יוסר מאתם ויגורש מהסתפח בנחלתם, נגל כי הנערים הם כתאנים הרעות אשר האחד מרקיב האחרים, ומוטב אחד יאבד טובה הרבה; ולהיות זריזים בפקידת

הנערים

הנערים מדי חדש בחדשו ופעם אחת בכל שנה חדשים בחקירה הכוללת, ולאשר נעלה על כלם בלימוד ובמעשה, יותן שכר דבר נראה וניכר על הכובע או כיסא על חיק כמשיחת זהב או מטבע אשר יוחק מלדה אחת צורת המלך ומלדה השנית פסוק יורה על חכמת ועל זריזות הנער, כי אין טוב לאדם כי אם לראות את נפשו טובה בעמלו וכל העם רואים! — ג' על ענין ספרי המוסר ושאר ספרי הלמוד צריך שימת עין על כותביהם, ולחזות מכל העם אנשי חיל ירא׳י אלהים אנשי אמת, על כי דבר אלהים הוא וקשה להולמו, וישימו עיניכם הטובה עליו כי לא דבר רק הוא מכם, ובדבר הזה תאריכו ימיכם וזכות הרבים יהיה תלוי בכם ·

עוד להודיע מחשבתי על נדון חקירת התלמידים, הא לכם השאלות והתשובות אשר כתבתי אשתקד להורותם, ואם לא ייטבו בעיניכם שימו תחתיהם כאשר על לבבכם ולא אוגר קבלו דעתי כי אתם רשאים ולא אני ·

את כל אלה חשבתי למשפט חינוך נערי בני ישראל והנם כתובים לרגליכם ואתם תשאו את אשר העוה עבדיכם, כי לא לכבודי עשיתי אלא להרבות כבוד שמים; ואם ימצא תמצא בידי שמץ מן הטובה אשר עם לבבי, הנה היא לכם למנה, ואם אין הקב"ה ילרף המחשבה למעשה· ואתם כהני ה' משרתי אלהינו חזקו ואמצו לכבוד תורת אבותינו! ואל שדי יברך אתכם, יפנה אליכם, וירבה כבוד תורתכם כאות התלמיד הכפוף והעבד הנרלע במשתחוה מרחוק ·

גראדיסקה ר"ח אדר תקמ"ד · הצעיר אליה מורפורגו ·

תשובת

רב מפורסם אחד במדינת פולין ע"ד השאלות בענין הלנת המתים אשר באו במאסף בשנה העברה, ומרוב ענותנותו גזר עלינו להעלים את שמו, עד אשר יזוה אותנו להזכירו ·

על אודות שאלת כבודם בס' המאסף לשתי תקופות הראשונות דשנת תקמ"ה דף פ"ז, הנה לפי הסוגיא דמס' ב"ב נראה שהיו מניחין הארון

האלון באופן שהיו יכולין לבדוק, וגם אם יתעורר מתרדמת ההתעלפות לא יוזק, וזה דאמרינן שם עושה תוכה של מערה וכו׳ וכוכין ד׳ אמות ארכן ורומן ז׳, תוספ׳ ד״ה ורומן ז׳ פי׳ רבינו שמואל שלא תהא טומאה בוקעת ומפרש ריב״ם שהכוכין היו פתוחין מן הלך וכו׳, ולכאורה יקשה לא יעשו חלל טפח וגם לא יפתחו מן הלך, אלא ש״מ שהוא מטעם שיוכלו לפקוד, וגם מטעם שאם יתעורר המת מתרדמת ההתעלפות יזוז עצמו באלון ותפול המכסה אחר שידום אותה לאויר טפח שביניה ובין הקרקע: הרי לפנינו שאם עושין מערה וכוכין ומניחין האלון בו אין עוברין, אך האלון צריך שיהי׳ בו נקב מן הלך, או מעט מזער קרקע תחת ראש המת כמבואר בש״ע י״ד סי׳ שס״ג ס״א ׃

אמנם על אודות שהקשו על הגהת אסר״י מי שרוצה לגלות את המת וכו׳ וזה דבר שא״א. אשיב לפניכם הדין על בוריו, ואז יוסר תלונת כבודם, והוא ש״ע י״ד סי׳ שס״ג סעיף א׳, ואם נתנו באלון וקברו בקרקע אינו עובר עליו, ומ״מ יפה לקברו בקרקע ממש, ועיין בש״ך שבנקב שיש באלון סגי שיהא כאילו קוברו בקרקע ממש, ולפ״ז נוכל לקבור המת בקרקע ר״ל להשים אותו באלון (ר״ל באלון שאינו קבוע במסמרות למען לא יהא עיכוב לפתחו אם ישמע קול רגש, וגם לא ישימו עליו עפר כהר תבור) שיש בו נקבים ונקב א׳ יהי׳ פתוח החוצה לאויר למען אם יפח נשמת חיים לא תשהות מהבל הסגור, ולפקוד עליו כל שלשה ימים כמבואר בש״ע י״ד סימן שנ״ד ואם ישמע קול רגש אז יעזור הפוקד, ויבואו דברי הרב ב״י נגל נכון שכתב הדין דפוקדין על המתים, שלפ״ז דעת הפרישה אינו כותב בז״הז, והוא כנגד דברי הב״י לכתוב דיניס שאינם נוהגין בזמנינו, ולפ״ז סרה גם תלונת כבודם על הג״ה אסר״י שכתב מי שרוצה לגלות את הקבר וכו׳ ר״ל אחר ששמר כל הג׳ ימים ולא שמע קול רגש רוצה ביום שלשה לגלות אולי יש בו איזה סימן חיות אפ״ה מותר לאפוקי מדברי הש״ע י״ד סי׳ שס״ג סעי׳ ז׳ אסור לפתוח הקבר וכו׳, שהוא דעת רבינו ירוחם הביאו הר״אש מ״ש מ״ק ׃

ומאוד יפלא בעיני על כל חכמי אשכנז שאינם מוחין להקבר באלון שלם ׃ ועיין בס׳ הזוהר פ׳ ויחי על פסוק ויושם באלון במצרים שכתב, שמי שאינו שלם בבריתו כיוסף הצדיק דינא יפקד עליו אם יושם בארון שלם, ולכן נהגו כל חכמי פולין שאין קוברין כלל באלון; אמנם עכ״פ צריך לעשות בו נקבים ׃

ועל

ועל אודת אשר שאלו כבודם מדוע אמרו במתניתן הרי זה מנוולו ולא זכרו עובר בל"ת, נראה לי כי הטעם עובר בל"ת לא היה מספיק, כי גם השני עובר בל"ת; אך מטעם דהרי זה מנוולו הרי זה משום כבוד המת וא"כ הראשון שמת ראשון כבודו קודם לשני, ואז השני אינו עובר בל"ת דהוי כאילו הלינו לכבודו ·

ואקוד ואשתחוה ואומר שלום לכל הנגידים והחכמים אנשי חברתכם ישלח ה' ברכה במעשי ידיכם ובכל אשר תפנו תצליחו הק' ·

* * *

המאסף

לחדש אדר א׳ תקמ״ו׳

א

קול נהי *)׃

על מות

רני משה ב״ר מנחם

מדעסויא

תנצב״ה׃

בְּאֹרַח־צְדָקָה חַיִּים
וְדֶרֶךְ נְתִיבָה אַל־מָוֶת (משלי י״ב כ״ח)׃

נַחַל שׁוֹטֵף מָוֶת! תִּשְׁטוֹף עַל חָלֶד
מִדֵּי עָבְרְךָ תִּקַּח גַּם שָׂב גַּם יֶלֶד
לֹא תִשָּׂא פְּנֵי אִישׁ לֹא תֶהְדַּר גָּבֶר
גַּם זֶה הָאִישׁ מֹשֶׁה אַף בּוֹ פָּגַעְתָּ
וּבְשֵׁבֶט עֶבְרָתְךָ עֵת בּוֹ נָגַעְתָּ
שָׁב רוּחוֹ אֶל אֵל וַעֲפָרוֹ קָבֶר

רבות

* * *

---

*) נדפס כבר בדפוס חנוך נערים בברלין, אמנם להראות לעין כל יפיו הדפסנוהו פה שנית ברשיון המחבר · דברי המאספים.

רַבּוֹת פֹּה פָּעַלְתָּ מֹשֶׁה! דַּיֶּךָ
אַךְ קוֹל נְהִי נִשְׁמַע אוֹמְרִים אַיֶּךָ!
יִלְלַת אוֹהֲבֵי חָכְמָה נָחַם שִׁבְטֶךָ
כִּי רַבִּים הִשְׂבַּעְתָּ מִמַּטְעַמֶּיךָ
הַנִּסְתָּרוֹת מֵהֶם דָּרְשׁוּ מִמֶּךָ
מִדְרַשׁ קָשֶׁה כַּצּוּר בָּקַע מַטֶּךָ

* * *

אַיֵּה סֵפֶר חָכְמָה לֹא בוֹ דָרַשְׁתָּ
אַיֵּה מֶחְקַר שֶׂכֶל לֹא בוֹ חָקַרְתָּ
בָּךְ הָגוּ סִיגֵיהֶם שֶׁבַע זֻקְּקוּ
אִם מֵעֶטְךָ עַל סֵפֶר הוּבָלוּ
אוֹ מִדַּלְתֵי פִיךָ לַחוּץ נָזָלוּ
גַּם מִשֶּׁמֶן רַכּוּ מִדְּבָשׁ מָתָקוּ

* * *

מָוֶת! עֵץ חָטַבְתָּ שָׁאַר פִּרְיֵהוּ
לֹא כֻלּוֹ שִׁחַתָּ אֶפֶס קָצֵהוּ
עוֹד מִכְתַּב חָכְמָתוֹ חָרוּת עַל לוּחַ
עוֹד דּוֹבֵר עִם רֵיעָיו לָשׁוֹן וָסֵפֶר
לֹא מִשְּׂפָתֵי בָשָׂר עָפָר וָאֵפֶר
לֹא אוֹמֶר וּדְבָרִים כִּי אִם בָּרוּחַ

* * *

גַּם רוֹזְנִים תָּמְהוּ עַל מִפְעָלֶיךָ
כִּי כְּאֶבֶן סַפִּיר נוֹצְצִים מִלֶּיךָ
יַיִן מִכּוֹס זָהָב אוֹתָם הִשְׁקִיתָ

עַל כֵּן כְּאֵר הָיִיתָ לִבְנֵי עַמֶּךָ
מִמֶּשֶׁךְ קַשְׁתֶּךָ חַתּוּ קָמֶיךָ
כִּי לֹא קָטָן יַעֲקֹב אוֹתָם הֶרְאִיתָ

* * *

עַל נִשְׁמַת הָאָדָם כְּבוּר סַכּוֹתָ
הַוּוֹת בּוֹזֵי צַלְמוֹ הִכּוֹק בַּקּוֹתָ
וּנְתִיבַת *) אַל־מָוֶת שַׁתָּה לָהּ נֶצַח
אַךְ **) יֵשׁ אֵל מִמָּעַל רַנּוּ שְׂפָתֶיךָ
מוֹרְדֵי אוֹר הִכְרַעְתָּ בֶּעֱזוּז מוֹפְתֶיךָ
***) וְלִמוֹעֲדֵי שַׁחַר חָרְדוּ עַזֵּי מֶצַח

* * *

כֹּל רַק עַל מוֹפְתֶיךָ נִשְׁעַן לִבֶּךָ
****) אֱמוּן בִּי״ אָמַרְתָּ אֶל אִישׁ רִיבֶךָ
צָנִיף טָהוֹר זֶה לָךְ וּפְאֵר רֹאשֶׁךָ
לוּ חִקְרֵי לֵב כֻּלָּם כָּזֹאת יַשְׂכִּילוּ
מְתֹהוּ לֹא דֶרֶךְ נַפְשָׁם יַצִּילוּ
כִּי יִגַּהּ גַּם לָהֶם לַהַב אִשֶּׁךָ

* * *

שֶׁבַע הִלַּלְתִּיךָ עַל *****) תַּרְגּוּמֶךָ
עַתָּה רַבִּים רָאוּ כִּי טוֹב טַעְמֶךָ
גַּם הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן עַל זֶה יוֹדֶךָ

ומה

---

*) ספרו פעדאן על השארת הנפש.

**) ספרו על מציאות השם.

***) כן קרא שם ספרו הנ"ל בלע"ז (דיא מארגענשטונדען).

****) כן השיב בספרו לאיש ריבו יאקאבי בעיר דיססעלדארף (Pag. 29—34) הדר הוא למשיב נכוחות כאלה. ותוכחת מגלה היא לכל איש הנשען על משכיות שכלו.

*****) שיר מהלל ריע שכתבתיו אז, לכבוד תרגומו התהלים.

מַה אוֹסִיף דַּבֵּר רַבּוֹת פָּעַלְתָּ
לוּלֵי אָץ הַמָּוֶת יוֹתֵר עָמַלְתָּ
אַךְ בֵּין שׁוֹכְבֵי קֶבֶר פִּתְאוֹם שָׁמֶךָ

* * *

מֹשֶׁה! עַל מִשְׁכָּבְךָ תִּישָׁן! תָּנוּחַ!
אוֹר לֹא רָאֲתָה עַיִן תִּרְאֶה בָרוּחַ
כִּי מְכַסֶּה הָאֲדָמָה כָּל עוֹר עָלֶיךָ
וּלְיוֹם כְּיוֹת שׁוֹכְבִים שֵׁנִית יָנוּבוּ
וּבְקוֹל *) שִׁירֵי דָוִד הֲלוֹם יָשׁוּבוּ
גַּם אַתָּה בִּקְהָלָם תָּרִים קוֹלֶךָ

נפתלי הירץ וויזל׃

---

*) לזכרון תרגומו, שתרגם ספר תהלים נאחת שיר בלשון אשכנזי׃

ה מ א ס ף

לחדש אדר ב׳ תקמ״ו׳

א

שירים

על קבר אשת נעורי אשר אהבתי כנעל כל, ועוד לא כלו ימי המשתה, עלה מות בחלוני ויקח אותה מעל פני ואנכי נשארתי גלמוד מבלי מנחם׃

1.

בָּרוּךְ בּוֹאֲכֶם, צְלָלֵי עֶרֶב!
אַשְׁרֵךְ הַלַּיְלָה, חֶשְׁקִי וּמַאֲוַיִּי!
נָא פִּרְשִׂי שִׂמְלָתֵךְ, תַּחְתָּהּ הַחְבִּיאִינִי׳
כִּי אֶתְבּוֹדֵד לְהִתְרוֹעֵעַ עִם הַמֵּתִים׃

2.

הָהּ! דוּמָה שָׁכְנָה מְקוֹם בּוֹאֵךְ פֹּה,
כְּבִשְׁאוֹל אָמְנָם חֶרֶשׁ סְבִיבוֹתַי׃
בּוֹדֵד אֶתְהַלֵּךְ עֲלֵי גַּלֵּי עֲפָרוֹת,
לִבִּי אֶסְפּוֹד; עָלַיִךְ, נִרְדֶּמֶת! אֶשָּׂא נֶהִי׃

דומיה

3.

דּוּמִיָּה נְעִימָה הֵנָּה מִסָּבִיב לִי,
בִּדְמָמָה אַאֲזִין קוֹל אַנְחוֹתָי;
בִּמְסוּכָּתֵךְ לַיִל! אַבְלִיגָה. אֶסְפּוֹד וָאֲקוֹנֵן,
עַד יָרוֹנּוּ כּוֹכְבֵי בוֹקֶר נוֹעַם שִׁירָמוֹ.

4.

עַל קִבְרֵךְ יָפָתִי! אֶפּוֹל וָאֶשְׁתַּטֵּחַ,
בְּנוֹגַהּ הַסַּהַר עֲלֵי הָאָרֶץ;
לְכִי רַעְיָתִי! אַקְרִיב דִּמְעֵי הָאַהֲבָה
אֵלַיִךְ תַּמָּתִי! אָבִיא אַנְחוֹת לִבִּי.

5.

רוּחֵךְ אִם בֵּין רוּחוֹת קָדִים
(מְנַשְּׁבוֹת בֵּין הַדּוּדָאִים עַל קִבְרֵךְ) מְרַחֶפֶת
אָנָא, הַטִּי אָזְנֵךְ, שִׁמְעִי קוֹל בִּכְיִי,
וּלְעַיִן נִגְּרָה תָּשִׂימִי הֲפוּגָה!

6.

הוֹאִילִי הָרֵק נְחָמוֹת לְנַפְשִׁי
הַנִּדָּחָה, וְהָאוּמְלָלָה, מְיַחֶלֶת שְׁאוּף מָנוֹחַ
אוֹמֶרֶת מְצוֹא אוֹתוֹ הֵנָּה,
בַּחֹרֶשׁ מֵצַל מִשְׁכַּן עָפְרֵךְ.

7.

אַתֶּנָה הָרוּחוֹת! הֲתַחֲזִירֶנָה אָחוֹר?
הֲתוֹסִיפֶנָה שׁוּב עַל הָאֲדָמָה,
מְקוֹם יָנוּעַ שָׁם הַהֶלֶךְ,
מְגוּרַתְכֶן רֵאשִׁית יְמוֹת הֱיוֹתְכֶן?

אם

8.

אִם כֵּן, נָא הֱיֶינָה מַלְאָכַי וְשֹׁמְרוּנִי,
הוֹרֶינָה דֶּרֶךְ אֵלֵךְ כָּל יְמֵי חֶלְדִּי,
וְאִם אָמוּט, וְאִם יִמְעֲדוּ קַרְסוּלָי,
חוּשֶׁינָה וּבוֹאֶינָה חִישׁ לְתָמְכֵנִי!

9.

וּלְיוֹם הַפְּקוּדָה, עֵת רוּחִי
(בִּבְרִיתָהּ אֶת צִבְאוֹת הַשָּׁמַיִם)
מוֹסְרוֹת הַגְּוִיָּה תְנַתֵּק,
וְקַל מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ תַּעֲלֶה,

10.

אֱזַי בּוֹאִי אַתְּ, יָפָתִי! בְּזִיו יְקָרָתֵךְ,
וּשְׂכָרִי מְחִיר אַהֲבָתִי קְחִי עִמֵּךְ;
רוּצִי לִקְרָאתִי, וּבְיָדַיִךְ כַּפּוֹת תוֹמֶר,
לְעַנֵּדֵם עֲטָרָה לְרֹאשִׁי.

11.

מֵרָחוֹק הַשְׁמִעִינִי קוֹלֵךְ הֶעָרֵב,
קִרְאִי נָא וְאָנֹכִי אֶעֱנֵךְ;
וְקֶרֶן אוֹר פָּנַיִךְ, לִקְרָאתִי שִׁלְחִי,
לְהָאִיר לִי דֶּרֶךְ בּוֹאִי אֵלָיִךְ.

12.

אַחוֹתִי יַד נֵלְכָה יַחַד
בֵּין מַהֲלְכֵי חשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת
אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וַעֲדִינָה,
שָׁם – פִּרְחֵי הָאַהֲבָה יִתְּנוּ רֵיחַ.

ע׳׳׳׳ פ.

ב

מכתבים׳

יהונתן ותמר *)

יהונתן

אחותי רעיתי! הנה השכמת היום לצאת, טרם נראה השמש בראש ההר; עוד לא החל העטלף לשורר, והשכוי עוד לא העיר השחר, ובעוד שכבת הטל על הארץ, מעגלותיך נעו. מה החג הזה אשר היום העבי, כי לראש אשמורות אספת בסלך מדודאי השדה ונצני העמקים? —

תמר

שלום לך אחי! ואיין תבוא אתה? מדוע כמוני מהרת היום לצאת בגן כוכבי בוקר? מה תעשה פה בדממת נשף? —

אנכי אל הנחל ירדתי, לאסוף דודאים שושנים מור ואהלות, ואזרה אותם לפני ערש דודי, כשושנים בתנופות עלי משכב, ובהקילותם ימיפו קטורה באפם, ויתענגו מנועם ריחם, וישמחו וירננו כי נפתי משכבם.

יהונתן

אחותי רעיתי! נפלאה אהבתך לי, מאהבת הדודים אל הגנים! — הנה שמעתי את אבינו מדבר — הלא גם אַת שמעת! אחותי אתם לעת הערבים — כאשר עפעפיו יביטו, אל פני הגבעה, שמה אוהב למושב לו „מי יתן ותהי פה סוכה לצל יומם ומחסה מזרם“ גם אנכי שמעתי, אולם מחריש הייתי ודמיתי בלתי שמוע מאומה. ועתה לפני השמש

*) Nach Geßners Idylle Mirtil und Daphne, 2. Band, S. 61.

באמש השכמתי קום ובניתי הסוכה ומזודות הגפן קשרתי אל ירכותיה · תשורי אחותי מראש הגבעה, כי כליתי המלאכה, אך אל נא תגידי דבר, עד אשר בעיניו יביט, כי זה היום נגילה ונשמחה בו ·

תמר

אחי! איך ישתומם, ונפשו תגיל לראות מעשי ידיך מרחוק, גם עתה אתהלך בלאט אל ערש ינועו, ואגיע לפניו הנכנים האלה ·

יהונתן

אם יקיצו ויריחו את ריח הנכנים, אז ימלא שחוק פיהם, ויאמרו הנה תמר בתנו עשתה זאת: איפוא היא העלמה הטובה? אשר תאמץ זרועותיה לתת שמחה וגיל לנו טרם הקיצנו!

תמר

אוהב דבק ואח! אם בעד החלון ישקיף, וירא את הסוכה כוננת לשבתו, אז שפתותיו ירוננו: איך? לא חולם אנכי? היום סוכה תעמוד על גב הגבעה? אין זה כי אם יד הבן יקיר עשתה זאת, גם ברוך יהיה! בלילה לא ינוח, ותדוס שנתו מעיניו למען כלכל שבתנו בשמחת נפש, כה יאמר, ולבבנו יעלוז, זה היום נגילה ונשמחה בו, כי משכים בבוקר לעשות טוב, מאוד יצליח בכל מעשיו, ועל בל כלל פורה גיל!

* * *

אשרי משכיל אל דבתו, ברנה יקצור מאה שערים שמחת נפש ותשוש רוח, בבוקר ימיו יגיל בם, ובערב ימיו הנה למשען לו · — —

שמעון בר"ז ·

משלי הערב *)·

פתיחה·

הכון אנוש לקראת אלהיך אשר
נטה כרוק שחק וארץ יסד,
כי מה אלהיך מבקש ממך
כי אם עשות משפט, ואהבת חסד

השחו יושבי תבל, דומו! ונפלאה הקשיבו תורת עליון·

* * *

בכל מקום אשר תופיע השמש, ואשר ישב כרום; איה אוזן לשמוע, מי נבון וידע?

* * *

נא

---

*) הספר הזה קטן הכמות וגדול האיכות אנה הזמן לידי, והוא נכתב בלשון צרפתי, ולרוב יופיו ונאות לשונו ותפארת אין ערכו בענייני המדות הטובות ודעת הנימוסיות אשר בקרבו נעתק מלשון ענגלענדי אשר היה כתב בו בתחילה; וגם המחבר פלאי; ואקרא בו פעם ושתים, שלשתי והוספתי לעיין בו, ובכל עוד שקראתיו גליתי סגולות יופי ותפארת חדש אשר יופיע מתוך כותלי מדברותיו. אז אמרתי אל לבי, לא יהיה לנכרים לבדם כ"א יהנה גם לעברי אומתינו מאורו ויתחממו מגחלי תורותיו. ויזכו לתכונות יקרות ומדות תרומיות, כה חשבתי — אז חשתי ולא התמהמהתי, לאזרני חיל, לקרב אל המלאכה ואכתוב — וה' היה בעוזרי לגמור בעדי!

ועתה אתנצל לבד, שאם תמצא הקורא היקר, שרוב העתקתי איננה מסכמת עם דברי הספר עצמו כאשר תקרב אחד אל אחד, שא נא לפשע עבדך! כי לא במעל ולא במרד עשיתיו· נא על כל פשעי תכסה אהבת אדם ואהבת האמת לדונני לכף זכות, יען את האמת אני מודה, שעיקרי הדברים נאמרים באמת; לא שניתי את ענינו ולא הפסדתי את טעמו, כ"א הנחתי הדברים כמו שהם לא להוסיף ולא לגרוע ואם בכל זאת נכשלתי· אתה הקורא הנבון! נצרה על דל שפתי! ולי נא יקרו רעיך· עבדך שמעון בר"ג·

נא תבון בלבבכם תורת חיים, כבדו את חוקי האמת, ועשיתם אותם!

* * *

משדי יצא הכל, אין גבול לעוזו, חכמתו לעד עומדת, וטובתו גדלה עד אין חקר·

* * *

יושב הוא על כסאו, ונשמת רוחו יתן חיים לארץ וצאצאיה:

* * *

יגע בכוכבים וישמחו, ישישו לרוץ ארחותם·

* * *

הולך על כנפי רוח, ורצונו מלא תבל, ילך עד אפסי עולם·

* * *

המשפט, הכבוד, והתפארת — מידו נתנו·

* * *

אותות החכמה, בכל מעשיו ידיעו אף יצריהו, ובינת אנוש קצרה מהשיגם·

* * *

בינת האדם כצל עובר, תעשה רוחו לחלום יעוף, יציץ בנשף והנהו כמתעתע·

* * *

אבל חכמת שדי תאיר כאור השמים, לא תכזב, כי רוחה מקור האמת·

* * *

המשפט והרחמים לרגלי כסאו, חסדו ואהבתו לשוחות בכל מעגלותיו·

* * *

מי יערוך לה', הנעטה כלבוש תהלה?

* * *

מי ידמה אל עזוזו? מי יתמשל אליו בחכמה, ואל חסדו מי ישוה?

* * *

אנוש! הלא הוא עשך, פקודתו נתנך בארץ, רוחב רוחך ופעולתו, מתת כבודו ובינתו המה׃

* * *

ארחך ורבעך פלאות יצירך, מעשי ידיו המה׃

* * *

שמע בקולו, נעימה היא לאזן, שומעה ישכן בטח נפשו!

משלי הערב

חלק ראשון וכולל שמונה פרקים׃

פרק ראשון׃

מדבר מבחינת האדם את עצמו ומחוזיו בהיותו עצם פרטי׃

טוב לי כי ענתי אם אך נפשי תתברר!
אבחר להיות עבד אם אך רוחי תשתרר! — —
בה אתענג ואמאס כל מחמדי עין׃

ילוד אשה! דבר על לבך ובחון את עצמך, והסתכל על תכלית בריאתך׃

* * *

חקור

חקור היטב כחותיך, התבונן את דרכך, ראה על כל אשר סביבך, אז תלמוד חקי חיים ואז תלך לבטח דרכך׃

* * *

אל תפתח פיך, ואל תעשה מאומה, טרם שקלת מליך, והתבוננת את הכולל מפעולותיך, אז ירחק ממך כל רע, והחרפה תמוש מביתך, החרטה לא תגור באהליך, והכעס לא יקמט פניך׃

* * *

הפתי לא יחסום לשונו, מרבה דברים הוא, והולך ברשת אולתו; כאדם דלג במרוצתו עלי גדר, וגם יפול אל הפחת אשר חדור סביבותיו, כן מקרה האדם הנבהל במעשיו, בל יראה את הכולל׃

* * *

שמע בקול התבונה, כי אמרותיה אמרי חכמה, ונתיבותיה אל תכלית הגדלה יכוון!

השאר בדפים הבאים׃

המאסף

המאסף

לחדש ניסן תקמ״ו

א

שירים

שיר על חדש האביב נעתק משירי המשורר האיטאל״יאני מעטעז״טאזיא משורר הקיסר יר״ה, ע״י הרופא הסכם המשורר מוהר״ר אפרים לוצאטו היושב כעת בלאנדן׃

הֵן הָאָבִיב הִגִּיעָה
בִּיפִי צַלְמָהּ פּוֹרַחַת;
הֵן רוּחַ חֵן וָנַחַת
בִּנְצָנִים צָחָקָה׃

* * *

עָלִים לָעֵצִים שָׁבוּ,
שָׁב הֶחָצִיר לָאָחוּ,
אַךְ כִּלְיוֹתַי לֹא נָחוּ,
שַׁלְוַת לִבִּי רָחָקָה׃

* * *

בִּשְׁבִיב אִשּׁוֹ הַשֶּׁמֶשׁ
בְּהָר יְמַסֶּה הַקֶּרַח,

חמדת

חֶמְדַּת כָּל־צִיץ וָפֶרַח
סָבִיב סָבִיב יַצְמִיחַ׃

* * *

נָהָר, כִּי אֶל הָעֵבֶר
בַּלַּאט מֵימָיו יִנְהָקוּ
עִם שִׁקּוּיָיו נָמַקּוּ
אֶת הַשָּׂפָה יַפְרִיחַ׃

* * *

אֵלִים, אַלּוֹנֵי זוֹקֶן,
כִּי בַמּוֹרָד שָׁרְשָׁמוֹ;
קֶרַח כִּי אָז כִּסָּמוֹ,
מִפֹּארוֹתָם יַפִּלוּ׃

* * *

שָׂדוֹת יִשְׂאוּ לָאֶלֶף
צִיצִים הֵנָּה וָהֵנָּה,
עָלֵימוֹ לֹא עַד הֵנָּה
אֶת הָאֵתִים הֵטִילוּ׃

* * *

וּדְרוֹר אַף הִיא מֵעַתָּה,
אֶל קֵן אָהוּב מִקֶּדֶם
בָּאָה מֵאֶרֶץ קֶדֶם,
אָרְחוֹת יָמִים עָבָרָה׃

* * *

ובעוד

וּבְעוֹד תָּחִישׁ הָאֶבֶר,
פַּח הַנָּטוּי לֹא תֵרֶא,
הָלוֹךְ אֶל מוּל אִישׁ פֶּרֶא,
בִּמְצוּדָתוֹ נֶעְצָרָה׃

* * *

גַּם הָרָעָה אֹהַבְתִּי,
בָּרָה וִיפַת הָעַיִן,
וַתָּרָץ אֶל הָעַיִן,
וַתֵּיטֶב אֶת הַשַּׁעַר׃

* * *

בַּחוּץ יֵצֵא הָעֵדֶר
לִרְעוֹת מֵיטַב כָּל־שִׂיחַ;
דַּיָּג הַחוֹל יָנִיחַ
הַהֶלֶךְ אֶת הַשַּׁעַר׃

* * *

גַּם הַדָּוֶה רַב שַׂיִט,
כִּי שָׁב לִמְחוֹז הַחֵפֶץ
כִּצְחוֹק זֶרֶם וָנֶפֶץ,
וַיִּבָּהֵל וַיָּעַף׃

* * *

כִּרְאוֹת גַּלִּים יִשְׁתוֹקוּ,
טוֹב לֵב יִפְרוֹשׂ הַדֶּגֶל,

אַדִּיר יָכִין הָרֶגֶל,
לֹא עוֹד יִזְכּוֹר הַזַּעַף׃

* * *

וָאַתְּ, רָחֵל! תִּכְלָאִי
מִמֶּנִּי עֶזְרַת רֶגַע
כִּמְעַט, כִּי זֹאת הַנֶּגַע
אָשָׁם לֹא הִיא אֵלַיִךְ?

* * *

רַק אִם חָפְשִׁי אָשׁוּבָה,
כִּי כָל־מוֹטָה אַשְׁלִיכָה;
לֹא עוֹד שֵׁנִית אוֹלִיכָה
הָרֶגֶל בִּכְבָלַיִךְ׃

* * *

חָגוֹר מִצְנֶפֶת יֶרֶק,
לָתֵת לִשְׁמֵךְ תִּפְאֶרֶת;
הִנֵּה בִּיקַר אַדֶּרֶת
הַבְלֵי זָהָב הֵבֵיתִי׃

* * *

עַתָּה אִם אַתְּ אֲנוּשָׁה,
הוֹאַלְתִּי, כִּי הַנֹּעַם
נָקֹם יִלְמַר הַפַּעַם,
כִּי בוּז עָבְדִי קִנֵּאתִי׃

* * *

הה

הָהּ לאי טוּבִי תְּסַלְּחִי
אֶת רוֹב שִׂיחִי עַד הֵנָּה;
וּתְלוּנוֹתַי הֵן הֵנָּה
אוֹת כִּי חֶשְׁקִי כַּל תְּלַהּ ·

* * *

תִּבְזִינִי, אִם תּוֹאִילִי,
תִּרְצִינִי, אִם תִּכְסוֹפִי,
תַּחְמְלִי, אוֹ תִקְצוֹפִי,
חוֹתָם לִבִּי אַתְּ סֶלָה ·

ב

מִכְתָּבִים

רעיוני איש בעלות השחר ·

החושך לא יכסה עוד ארץ, ערפל וקדרות כפולו, השחר עלה ויפח רוח חיים באף כל, אין עוד תנומה על עפעף ושינה על פנים, הקיצו כל חיתו ביער, ועוף השמים עזב קנו, שוככי בד בין לאלים ותחת תומר זמירות יתנו, עדרי צאן יבקשו מרעה, ואיל מקפץ על הגבעות, גם אריה ישאג, דוב ינהם וכפיר יתן קולו; ממעונתם ילכו לבקש טרף ולמלא אכל לנפשם· אף אנכי רחוק מתשאות קריה, והמון עיר (כי מה חפצי בם בעונם ובגאונם? ומה ישעי כי אהיה כאחד מיושביהם? הקריה היא מושב הגאוה, בה תענוג הקנאה, תמשול הרעיה, ויושביה חסרי טוב, זהב ימלאו אוצרותיהם, ובתיהם כסף, יאספו כחול פז, וכחומר חוצות כתם; אך בם לא ירימו קרנם, בם לא יתנשאו, אחוה לא ידעו ואהבת איש נעלמה מהם, אם לבצע כסף, ברית רעים אכזב, ועבותות האהבה חתו נשברו, איש את רעהו עקוב יעקוב, יגזלו אף ירמאו, ילשינו אף

ירגלו

ירננו שקד; אמאס בחילם, אבזה עשרם, וייטב לי מלונותי מארמנותיהם, אהלי מהיכלי ענג) · הבוקר אור ואנכי קץ משנתי, שמח וטוב לב הלכתי על השדה, נעם מתוק ריח הדודאים! ומה נעים לראות בפרוח השושנה! על נאות דשא אשב ועיני הולכים ותרים כל הככר · השמימה אביט, מה נאוו תארם! מה מאד גדלו! ארכם ורחבם מי יגידם? ארצה ועיני לא תכילם · על הארץ אשים פני, והנה חיות ורמש אין מספר, כל איש ימצא מחיה לנפשו, כלם מלאי ששון וגיל; זאת התבוננתי ואחרי שוט מחשבותי, ואמר: אך ה' אלהים הוא יוצר כל היצורים הכל יכול. את כל ברא ועשה, תכן שמים בחכמה, יסד ארץ על עמודיה, מוציא במספר כל צבא הכוכבים וסופר החול על שפת הים; מה טוב לאדם כי יבן אלה, כי יתחכם לידע את יוצרו להתבונן את מעשיו ולחקור כל פלאי הטבע! — דעו נדיבי וקצי עם! היושבים בטירות ובהיכלים שוכבים על מטות שן עד חצי היום בחיק רעיתיהם, מלובשים בגדי שש ורקמה, אוכלים מעדני מלכים ואין קצה למאכלם, שותים יין מרקח בכל מיני מרקחים ובשמים כמים, מכלים ימיהם בשחוק ובצחוק; כל היום דודים יבקשו ואחרי האהבה ירדפו, דעו! כי עוד לא ידעתם את הטוב, שוא ועמל כל תענוגותיכם אין שמחה כשמחת איש מחקר ומתבונן, צמא לדעת, גם ימצא די רוות לצמאו, הוא לנדיב ישחק ובקצין עם יתקלס, כי המה רעים ימיהם; דאגה תשחה אותם וכעס חלקם, גם המה נגועים ומוכים, כל חלי וכל מדוה עליהם יתחברו; והוא חפשי מדאגה, בריא כל העצם, וכאב לא ידע, מנת חלקו טובה בארץ וגידלו נעים · פה אשב משתומם ושומע קול התור, מנגד לי בני היונה הגה יהגו, משיקות בכנפיהם ונושקות אשה אל אחותה, שם בין עפאים, העיף בשיר ימלא פיהו, יתן תודות לאל, ויזמר לאלוהיו —— לכה נא ידידי! ושר לי בשיריך, אוהב אנכי את נגינותיך מנגינות נבל וחליל — למה תדום תחריש פתאום? למה תנוסון חיתו ביער? למה נודד אתה, יונתי! תחביא בנקיק הסלע? מה ראיתי? גם אנכי חרד ולבבי ירגז, השמים התקדרו בעבים, גשם וברד נפלו, אין כח בעצמי ונוע אתנועעה, השמים האירו, קולות אדירים וקול רעם אשמע, אהה! כי נדמתי, אנה אברח? האלה בוערת, תחיל הארץ, והאדמה תחת תרגז, אהה! כי אפפו כהי ונפשי כדונג נמסה, חרדה גדולה אחזתני, על פני נפלתי ואדום, פתאום בא רוח קדים ויפיץ ענני חושך, קול הרעם לא נשמע עוד וברקים לא אמרו הננו, שקטה כל הארץ בהמות וחיות פצחו רנה לקראת בא השמש וישמחו אל הוד ונוגה החמה, הנותנת חן וחסד בנתק מאורה; אף אנכי קלתי תחלואי, וכגובר על ים עת ינהום בעברתו, יהמו ויתגעשו מימיו,

יתמלד

יחמרו גליו, והאניה פעם עד למרום תגיע ועל מפלשי עב תתנשא ופעם ממרום במצולות ים תפול ועד מתחת לארץ תשלכת, יצעק ויליל האיש ונבהלת נפשו מר יבכה, עד כי ישתוק הים מנהמו וחדל הפחד ורוגז אין, ילך בשלום אל ארצו ויצא אל מחוז חפצו, ישמח כי יראה ארץ חדשה ושמים חדשים יביט: כן קמתי גם אנכי ואראה כל הככר מתהפכת לגן אלהים, הארץ המיחלת לגשם רותה את צמאונה והאדמה צמחה תצמיח ונאות דשא לבשו כל ירק כל עשב, זאת ראיתי וגיל נמלאתי, אך עיף ויגע הייתי, עוד לא אכלתי מאומה ומחום השמש אנכי צחה צמא; עתה ידעתיך ה' מלכי וקדושי! מה רבו חסדיך! מה גדלו טובותיך אשר עשית לבני האדם! קטונתי מלתן תודות לך ומלהלל לשמיך; הרוח נשב אלי פרי נחמד למראה, טעמתיה והנה גם היא טוב למאכל· מה נעמת פריי! מה מתקת לחכי! החזקת ותאמץ אותי, נתת כח בנפשי ועצמותי חלצת· בני אדם! אם תאבו תלמדו לדעת את ה', השכילו את טובו וחסדו אשר כליום ויום בלי חשוך יעשה לבני האדם, אז בכל לבב תאהבו אותו ותמיד תדבקו בו; אך אל ישכל לבכם לאמר, מאותות נוראות, ממלחמה ומרעש נדע את ה' „בהתפלץ אדני האדמה ועמודיה ירופפו, בנהום הים בתקפו ובגברתו, ישים ארץ פרי לשממה וכרמל למלחה, או בפצות האדמה את פיה תקיא נחלי גפרית ואש ותשרוף ותחרים כל סביבה, או אם תהיה מגפה בארץ ודבר ימית פתאם, ואלפים ימותו בלי מבין, יגועו בלי משים, מאלה נכיר את יוצר האדמה ואלהי התבל" אך אויל יחשוב כזה וחסר תבונות ידבר כאלה, אם יחרד איש והוא ירא לבל תשיגנו הרעה, בשממון ילך, בלב רגז ינום לקול דממה דקה, עיניו תמיד המות יראו, יביט שאול מתחת, ונעלמו ממנו מזימות ותבונה לא ידע, יפחד ולא ידע למה יפחד, יירא ותמיד בחושך ילך, כצבי מרדף וכאיל ידליקהו הליך ינום אנה ואנה; יסוד הדבר לא ינקש ואל תכליתו לא יבא, גם אם ידרוש ויחקור הדבר היטב נכלות הפחד, יירא אך אל יאהב את ה'; היאהב ילד את אביו או את מורו אם תמיד בשוטים ייסרהו, תמיד עליו קצפו, ואפו בו יחרה, גם לא יתנו לו אות אהבה ונשיקות ריע? גם את ה' לא נאהב אם לא נתבונן כי הוא אל טוב, ואהבת אב אוהב את בניו וכל יצוריו, ירוה אותם מדשן ביתו, ומטוב אוצרו ימלא נפשם·

בני אדם! היש עוד בכם איש אשר ישקר בה' ויבוז באלהיו? היש עוד בכם איש אשר בקשה עורף ובמצח נחושה יאמר אין אלהים בארץ ובורא התבל אין? דובר כאלה חסר שכל הוא ואין לו תבונות, לא התבונן חסדי ה' ונפלאותיו לא השכיל, בחושך ילך ובאפילה ימשש, כל

ימי ·

ימי היותו על האדמה לא ראה אור, דרך טוב לא ידע וישועה רחקה ממנו; אם תבא עליו רעה או אם יחלה חלי ונפל למשכב אוי לנפשו! מה רבו מכאוביו ונעלמים נגעיו! כל ימי היותו על האדמה היו מחשבות לבו ותחבולות נפשו אך לאכול ולשתות לשמוח ולהתענג, גם עתה על ערש דוי לא יקוה לראות את ה' בארץ החיים ולא יחיל כי ירשה בגאונו, בכעס יגוע וברוגז ישוב אל עפרו ונאבדה ממנו תקוה ותוחלת אין, כאשר אנוש וחליו רע עד כי יאסף אל חדרי מות והיה כלא היה; לא כן מות האיש הישר אשר ישים באלהים כסלו ונאמנה את אל רוחו ישחק ליום אחר ובמותו יתהלל, צדקתו לפניו תלך ותסלול לו מסילה לשמים, שם תחיה נפשו, בקהל ישרים ותמימים ישב ושם ישר וצדיק נכח עיניו, ורשע וחטא רחקו ממנו · אחי ורעי! יושבי הארץ כלכם! המבקשים האמת וחפצים בדעת שמעו לי! אם תראו איש מעול ומרשיע אומר ה' אכזרי הוא, חפץ במות בדבר ובמגפה, ואוהב להוכיח וליסר, רחקו ממנו אל תגעו בו! כי הוא סרה ידבר וחרפות יגיד פיהו, הוא יסיר אתכם מן הדרך הטוב והישר ונבל יטיף לכם — — הוי! לאיש הולך בדרכיו ושומע לתורתו ויגדף אלהים ממעל ויבזה את בוראו; — — וה' בהיכל קדשו בכל זאת ירחם עליו כי לא איש הוא ויתקצף ובן אדם ויתרגז, לא יסגירהו ביד המות גם לא אל שאול יורידיהו אף לא יוליכהו במחשכות, אך ישלח אליו אנשים אשר דברו בפיהם, המה יורו אותו הדרך הטוב ויסירו ממנו תהפוכות לבו, ישפכו עליו רוחם עדי יביאוהו אל ארץ עיפתה, ומאפילה לאורה יוציאוהו ·

יוסף בר"ה בר"ן ·

משלי הערב

פרק ב'.

מדבר מענייני מוסר·

אִם אֵין לָאִישׁ מוּסָר מַרְפֵּה כָל צַעַר
לֹא יִרְאֶה אוֹר, סָגוּר יִהְיֶה הַשַּׁעַר! —

מִי אתה, אדם! אשר תתגאה על חכמתך? מדוע תתפאר במעלות אשר במחיר כביר קנית?

* * *

ראשית

ראשית חכמה לדעת שלא תדע, ואם חפצת שלא תחשב לאויל בעיני אחרים, השל ממך האולת, לחשוב את עצמך לחכם ׃

* * *

בעלמה יפיפיה תעדי מלבוש כבוד ללכת הצנע, כן נוהג במוסר השכל תפארת חכמה ׃

* * *

דברי פי חכם ילימו נוגה כאמת; יפלס מליו, על כן חטאותיו ישאו ׃

* * *

לא יבטח על דעתו, אך יפלס עצת רעהו, וממנו יגיע לו תועלת יותר ׃

* * *

יסיר אזנו משמוע תהלה לא נאוה לו; והוא אחרון לגלות את ערכו ׃

* * *

בצעיף יגדיל היופי, כן מצל מוסרו צדקותיו יזהירו ׃

* * *

התבונן את איש הכסיל, יעטה גאון, עיניו בכל צופות, יהלוך להראות את עצמו, ויבקש תמיד להיות מופת לרבים ׃

* * *

ילך בקלות ראש, ובעין בוז יביט על חלכה ׃

* * *

יעוז מצחו נגד משרתיו, עלי הגדולים ממנו ישחקו על גאונו ועל אולתו ׃

דעת זולתו יבוז, לבד על דעתו ישען, על כן יבוש ׃

* * *

רעיון רוח ומחשבות כזב הסיתוהו לשמוח כאשר ישמע שמדברים ממנו, ולדבר מעצמו כל היום ׃

* * *

בתשוקה נמרצה, ישאף תהלת עצמו, ובאחריתו החנף ישא נפשו ׃

אנקינדיגונג

איינער נייען קאָררעקטען אונד פֿערבעססערטען אויזגאבע דער

חמשה חומשי תורה

נעבסט איינער וואָרטליכען דייטשען איבערזעטצונג

פֿאָן **יואל ב"רי"ל** גענאננט **לאָווע**

דער אונטערצייכנעטע האט דען מיט איהם אין פֿערבינדונג שטע=
הענדען הערדען בוכהאָנדלערן שאָן פֿאָר גערוימער צייט דיא
אנצייגע געמאכט, דאס ער לאָנגסט וויללענס וואר, אָביגע וואָרט=
ליכע איבערזעטצונג דער **תורה** נייא אויפֿלעגען צו לאסען, אונד
דאס ער נור דיא געלעגענהייט אבווארטען וואָללטע, אום דיזע אויפֿ=
לאגע מיט מינדערעם קאָסטען=אויפֿוואנדע בעווערקשטעלליגען,
דאדורך דען פרייז איינעס זאָלכען געמייננוטציגען ווערקעס מעגליכסט
הערואבזוזעטצען, אונד דעססען אנשאפֿפֿונג ערלייכטערן צו קאָננען.
דיזער צייטפונקט איזט נון איינגעטרעטען, אונד דאז ווערק בע=
- רייטס אונטער דער פרעססע. עז שיינט בייאנאהע איבער=
פֿליססיג, צור עמפֿפֿעהלונג דער געדאכטען, אָהנעהין פֿאָרטהייל=
האפֿט בעקאננטען ארבייט איינעס, אונטער דען נייערען געלעהר=
טען דער איזראעליטישען נאציאָן זאָ בעריהמטען מאננעס, וויא
יואל ב"רי"ל וואר, עטוואס צו בעמערקען. — יעדער, דער זיך
מיט דעם אונטעררינכטע דער איזראעליטישען יוגענד אים העבראָאי=
שען פֿאכע בעשעפֿטיגעט, ערקעננעט דיא נאָטהווענדיגקייט איינער
וואָרטליכען איבערזעטצונג דער **תורה** (וועלכע דעם קינדע אויז
אללען ביבלישען שריפֿטען צוערשט פֿאָרגעטראגען ווירד) פֿיר אנ=
פֿאָנגער, דענען עז נאָך צו זעהר אן שפראכקעננטניס אונד בעאור=
טהיילונג פֿעהלט, אלז דאס מאן דיא אונטערווייזונג דערזעלבען,
מיט דער איבערטראגונג גאנצער זאָטצע אים צוזאממענהאנגע בע=
גיננען קאָננטע, וויל זיא צו וועניג פֿאָרבערייטעט, דורך איינע

זאָלכע איבערלאדונג איהרעס געדאֶכטניסעס נור פֿערווירט, אָפֿט אירע געלייטעט, אונד אן דער ערלערנונג דער בעדייטונג יעדעס איינצעלנען וואָרטעס פֿערהינדערט ווערדען׃

דאס בייא איינער פֿערדייטשונג דעז טעקסטעס, אין וועלכער דאז קינד פֿיר יעדעס העבראֶאישע וואָרט אויך גלייך דעססען דייטשע איבערזעטצונג אויפֿצופֿינדען זאָלל, דיא דייטשע וואָרטפֿאָלגע אָפֿט ליידען מוס, איזט, וויא עז בייא דערגלייכען בעארבייטונגען, צומאהל בייא דער איבערזעטצונג אויז איינער אלטען שפּראכע אין איינע נייערע, אויז איינער אָריענטאלישען אין איינע אָקצידענטאַלישע, אימטער דער פֿאלל איזט, — גאנץ אונפֿערמיידליך; אונד קיין בילליג דענקענדער ווירד עז דעם איבערזעטצער.צום פֿאָרוואורפֿע מאכען, דאס ער אן פֿילען שטעללען זיינעם צוועקקע געמעס, דיא דייטשע קאָנסטרוקציאָן דער העבראֶאישען אונטער צו אָרדנען אונד ערשטערע נאך דער לעטצטערען צו מאָדעלן זיך געצוואונגען זאה׃

דאז צוויילען אויפֿפֿאללענדע אונד פֿרעמדארטיגע דיזער פֿיגונג, ווירד איבריגענס בייא איינער מינדליך, וואָרט פֿיר וואָרט פֿאָרגעטראגענען איבערזעטצונג, ווייט ניכט זאָ זעהר געפֿיהלט, אם וועניגסטען פֿאָן קינדערן, דענען זעלבסט דיא האֶהערען רעגעלן איהרער מוטטערשפּראכע נאָך פֿרעמד זינד׃ — האבען זעלבע אבער איינמאהל גרינדליכערע שפּראכקעננטניססע ערלאנגט, דאן איזט עז אָהנעהין צייט, זיא דיא **תורה** אין איינער צוזאממענהאֶנגענדען איבערזעטצונג — וויא דיא מענדעלסזאָהנשע איזט — צו לעהרען׃ מיט דער בעדייטונג יעדעס איינצעלנען וואָרטעס פֿער־טרויט, ווערדען זיא דאן אום זאָ ראשערע פֿאָרטשריטטע אין דער העבראֶאישען שפּראכע אונד ליטעראטור מאכען׃

בייא דער קאָררעקטור דיזער נייען אויפֿלאגע ווירד אללע מיהע אנגעווענדעט, אום דיא אין דער אָריגינאל־אויזגאבע זעהר אונגלייכע אָרטהאָגראפֿיא דער דייטשען וואָרטע, גלייכפֿאֶרמיג איינ־צוריכטען׃ מאן פֿאנד עז פֿערנערס פֿיר צוועקמאֶסיג, יענע וויכטי־גערען שטעללען, וואָ **יואל** **ב״רי״ל** אָהנע בעקאננטען גרונד פֿאָן

דער

דער מיינונג אונד ערקלאָרונג דער מעהרצאהל אונטער דען קאָממענ־
טאטאָרען אבוויך, צו אָנדערן, זיא דען לעצטערען אנפאססענדער,
אונד דאדורך מייסט מיט דער מענדעלסזאָהנשען איבער־
זעטצונג מעהר איבעראיינשטיממענד צו מאכען; וואָמיט דען אויך
ערצוועקט ווירד, דאס דאז צוערשט אין דיזער וואָרטליכען פּער־
דייטשונג אונטעררריכטעטע קינד, אויף קיינען ווידערשפרוך שטאָסט,
ווען עז דיאזעלבע, וויא בעמערקט, דעראיינסט געגען דיא מענ־
דעלסזאָהנשע פערטוישט; אינדעם פילמעהר דיא געגענוואָרטיגע
אויזגאבע דער ב"רי"לשען בעארבייטונג אים וואהרען זיננע איינע
פאָרשולע פיר דיא נאך דערזעלבען צו בעניטצענדע מענדעלס־
זאָהנשע איבערזעטצונג בילדעט. —

דאז ווערק ווירד אין קווארט־פאָרמאט, אונד צוואר דער העבראָ־
אישע טעקסט מיט גראָסען לעטטערן, אונד דיא גלייך נעבען
יעדער העבראָאישען טעקסטציילע צו שטעהען קאממענדרע דייטשע
איבערזעטצונג, מיט דען בוכשטאבען דיזער אנקינדיגונג אבגעדרוקט.
דער פרייז דעז גאנצען, אין פינף טהיילען אבגעטהיילטען ווער־
קעס איזט: אויף שאָנעם וויסעם דרוקפאפיר אונגעבונדען
4 fl. C. M. אונד אויף שאָנעם פאָסטפאפיר 2 fl. 30 kr. C. M.
איינע פראָנומעראציאָן אויף איין ווערק, פאָן פערהעלטניסמאָסיג
זאָ געריגגעם פרייזע צו עראָפנען, פינדעט דער אונטער־
צייכנעטע פערלעגער, בעזאָנדערס דא דער דרוק עהעסטענס גאנץ
פאָללענדעט זיין ווירד, ניכט נאָטהיג, אינדעססען בעליבען יענע
הערען בוכהאָנדלער, דיא דאז ווערק אין איינצעלנען טהיילען
אונד אין גראָסערען פארטהיען אבצונעהמען ווינשען, זיך אן דען
אונטערצייכנעטען צו ווענדען, אונד דער בילליגסטען בעדינגניסע
פערזיכערט צו זיין.

אנטאָן שמיד

ק׳ ק׳ פריפיל׳ אונד נ׳ אָ׳ לאנדשאפטס־
בוכדרוקער.

דאז גענעניווארטיגע ווערק **בִּכּוּרֵי הָעִתִּים**, ווירד אויך אין דען פֿאָלגענדען יאהרען אונאונטערבראָכען פֿאָרטגעזעטצט. יעדאָך דיא רעדאקציאָן דעסזעלבען פֿאָן דעם דיסיאָהריגען רעדאקטאָר הערן **מ. י. לאנדוי** ניכט פֿערנער בעזאָרגט ווערדען ווירד. עז ווערדען אבער אללע דיאיעניגען הערדען געלעהרטען אונד שריפֿטשטעללער איזראעליטישער נאציאָן, וועלכע דיזע זאממלונג מיט איהרען בייאטרעגען (זעלבע מעגען וויססענשאפֿטליכען אָדער פאָעטישען אינהאלטס זיין, אָדער וויכטיגערע פֿאטערלאֶנדישע אונד ביאָגראפֿישע נאָטיצען ענטהאלטען), הירמיט האָפֿליכסט ערזוכט, דיאזעלבען שפֿעטעסטענס ביז ענדע דעם מאָנאטס פֿעברואר 1825 אונמיטטעלבאר אן דען פֿערלעגער, הערן **אנטאָן שמיד**, ק׳ ק׳ פריפֿיל׳ בוכדרוקקער אין וויען, טוכלויבען Nro. 439 פֿאָרטאָפֿרייא איינצוזענדען, וועלכער אויך דיזע בייאטראֶגע, ווען זיא צור אָיפֿנאהמע געאייגנעט בעפֿונדען ווערדען, אויף פֿערלאנגען נאך געהאלט האָנאָרירען ווירד. —

sich erbarmt. Die Zeit der Erfüllung des Bündnisses, das unsern Vorfahren, Abraham, Isaak und Jacob der Herr Jehova, der Eine, zugesagt, ist nah. Am Himmelszelte hab ich's Nachts gelesen; und einen Stern noch nie geseh'n, gewahrte ich da, der wunderbar ob euerer Hütte weilte: dann zog er hin gen Osten, nach jenem Lande deutete er, nach jenem Lande des Segens und der Weihe, dahin der Herr uns baldigst möge erlösen; und in dem Morgenrothe tauchte er dann auf, und schwand so meinem Blicke. — Da unterbrach rohes Schelten und Getöse den Seher; denn draußen trieben die Shoterim die Israeliten zur harten Frohnarbeit — und sie zu trösten stürzte Kahath hinaus: kopfschüttelnd sah ihm Amram nach, mit freudigen Blicken Jochebed, und sinniges Lächeln im kindlichen Antlitz breitete Aron die Aermchen nach ihm aus. Und kein Mondenjahr war seitdem verflossen, da wurde Jochebed eines holden Knableins entbunden; das Knäblein aber war Mosah: und was sich mit dem begeben, erzählen die heiligen Bücher des Bundes.

Immanuel Fr—l.

gend, rief er aus: Nein, nimmer so! nicht bleib ich ungerührt deinen Reden, deiner Liebe: — aus dir hat ein Gott gesprochen, der vor Uebel mich bewahrte. Und als sie wieder das Wort nehmen wollte, verschloß er ihr den Mund mit Küssen.

Und eine klare melodische Stimme ertönte draußen durch die Nacht. Es war Miriam, die die Schafe heimtrieb.

Er läßt deinen Fuß nicht gleiten,
Auch nicht in der Finsterniß.
Wenn dich Gottes Augen leiten
Wandelst du gewiß.

Siehe der, der dich behütet
Wachet, und entschlummert nie
Der, der Israel behütet
Schläft und schlummert nie.

Er umfah dich! Nimmer fehle
Dir zur Zeit der Angst sein Schutz!
Er behüte deine Seele;
Sey dein Schirm und Trutz!

Im Osten röthete sich der Himmel und schon fielen einige Lichtstrahlen in die ärmlich bekleibte Hütte: darinnen aber kniecte zu Füssen des Binsenlagers, der Sonne zugewandt Jochebed, im brünstigen Gebethe. Und hinter ihr stand Amram, der sprach zerknirscht: Bethe du für mich mein Weib, ich wage es nicht die Augen zu Ihm aufzuheben, der in der Sonne uns erscheint; ich sündiger Mensch wollte es wagen einzugreifen in sein Rächeramt; bethe für mich! — Da trat herein im weiten Linnengewande, mit verstörten Silberhaaren, die gleich magnetischer Lichtstrahlen von seinem greisen Haupte ausgingen, der Patriarch Kahath; und himmlische Ruhe im verklärten Antlitz, trat er den Vater nicht beachtend hin zur Mutter. Du bist erhört Mutter! Unseres Jammers hat der Herr

Weh! wer kann das wollen? jammerte Jochebed, und sank hin an die Matte ihres zweyjährigen Aron, den sie fest umklammerte, daß er vor Schmerz zu schreyen anfing.

Der dessen Wille die Macht sich eint, der undankbare Pharao = Tyrann.

Und in wilder Hast ergriff er die metallene Keile, und gen Osten gewandt das Gesicht, knieete er nieder an der Pfoste. Laß dich erbarmen unsers Jammers — stieß er aus gedrängter Brust in einzelnen Lauten aus — Hort Abrahams! laß aufsteigen vor dir das Wehgeschrey deines im Bündniß dir ergebenen Volkes; und das Kreischen der im zwiefachen Weh' vergehenden Mütter. Begünstige du mein Vorhaben; und schwebe du ob meiner That. Mit diesen Worten erhob er sich, und schritt über die Pfoste des Weges gen Thebä zu.

Aber Jochebed die im Dumpfsinn gelegen, doch sein Vorhaben geahndet hatte, raffte sich auf, und hinaus in die Nacht rief sie: So wahr der Gott den du beschworen, mein Amram, du bleibst!

Nun muß ich wohl — tönte es schon von ferne längs des Flusses zurück — und er wandte die Schritte und kehrte zur Hütte.

Aber Jochebed umfing ihn in Liebe, um ihn zu besänftigen, und mit innigem Tone fragte sie: was beginnst du mein Lieber? —

Er aber sah starr vor sich hin, und wollte sich losmachen. Und unvermerkt entwand sie ihm die Waffe; so sollte es wahr werden, was deinem Stamme von Israel gekündet ward? „Mörderwaffen ihre Schwerter"!

Aber wild noch rollten seine Augen und schoßen Feuerblicke, sie aber hatte ihm vollends die Sandalen gelöst und mit liebreicher zarter Stimme fuhr sie fort: Ja wohl weißt du, wie er ferner sprach: „Verflucht ihr Zorn, er schonte nicht! ihre Wuth — sie blieb ungerührt"! Da entstürzten Thränen seinen Augen, und sie brünstig umschlin-

Die Verkündung.

(Biblische Idylle.)

Vom Frohndienste heim gegen Abend kehrte Amram, und in der Abendsonne Abglanz erhielt sein von edlem Zornmuthe geröthetes Antlitz ein feyerliches Aussehen. Sein Weib Jochebed, die im Eingange der papyrusbedeckten Leimenhütte ihm entgegenharrte, glaubte den heldenmüthigen Altvater Abraham zu sehen, als da er auszog für Loth gegen Kdarlaomer und dessen Verbündete. Und in jugendlicher Frische blühend glich der gesegneten Vordermutter Sara, als da sie Abraham der Fromme ausgab für seine Schwester, nahte sie ihm kosend nachdem er eingetreten, und wollte ihm lösen die Sandalen zum Fußbade, das sie in ärmlichen Thongeschirre bereitet. Er aber sprach wild, was soll Labung mir und Kühle, da in Wuthbrand sich verzehrt mein Herz. Ich will nicht Ruhe noch Rast, dieweil doch der Pharao-Tyrann nicht Ruhe noch Rast hat in Erfindung neuen Jammers für uns. Da sagte Jochebed: was neuen Jammers mag der Herr über uns verhängt haben? Er der uns verheißen an Isis Brüsten zu nähren, der uns verheißen das Land des Segens und der Weihe: laß mich's wissen mein Amram! und angstvoll sah sie an ihm hinauf. Du sollst es wissen, stürmte Amram; was den Segen uns wandelt in Fluch, die Fruchtbarkeit zum qualvollen Jammer; was zur Ehelosigkeit verdammt die Töchter Israels; was Liebende in Mörder wandelt, und Mütter zu reißenden Thieren. O der Qual! stöhnte zu seinen Füßen Jochebed, sprich es aus.

Nicht bevorzugt sey uns mehr die Erstgeburt; die nur früher dem Chaos entrissen, um früher wieder gleich in Nichts zu kehren: ersäuft werde jedes neugeborne Knäblein; daß aussterbe der Mannsstamm Israels, und unbeschirmt dem Götzenvolke anheimfallen die Jungfrauen zum Gräuel.

Verderben komme über die ganze Erde! habe ich vom Gott Zebaoth vernommen.

23. O, gönnet mir euer Ohr! hört meine Stimme! merkt auf! hört meine Rede!

24. Wer auszusäen pflügt, wird er den ganzen Tag nur pflügen? seinen Acker nur umwühlen und furchen? —

25. Gewiß wird er, hat die Oberfläche er geegget, hier ausstreuen Kümmel, dort Wicken auswerfen, Weitzen abgemessen anbauen, die Gerste am bezeichneten Ort, an den begränzten Platz den Dinkel.

26. Auf diese Weise züchtigt Gott, zu belehren (zu fruchten) —

27. So wird auch mit dem Dreschwagen der Kümmel nicht gedroschen, über Wicken nicht des Wagens Rad gewälzt: mit dem Stabe nur wird Kümmel ausgeschlagen, Wicken nur mit dem Flegel.

28. Getreide sollte stark gedrückt werden, er drischt es aber nicht fort und fort; ja, einst zertrümmert er gar das Wagenrad, das Gespann wird es nicht mehr drücken.

29. Auch diese Zusicherung kommt von dem Ewigen Zebaoth: wunderbar im Rathschlusse, in der Vollendung groß!

Bund geschlossen, der Hölle eine Gränze gesetzt: wenn auch ein alles überschwemmender Strom daher fährt, zu uns kommt er nicht;" (so sprecht ihr einst) Betrug war unser Schutz, die Lüge unser Zufluchtsort.

16. „Darum leg' ich einst, spricht Gott, der Herr, in Zion einen Grundstein, einen wohlbewährten, kostbaren Grundstein, gut gegründet und befestigt (der auf die Dauer arbeitet, übereilt sich nicht.)

17. Das Recht mach' ich zur Meßschnur, die Tugend zum Senkbley, ein Hagelwetter zerstört den trügerischen Schutzort, eine Wasserfluth den verborgenen Aufenthalt.

18. Aufgelöst ist der Bund mit dem Tode, jene der Hölle angewiesene Gränze besteht nicht; fährt ein alles überschwemmender Strom daher, er zermalmt euch;

19. Er reißt euch fort, indem er strömt, mit jedem Morgen strömt er stärker, Tag und Nacht immer fort, immer fort nur Erschütterung: dies Gericht wird wohl verstanden werden!

20. Denn die Unterlage ward endlich zu kurz, sich auszudehnen, die Decke zu schmal, als sich so vieles sammelte.

21. Wie auf dem Berg Perazim tritt Gott auf, ergrimmt, wie im Thale zu Gibeon, seine That zu vollführen — eine Ihm fremde That — und sein Werk zu verrichten — ein Ihm ungewöhnliches Werk. —

22. Spottet nun ja nicht mehr, euere Strafe möchte noch stärker werden; denn Verderben, ja schnelles

7. Aber auch diese schweifen beym Weine aus, wanken vom berauschenden Getränke; selbst Priester und Prophet schweifen aus im Trunke; vom Weine zugedeckt, von starken Getränken taumelnd, schwärmt der Seher, schwankt der Rechtsspruch.

8. Wenn alle Tische sind voll Unflaths, kein reines Plätzchen mehr.

9. Wen nun Weisheit lehren? Wen die Lehre verständigen? Etwa den Milchentwöhnten, den Brustentnommenen Kindern!

10. Denn meinem Befehl setzen sie einen Gegenbefehl, meinem Geboth ein Gegengeboth, meiner Richtschnur ihre Richtschnur, meiner Ordnung ihre Ordnung entgegen; (sage ich) das Unglück ist nicht fern! (erwiedern sie) dort ist nahes Glück.

11. Als möchte man stotternd, oder in einer fremden Sprache zu diesem Volke reden.

12. Spricht man zu ihnen: „hier ist Seelenruhe" — sagen sie; nun so laßt den Müden rasten! dieß heißt Ruhe. — Sie wollen nicht verstehen.

13. So haben sie auch von Gott das Wort: „sie mögen meinem Befehl ihren Befehl, meinem Geboth ihr Geboth, meiner Richtschnur ihre Richtschnur entgegen setzen, und sag' ich: das Unglück ist nicht fern, mögen sie immerhin erwiedern: dort ist ein nahes Glück: auf daß sie so fort wandeln, zurück straucheln, zerschmettert, verstrickt und gefangen werden." —

14. Vernehmet also Gottes Ausspruch, ihr Spötter! Fabeldichter! das Volk in Jerusalem zu beherrschen.

15. „Wir haben, sprecht ihr, mit dem Tode einen

Uebersetzung
des acht und zwanzigsten Kapitels
des
Jesaia
vom
Herrn k. k. Schulrath Homberg.

---

1. Weh! dem Blumenkranz des Uebermuths auf der Betrunkenen Ephraim's, Haupt! Einer welkenden Blüthe gleicht der Prachtschmuck des Stolzen, von Salben triefenden Hauptes, der vom Weine taumelnden.

2. Einen Gewaltigen hat Gott — mächtig, wie Hagelwetter, wie verderbender Sturm, wie Fluthen reißender Ströme — den läßt er mit Kraft ausgerüstet zur Erde herab.

3. Mit Füssen zertreten ist der Blumenkranz des Uebermuths der Trunkenbolde Ephraims.

4. Einer welkenden Blüthe gleicht der Prachtschmuck des Stolzen, von Salben triefenden Hauptes der Trunkenbolde Ephraims, wie eine halbreife Frucht im Frühjahr, die Jemand, kaum erblickt, kaum ganz abgepflückt, schon verschlingt.

5. Der Ewige Zebaoth nur, wird an jenem Tage dem Reste seines Volkes eine Krone der Herrlichkeit, ein prachtvoller Schmuck seyn.

6. Aber auch ein Geist der Gerechtigkeit dem, der zu Gericht sitzt; auch ein Heldenmuth, die Sieger in ihr Stadtthor ruhmvoll zurück zu führen.

Tempel zu Jerusalem aufstellen wollte, erinnerte ihn der jüdische König Agrippa an die Ehrfurcht und Achtung, welche seine Vorfahren und Augustus selbst gegen diesen Tempel bezeigten, an die Geschenke die sie demselben geschickt, an die Vorrechte, die sie demselben ertheilt, an die Opfer, zu welchen sie ansehnliche Summen beygetragen, an die Bewunderung von welcher Markus Agrippa durchdrungen wurde, als er von der Majestät der Verehrung, die man darin Gott erwies, Zeuge war. [a])

Legt man nun diese den Juden günstigen Zeugnisse der alten Griechen und Römer in eine Wagschale, und in der andern jene Spöttereyen der spätern lateinischen Dichter, und die Schmähungen ihrer nachplaudernden neuen französischen und deutschen Aufklärlinge und Raisonneurs, die allem Wahren und Guten Hohn sprechen, so muß das Uebergewicht der erstern leicht sich zeigen. Es wird augenscheinlich, daß man zu sachkundigen und denkenden Philosophen und Geschichtschreibern mehr Zutrauen, als zu geschwätzigen seichten Deklamatoren haben müsse.

---

a) Apol. 26.

chem er anzeigt, daß die Spartaner mit den Juden verwandt sind, und mit diesen von Abraham abstammten, welches er sich zur Ehre rechnet. Ist es auch an dem, daß dieser König in dieser seiner Angabe sich irrt, so ist es doch immer ein Beweis von der Hochachtung der Griechen gegen die Juden.

Der Zusammenstoppler der Meinung der Alten über die Juden [a]) aus dem die neueren Verleumder dieser Nation geschöpft haben, hat keine dieser hier angeführten Beweise für sie angeführt; er hat sorgfältig alles gesammelt, was sich in den heidnischen Schriftstellern Nachtheiliges für die Juden fand, aber, nach Art aller Verleumder, das für sie Günstige in diesen Schriften verschwiegen. Wäre er redlich zu Werke gegangen, so hätte er beydes, das Vor- und Nachtheilige für sie dem Leser vor Augen gelegt, und das Urtheil ihm zur Entscheidung überlassen.

Indessen war er doch gezwungen einzugestehen, daß sie von vielen Fürsten und Regenten freundlich aufgenommen wurden. Alexander gewährte ihnen in der seinen Namen führenden Stadt Alexanderien gleiches Bürgerrecht mit den ägyptischen und griechischen Bewohnern dieser Stadt. Die Ptolomäer beschützten sie in ihren Rechten, Philometor erlaubte ihnen einem Tempel nach dem Muster des zu Jerusalem in Heliopolis zu erbauen, und Philadelphus schaffte sich eine Uebersetzung ihrer Schriften an. Die Römer bekannten sehr oft durch Senatbeschlüsse, die Treue und Dienste der Juden, welche sie ihnen geleistet haben, und gestatteten ihnen nicht nur die freye Ausübung ihrer Religion im ganzen römischen Reiche, sondern auch das volle Bürgerrecht. [b]) Als Kaligula seine Bildsäule in dem

a) Opin. des Anc. Sur le juifs. b) Jos. Antiq. jud. I. 14, etc.

zugleich auch die Gunst des Volks besaßen, und machte sie zu Priestern, denen er alles anvertraute, was den Gottesdienst angieng, und bestimmte sie zugleich als Wächter der Gesetze und Richter in allen wichtigen Sachen. Am Slchusse seines geschriebenen Gesetzbuches liest man folgende Worte: Moses hinterbringt den Juden diese Worte, die er aus dem eigenen Munde Gottes vernommen hat. [a]) Trogus Pompeius lobt die Juden, daß sie ihren Wohlstand auf die mit der Religion vereinte Gerechtigkeit, Justitia religione permixta, gegründet hatten. [b]) — Dio Kassius sagt: „Es giebt kein Bildniß zu Jerusalem, weil die Juden, ihren Gott für unsichtbar und unaussprechlich halten, und sie übertreffen alle andern Völker in der religiösen Verehrung, die sie ihren Gott erweisen. Sie haben einen großen und prächtigen Tempel ohne Dach [c]); und feyern den Tag, den wir dem Saturn weihen.“ [d]) Varro billiget die Gewohnheit der Juden, Gott ohne ein sichtbares Bild anzubeten, welches auch bey den frühern Römern üblich war. Wenn dieser Gebrauch, sagt er, immer unter den Römern fortgedauert hätte, so würde die Anbethung der Götter weit reiner seyn. [e])

Als die Juden durch ihre Kriege wider die Könige von Syrien berühmt geworden waren, erhielten sie von einigen Republiken Griechenlands Zeugnisse der Achtung. Es findet sich in dem 12. Kapitel des ersten Buchs der Machabäer ein Brief des Arius, Königs von Sparta, an den hohen Priester Onias, in wel-

---

a) Frag. de Diod. trad. de Terrasson. Tom 7. Pag. 247.

b) Justin. Hist. I. 36. c) S. Geschichte der jüdischen Sekten von Peter Beer. Brünn 1824. 1. B. S. 338. d) Hist. Rom. I. 37.

e) Aug. de Civit. Dei I, 4. C. 31.

Gesetzen seiner Nation unterhielt, und die er als sehr vernünftig, und für das Menschengeschlecht sehr wohlthätig anerkannt. a)

Strabo giebt, indem er von den Juden redet, einen hohen Begriff von Moses. Er sagt zu seinem Lobe, daß derselbe erhabenere Begriffe von der Gottheit hatte, als die Aegypter, Griechen und Lybier. Ferner daß Moses Aegypten verließ, weil er die Religionsbegriffe und den Gottesdienst der Aegypter nicht billigen konnte, und daß ihm bey seinem Auszuge aus Aegypten eine große Anzahl tugendhafter Menschen nachfolgte. Moses, sagt er, lehrte diese die Gottheit im Geiste und ohne eine sichtbare Abbildung zu verehren, Frömmigkeit in die Unschuld der Sitten und in die Tugend zu setzen, und alles, was unanständig und ungereimt war, von dem Gottesdienste abzuschneiden. b)

Diodorus von Sicilien, der oft gegen die Juden ungerecht ist, giebt dennoch dem Moses ein großes Lob. Er war, sagte er, ein Mann, der sich durch seine Klugheit und seinen Muth sehr auszeichnete; er bemächtigte sich des jüdischen Landes, bauete darinn viele Städte, und die allerberühmteste hieß Jerusalem. In dieser Stadt errichtete er einen Tempel, der von seinem Volke in größter Ehre gehalten wurde. Er lehrte sein Volk den Gottesdienst, ordnete die Religionsgebräuche an, und gab diesem Volke, das er republikanisch einrichtete, die vortrefflichsten Gesetze. Aber er wollte kein Bild in den Tempel setzen, indem er dafür hielt, daß sich die menschliche Gestalt nicht zur Vorstellung von der Gottheit schicke. Er wählte unter seinem Volke diejenigen aus, welche die meisten Fähigkeiten, und

---

a) Joseph. Cont. Appion. I. 1. C. 8. Orig. Cont. Cels. L. 1. N. 15.

b) Strabo Geog. l. ib. p. 1104.

ner, Regenten und Republicken, in Bezug auf die Juden sich ausgesprochen. Hirmipus, ein von dem Josephus — aber nicht nur von Josephus dem Juden, sondern auch von Origenes dem Christen [a]) angeführter alter Schriftsteller, sagt in der Biographie des Pythagoras, dieser Philosoph habe einen Theil der Lehre die er nach Griechenland brachte, von den Juden entlehnt. Numentius, ein Pythagoräer dachte eben so; er sagte, daß Plato der Atheniensische Moses war [b]). Die erste und ehrwürdigste philosophische Secte hatte also Achtung gegen die Juden. Klearchus, ein Schüler des Aristoteles erzählt, daß sein Lehrer auf seinen Reisen durch Asien, sich viel mit einem gelehrten Juden, von dem er die vortheilhafteste Schilderung machte, sich unterhalten, und viel von ihm erlernt habe. [c]) Theophrast ein anderer Schüler des Aristoteles, den Porphyrius aufführt, stellt die Juden als ein Volk von Philosophen vor, die gewohnt sind von der Gottheit, der sie die höchste Verehrung erweisen, immerwährend zu unterreden [d]). Porphyrius selbst sagt, daß die Hebräer die Erfinder der Weisheit oder der Philosophie gewesen sind [e]). Der von Klemens von Alexanderien angeführte Mogasthenes hatte eben denselben Begriff von ihnen. Hekatäus von Abdera ein von Alexander und Ptolemäus geschätzter Philosoph, hat ein ganzes Buch über die Juden geschrieben. Er redet in demselben mit vielem Lobe von einem Priester, Namens Ezechias, und rühmt ihn als einen sehr ausgezeichneten Mann, mit dem er sich oft von dem Glauben und den

---

a) Joseph. Cont. Appion I. 1, c, b. Orig. Cont. Cels. I. 1. 2. 13.

b) Euseb. präp. Evang. I. 19. Orig. I. 4. N. 51.

c) Joseph. Cont. Ap. I. 1. C. 8. Euseb. ibid. C. 5.

d) Porphyr. de Abstin. l. 2. N. 26. e) Theodoret.

noch mit dem unbescheidensten Spott, mit dem sie dieselben belegten. — Thaten dieß die Krieger schon, so machten es die römischen Schöngeister, die weder an den Krieg noch an den Sieg Theil hatten, es noch weit ärger. Sie machten es gleich dem Diogenes, der, als die Griechen einst mit Zurüstung zu einem Kriege sehr beschäftiget waren, um doch etwas zu thun, seine leere Tonne von einem Orte zum Andern rollte. Da diese Schöngeister, während ihre Mitbürger den Kriegsstrapazen sich unterzogen, feige zu Hause dem Wohlleben und der unbändigsten Ueppigkeit sybaritisch fröhnten, so suchten sie, um ihre Feigheit zu bemänteln, und doch einigermassen als Patrioten sich thätig zu zeigen, die gedemüthigten, gekränkten, und wehrlosen Juden, weibisch in einen Schwall von Klatschereyen und Spottgedichten zu ertränken, und ihnen aus Ignoranz und Schmähsucht, Gesinnungen, Handlungen und Eigenheiten anzudichten, von denen größtentheils keine Spur bei ihnen zu treffen war. Es konnte aber auch nicht anders kommen, denn es ward ihnen nicht von oben gegeben, indem diese Menschen weder Juden noch Christen, ja nicht einmal Heiden waren, da sie ihre eigene Religion eben so lächerlich machten als sie es mit den Juden thaten, sondern sie waren Atheisten, die ihr eigenes Ich zum höchsten Princip aufstellten, für den alles ins Daseyn Gerufene da sey, und seiner Willkühr preisgegeben ward. — So machten es die Römer und — damit das tout comme chez nous sich bewähren, sprachen in den frühern Zeiten die französischen, und in den spätern Zeiten auch manche seynwollende Schöngeister in Deutschland, mit einer eben solchen Ignoranz und Partheylichkeit papageyenmässig ihnen nach. Exempla sunt odiosa. —

Nicht so haben die frühern Philosophen, Staatsmän-

weiter, bis sie das jüdische Reich als eine eroberte Provinz usurpirten, ob sie gleich Anfangs nur als Freunde und Bundesgenossen herein berufen wurden. Sie setzten den Juden tyrannische, unersättlich geizige und blutdürstige Statthalter vor, und um sie in der drückendsten Unterwürfigkeit zu erhalten, überschwemmten sie ihr Land mit römischen Legionen, wovon der gemeinste Mann, das Beyspiel seines Obern vor sich habend, sich alle Arten von Ausschweifungen erlaubte. Die Klagen der Unterdrückten bey den römischen Vorgesetzten blieben unbeachtet und unbestraft, weil sie den Vorwurf ihrer Untergebenen, noch größere Ungerechtigkeiten selbst begangen zu haben, scheuten. Die auf ihre, mit dem größten Unrecht ihnen entzogene Freyheit eifersüchtigen Juden, da ihre Nachgiebigkeit und angebrachten Klagen alle fruchtlos blieben, konnten die Tyranney der römischen Statthalter und die Ungezogenheiten ihrer Sataliten nicht länger dulden, und sie empörten sich. Dieß war die Losung zur Vertilgung des ganzen Volks. Freylich wehrten sie sich tapfer und thaten den Römern großen Abbruch, aber Uneinigkeit und Parteywuth zersplitterte die Gesammtkraft und — sie unterlagen, nicht so sehr der Macht der Römer, als vielmehr ihrer eigenen Mißhelligkeit. Ihr Tempel ward verbrannt, ihr Bund verwüstet, Millionen fraß das Schwert, Tausende dienten der blutigen Schaulust der Römer in den Kämpfen mit wilden Thieren, und Uuzählige füllten die Sklavenmärkte und wurden um einen Spottpreis und oft auch umsonst hingegeben.

Die von der geraubten Beute bereicherten, daher übermüthigen, und auf ihrem Siege stolzen Römer, kannten in ihrem Uebermuthe weder Großmuth der Verzeihung, noch hatten sie Gefühl für menschliches Elend, sondern sie unterdrükten vielmehr jene, die sie selbst in das unsäglichste Elend gestürzt hatten,

gotteslästerlich und verworren darzustellen, und es giebt kein Laster und keine Lächerlichkeit, welche sie nicht in dem mosaischen Gesetze zu finden glaubten, weil sie es darinn finden wollten, oder besser bey den Haaren herbeyzogen und mit Keulen hinein trieben. Ja die Bosheit gieng so weit, daß sie sogar die Existenz des Moses läugneten.

Doch sind ihre Spöttereyen nicht neu, indem sie größtentheils solche einigen römischen Philosophen, als: Cicero, Plutarch, Tacitus, und Dichtern, Horaz, Juvenal, Martial, Numentius, nach sprechen. Die meisten dieser spätern Römer waren Epikuräer oder Skeptiker, die ihre eigene Religion verachteten und zur Zielscheibe ihres Witzes machten. Konnte die ihnen größtentheils unbekannte mosaische Religion bei ihnen ein besseres Schicksal erwarten, und besonders da sie derselben Glauben und Gebräuche zuschrieben, die dem was sie lehrt, ganz widersprechen?

Die Verachtung der Römer gegen die Juden war nicht von jeher. Als die Juden so heldenmässig ihre Religion und Freyheit wider die Angriffe des Antiochus Epiphanis vertheidigten und siegten, fand der römische Senat es für gut, sie als Bundesgenossen anzunehmen. Die Juden waren die ersten Morgenländer, welchen die Römer ihre Befreyung vom griechischen Joche bestättigten, weil Rom nur mit fremden Gute freygebig war. Facile tunc Romanis de alieno largentibus, sagt Justin. Aber in eben dieser anscheinenden Begünstigung lag schon der Hinblick zur Unterdrückung der Juden. Der Bruderzwist zwischen Hynkan und Aristobulus, die sich um die Krone stritten, bewirkte den Einfluß der Römer auf die Juden, zwar erst bloß als Vermittler des Friedens, aber ihre Herrsch- und Eroberungssucht gieng Schritt vor Schritt immer

und treffendste Mittel. Man popularisirte und verdeutlichte die sonst bloß in der sogenannten gelehrten Sprache ausgesprochenen Ideen von Atheismus, Pantheismus, Deismus und Indifferentismus, schalt Jeden der anderer Meinung war, dumm, abergläubig und bigott, goß über das Wahre und Gute, eine Brühe von Spott und Sarkasm, kleidete das Gesagte in schönklingende Worte und verführerische Phrasen ein, benebelte dadurch Jene, die bloß an den todten Buchstaben zu hangen, und nie über den Sinn nachzudenken gewohnt sind, und die Falle, die ihnen gelegt ward, nicht zu bemerken vermochten. Das Gift schlich sich unter diesen verzuckerten Pillen ein, verarbeitete sich bey dem Volke gleichsam in succum et sanguinem, und die Folgen haben wir leider in unsern Tagen allzusehr empfunden.

Sollten nun nach dem Dafürhalten dieser Menschen die Existenz Gottes und seine Vorsehung aus dem Wege geräumt werden, so mußte als nothwendige Folge es auch mit aller geoffenbarten Religion, also auch mit dem Christenthume geschehen. Man spannte daher alle Segel der Sophistik auf, und suchte es mit den Waffen der vermeintlichen Vernunft, der Geschichte, der Dialektik und des Spottes zu untergraben und zu erschüttern. Um nun dasselbe bey der Wurzel zu fassen und aus den Angeln zu heben, suchte man das Judenthum, nämlich Moses und die Propheten, welche der Stifter der christlichen Religion zur Basis nahm [a]) mit Riesenkraft anzugreifen, und es mit beißendem Spott, und faden Raisonoments, als unwahr, unmoralisch,

a) Ihr sollt nicht wähnen, daß ich gekommen sey, das Gesetz und die Propheten aufzulösen. Ich bin nicht gekommen aufzulösen, sondern zu erfüllen. (Math. 5. 17.)

nünftigen, mit einem freyen Willen begabten Geschöpfe. Sie beredeten sich, daß dieses allerhöchste Wesen zu erhaben sey, um sich mit der Aufsicht über die Handlungen des Menschen abzugeben, und glaubten durch diesen Seitensprung ihr dann und wann aufgeregtes Gewissen zu beschwichtigen. Von der ersten Klasse spricht David schon a) „In seinem Trotze fragt der Schalk nach „nichts, es ist kein Gott sind alle seine Tücken," und von der andern Klasse sagt der Prophet Ezechiel b) „Sie „sprechen: Gott siehet uns nicht, er hat die Erde verlassen." Beyde Klassen wähnen, weil sie es so glauben, so müsse es auch so seyn, und gleichen dem Strauße, der, wenn Jäger ihn verfolgen, seinen Kopf unter den Flügeln verbirgt, in der Meinung, daß wenn er die Jäger nicht siehet, sie auch ihn nicht sehen.

So lange diese Idee in der Sprache der vermeintlichen Philosophen, das heißt, überladen mit vielen Prunkworten und Bombast sich äußerte, that es im Allgemeinen wenig Schaden, indem diese Ideen bloß in dem Zirkel einiger Superklügen sich herumtrieben; und der gemeine Mann keine Notiz davon bekam. Als aber ungefähr zu Anfang des vorigen Jahrhunderts man auf die unselige Idee gerieth, das zusammenhaltende Band der menschlichen Gesellschaft aufzulösen, die Menschen zu individualisiren, die Schranken aller, sey es göttlichen oder menschlichen Leitung durch zu brechen, und den Scepter der unbeschränkten Willkühr in die Hand zu geben, glaubte man es damit anfangen zu müssen, daß man zuerst die allerhöchste Leitung und Aufsicht, nämlich die Göttliche, weg raisonire, und so sie vom Throne zu stürzen.

Man wählte hiezu, wie man glaubte, das beste

a) Psalm 10, 14. b) Ezech. 8. 12.

mit ungebundenem Sinne, frey und harmlos aufgefaßt werden; wenn sie die Saiten unserer Empfindung so berühren sollen, daß solche harmonisch ertönen. Der arme Landmann, der im Schweiße seines Angesichtes pflügen und erndten muß, wird (trotz Idyllen und ländlicher Gemählde) im prächtigen Schauspiel der aufgehenden Sonne nur an den Beginn der harten Arbeit denken, und bey ihrem majestätischen Untergange keine andere Sehnsucht als die nach Sättigung und Ruhe empfinden. — Daraus ergibt es sich, daß bey den alten unkultivirten Völkern, nur bey kriegerischen und Hirtenvölkern, nie aber bey Ackerbautreibenden, Poesie gedeihen konnte.

Was hielten die griechischen und früheren römischen Philosophen und Geschichtschreiber von den Juden.

Von Peter Beer.

Von jeher gab es Menschen, die, um nach eigener Willkühr handeln zu können, sich aller Aufsicht und daher auch aller Strafe zu entziehen wähnten, wenn sie das Daseyn Gottes läugneten. Andere aber, denen jeder Halm, jedes Infusionsthierchen, jedes Sandkorn des Gegentheils überzeugte, nahmen wohl einen Gott als Weltschöpfer an, indem sie aber dennoch ihre Willkühr in den Handlungen nicht aufgeben wollten, entzogen sie dem Weltschöpfer, die Regierung seiner erschaffenen Welt, und damit zugleich das ausübende Richteramt über die guten und schlechten Handlungen der ver-

dieses Palladium unbesiegbar, sondern selbst die Philistäer zitterten vor diesen mächtigen Gegner. [a]) Auch ist kaum zu zweifeln, daß bei Israel in späteren Zeiten während des Kampfes heilige Gesänge und Psalmen (zum B. der 20ste und 48ste Psalm, welcher letztere bloß eine Nachbildung des Verses [b]) קומה ה׳ ויפצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך ist) gesungen und gespielt worden. Der philosophische Geschichtsforscher könnte sich, wenn er die unmittelbare Einwirkung Gottes nicht anerkennen wollte, doch leicht erklären, warum, sobald der Glaube, die einzige Federkraft dieser Nation, erschlaffte, die Nation selbst überall unterlag; so bald sie sich aber wieder ernstlich und reuevoll in Gottes Arme warf, sie unüberwindlich werden mußte. —

Wenn aber auch, wie wir angenommen, die Grundzüge zur Charakteristik der nationellen Poesie in der Religion zu finden sind; so ist es doch unläugbar, daß auch die Lebensweise und Regierungsform auf die Eigenthümlichkeit der Volkspoesie einen entschiedenen Einfluß haben. Wir müssen also die Verfassung Israels, auch in dieser Hinsicht betrachten, um dessen Poesie gehörig würdigen zu können. Auch hier muß sich dasselbe Resultat — daß der Hebräer in der heiligen Poesie excelliren konnte — ergeben. Wir müssen aber weit ausholen, und in das innere Heiligthum der Poesie eindringen, um diesen Gegenstand gehörig beleuchten zu können. —

Die Schönheiten der Natur, sie mögen sich furchtbar-erhaben oder sanft-angenehm zeigen, erwecken einzig und allein in uns einen poetischen Sinn. Dieses lehren uns selbst die Biographien eines jeden einzelnen Dichters neuerer Zeit. — Aber sie müssen

---

a) 1. B. Samuel 14. b) 4. B. M. 10. 35.

Daß aber solche poetische Schulen, selbst wenn deren Vorsteher nicht Propheten gewesen wären; dennoch nur heilige Sänger erziehen konnten; geht aus der religiösen und politischen Verfassung der Nation, nach deren Bedürfnissen sich die Poesie jedes Volkes modeln muß, hervor. Wenn Barden und Scalden während der Schlacht durch Absingung von Heldengedichten, ihre Völker zu begeistern suchten, und deren Muth bis zur Tollkühnheit steigerten; — so brauchte bey Israel, um Heldenmuth zu entflammen, der Priester nur vor die Reihen zu treten, und die kraftvollen Worte zu sprechen אל הרגזו ואל תעצבו מפניהם כי ה׳ ההולך לפניכם להלחם עם אויביכם להושיע אתכם, und er war überzeugt, daß seine Schaaren siegen werden, weil sie siegen zu müssen glaubten. Und nach diesem Aufrufe durften es die Hauptleute kühn wagen, Jedem der ein neues Haus gebaut, einen Weingarten angelegt, ein junges Weib geheirathet hattet, ja sogar jedem Verzagten und Feigen die Heimkehr zu gestatten. Sie waren gewiß, daß sich niemand dieses entehrenden Vorrechts bedienen, und Gottes Fahne verlassen werde. a) Als sich Joab von Feinden eingeschlossen sah., rief er seinem Bruder, und wahrscheinlich dem ganzen Herre zu: חזק ונתחזק בעד עמינו ובעד ערי אלהינו וה׳ הטוב בעיניו יעשה und hiemit stürzte er sich auf den Feind, und errang den schönsten Sieg. Als zu Eli's Zeiten die heilige Lade im israelitischen Lager erschien, hielt sich nicht nur Israel durch

---

tieferschütterten Vater zum Widerruf zu bewegen. Nicht einmahl zu erwähnen, daß während der zweymonathlichen Frist, die sie außer dem väterlichen Hause im Gebirge zubrachte, es ihr schwerlich an Gelegenheit zu entwischen gefehlt hätte.

a) 5. B. M. 20. 1 — 10.

nicht aufbewahrt. Wahrscheinlich, weil die Handlung, so groß sie auch scheint, nach der mosaischen Religion, die Menschenopfer als das abscheulichste Laster betrachtet, nicht nur nicht verdienstlich, sondern sogar höchst schändlich war. Nur die sanfte Weiblichkeit, das jungfräuliche Zartgefühl weihte dieser Unglücklichen eine Thräne a) ותלכנה בנות ישראל לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעה ימים בשנה וכו׳ b)

---

a) Richter 11, 34 ꝛc. ꝛc.

b) Nota. Ein Sachkundiger wendete mir hier ein, daß bey der aufgestellten Paralelle zwischen der Tochter Agamemnons und der des Jephtah zu berücksichtigen wäre, daß dort eine freye Griechinn handelte; hier aber nur eine sklavische Orientalinn gehorsammte. Es sey ja bekannt, daß im Morgenlande der Vater die höchste Gewalt in der Familie ausübte, und daß das Weib sowohl im Vaterhause als im Ehestande in der niedrigsten Unterwürfigkeit leben mußte. Ich gestehe es, daß dieser Einwurf richtig ist. Allein bey dem Semitischen Stamme, und besonders nach dem mosaischen Gesetze war sowohl die Macht des Vaters als die des Ehemannes sehr beschränkt. Schon bey רבקה heißt es (1. B. M. 24. 26.) נקרא לנערה ונשאלה את פיה. Den liederlichen ungehorsamen Sohn mußte der Vater dem Gerichte zur Bestrafung übergeben. — (5. B. M. 27. 18.).

Zwar hatte der Vater das Recht, seine Tochter als Magd zu verkaufen (2. B. M. 28); aber ungerechnet, wie mild ein israelitischer Dienstbothe bey seinen Glaubensgenossen behandelt wurde, indem er bloß als ein Familienglied angesehen war, so wie dieses Kapitel es deutlich zeigt, wie eine solche Magd sich Hoffnung machen durfte, daß sie der Herr selbst oder sein Sohn eheliche. Dieses ungerechnet, so dauerte auch wahrscheinlich, wie es der Talmud annimmt (Tractat Kiduschin 1. Abschnitt) und wie auch aus der Verordnung selbst hervorgeht, dieses Vaterrecht nur während der Minderjährigkeit des Mädchens; sobald es aber mannbar wurde, erhielt es seine Selbstständigkeit. Auch braucht man die Geschichte der Tochter Jephtah nur etwas aufmerksam zu lesen, um einzusehen, daß dieses heldenmüthige Mädchen sich freywillig opferte; und daß es ihr leicht gewesen wäre, den

David in seinen Klagliedern über Saul, Jonathan und Abner, rühmt zwar deren Herzhaftigkeit und Heldenmuth: aber nur im allgemeinen, ohne ein bestimmtes Factum anzugeben, ganz dem Charakter des ebräischen Gedichtes angemessen.

Ueberhaupt konnten aus jenen Zeiten nur nationelle und religiöse Gedichte auf uns kommen. Denn nicht nur waren die Sammler der heiligen Schrift Propheten, die blos Das der Vergessenheit zu entreißen dachten, was für das ganze Volk wichtig war, oder zur Verherrlichung des Ewigen beytrug, sondern selbst die Muse der ebräischen Dichter, die bloß in der Prophetenschule gebildet wurden, befaßt sich am liebsten mit Hymnen und Psalmen. a) — Schwerlich hat die Geschichte je ein größeres tragisches Drama als das der Tochter Jephtah's uns dargebothen. Größer, viel größer und edler ist sie als Iphygenia. Denn nicht um das Schicksal zu versöhnen, nicht den Vater zu retten — denn der Sieg über בני עמון war ja schon erfochten — sondern bloß des Vaters Gelübde zu erfüllen, opferte sich die Heldinn; und zwar nicht in einem auflodernden Enthusiasmus wo das Ungewöhnliche so gewöhnlich ist; sondern mit ruhiger Besonnenheit und kalter Entschlossenheit stellte sie sich nach zwey Monaten freywillig zur Vollziehung des gefällten Urtheils. Und dennoch finden wir diese Großthat nicht nur nicht besungen; sondern selbst der Nahme der Heldinn wurde uns von der Geschichte

---

a) Nota. Schon Samuel scheint eine poetische Schule angelegt zu haben, (Samuel 1. 5.) und in Elisa's Zeiten stieg die Zahl der Jünger schon auf 100. (2. B. Könige 4, 43.) Früher nannte man die Schüler נביאים und den Lehrer, den Propheten selbst רֹאֶה. Als aber später der Prophet selbst nur נביא hieß, nannte man die Lehrlinge בְּנֵי הנביאים כי לנביא היום יקרא לפנים רֹאֶה. (1. B. Samuel 11.)

Die ebräische Poesie aus diesem Gesichtspunkt erfaßt, macht es uns erklärbar, warum wir bey diesem Volke keine eigentliche Epopäe finden. So sehr auch in jenen Zeiten Heldenmuth über Alles gelten mußte, so konnte sich keine heroische Tapferkeit, kein ausgezeichnetes Feldherrngenie, eines Liedes das seinen Nahmen verewigen sollte, erfreuen. Denn nur Gott ist es, der die Schlachten lenkt, und den Sieg verleiht; der Mensch ist bloß sein schwaches Werkzeug, und nur dem Meister allein gebührt der Ruhm. Dem Helden, ergrünte, wenigstens im Gedichte, kein einziges Lorbeerblatt. Man lese den Siegespsalm. a) Der Nahme des Helden Joab, der doch einzig und allein den Sieg erfocht, kömmt außer in der Aufschrift nicht einmahl vor. Nur im Siegesliede Deborah's b) konnte die weibliche Eitelkeit sich nicht verläugnen; sie rief mit Pathos aus: עד שקמתי דבורה עד שקמתי אם בישראל! Eine Anmassung die selbst der Talmud tadelnswerth findet. — Aber auch hier siehet man c) wo es heißt קום ברק ושבה שביך בן אבינועם אז ירד שריד לאדירים עם daß dem Helden sogleich die Siegespalme wieder aus der Hand gerissen wird, indem dieser Vers mit ה׳ ירד לי בגבורים! schließt. Und wenn es auch heißt הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו d), so waren es Weiber, nicht Dichter die diesen Lobgesang ertönen ließen. Auch

---

die Wunder seiner Schöpfung aufzählt, — nur hier zeigt sich bey Schilderung der Naturgegenstände ausführliche Deutlichkeit, strenge Bestimmtheit, und geregelte Ordnung; und wie umständlich, wie genau detaillirt finden wir nicht das Roß, den Behemoth und Leviathan beschrieben. Nur dem Schöpfer ist es möglich, von seiner Schöpfung mit ruhiger Besonnenheit, einen jeden Theil einzeln und im Zusammenhange durchschauend, Rechenschaft abzulegen.

a) Psalm 60. b) Richter 5. c) daselbst 5. 12 — 13.

d) 1 B. Samuel 18, 7.

zeigt sich besonders das Eigenthümliche der ebräischen Poesie. Die Bilder sind zwar kühn, und kolossal, aber unausgeführt; ohne geregelte Ordnung, ohne verknüpfenden Zusammenhang. Und wie wäre es auch anders möglich? sobald der Gedanke des Dichters auf Gott zurückgeführt wurde, lag das ganze Universum vor seinen Augen. Zeit und Raum entschwanden seinem Blicke; der exaltirte Geist konnte die Fülle der zuströmenden Bilder nicht fassen, und in chaotischer Verwirrung vermengten und durchkreuzten sich die Erscheinungen; wie konnte man daher Klarheit und Deutlichkeit erwarten? — Und aus diesem Grunde besteht ein Hauptbestandtheil der ebräischen Poesie in כפל הענין במלות שונות (die Wiederholung Eines Begriffes mit verschiedenen Worten.) Der hochbegeisterte Dichter, sich wohl bewußt, daß er sich nicht rein ausgesprochen habe, ringt nach Deutlichkeit; allein sein überschwengliches Gefühl erlaubt ihm selten mehr, als das schon Gesagte, nur mit anderen Worten zu wiederholen.

Zur Bestättigung des hier Bemerkten will ich bloß die Beschreibung eines Sturmes als Paralelle der heidnischen und hebräischen Poesie wählen. Man lese wie solcher von dem klassischen Virgil im ersten Buche der Aeneide so weitläufig, umständlich, und in seinen Ursachen so vereinzelt dargestellt wird; und vergleiche damit die kraftvolle gedrängte Schilderung in den Psalmen. a) Man wird sie dort vielleicht schöner; hier aber größer finden. — b)

a) Psalm 107. 23 — 31.

b) Nota. Selbst in der mit Recht so hochgefeyerten Hymne Psalm 104, sind die Bilder nicht gehörig gesondert und aufgestellt. Die Naturschönheiten bloß oberflächlich, und gleichsam im Fluge nur erhascht. Nur in dem 'מענה ה (Hiob 38 — 42) wo Gott selbst redend eingeführet,

עושה כימה וכסיל [a]) und לרוכב בערבות ביה שמו והפך לבקר צלמות ויום לילה החשיך הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה׳ שמו! u. a. m. Der Dichter, wohl fühlend, wie unmöglich es sey, Gott unter einem Bilde vorzustellen, oder auch nur alle seine Eigenschaften aufzuzählen, preßt das ganze Uebermaß seiner Empfindungen in diesen beyden Wörtern »ה׳ שמו!« zusammen. Dasselbe ist auch der Fall bey ganzen Kapiteln als z. B. dem 93sten Psalm, der mit ה׳ לאורך ימים und dem 104ten, der mit ברכי נפשי את ה׳ הללויה schließt.

Es ergibt sich natürlich daraus, daß im Ebräischen aus jeder Dichtungsart eine Hymne werden mußte, und selbst im Prosaischen ein poetischer Aufschwung unvermeidlich war; weil der Dichter sich immer auf Gott als die allesbedingende Ursache hingezogen fühlte. Man wundere sich daher nicht, wenn selbst im Geschichtlichen so oft der Dichter über den Historiographen den Sieg davon trägt. [b]) Bey Schilderung der Naturscenen

---

a) Amos 5, 8.

b) Nota. Nur im hohen Liede kömmt nirgends der Nahme Gott vor; man wollte denn den Ausdruck שלהבת יה dafür gelten lassen. Aber der Kenner wird beym ernstprüfenden Blicke, in diesem Gedichte, troz seiner mannigfaltigen Schönheiten, dennoch den ächten Geist der ebräischen Poesie vermissen; und den Schlüssel dazu in dem Charackter des großen Verfassers, in seiner höheren Cultur in Künsten und Wissenschaften, in seinem Hang zur Uippigkeit, und in seiner Vorliebe für alles Ausländische, leicht finden; und daher sich weder über den Anacreon im Schir Haschirim, noch über der Seneka im Koheleth wundern. — Die ebräische Poesie mußte sich freylich unter seiner Meisterhand verfeinern und an Rundung gewinnen; aber das Gigantische ihres Charakters ging verloren. —

Daß aber im Buche Esther, so sehr es auch von Gottes waltender Vorsehung über Israel zeugt, dennoch der Nahme des Ewigen nie vorkömmt; darüber hat bereits der scharfsinnige Aben Esra sich hinlänglich erklärt.

fließen, zu dem sie insgesammt wieder zurück strömen, und in dem alle Erscheinungen, so heterogen sie auch immer seyn mögen, ihren vereinten Ursprung haben.

Und Dieses ist es vorzüglich, was der ebräischen Posie den ihr eigenthümlichen Riesen-Charakter gab. Die kräftige Energie ihrer Ausdrücke, die gedrängte Einfachheit ihrer Bilder, das lebhafte, unverlöschbare Colorit ihrer Gemählde, können von keiner bekannten Sprache, von keiner Nation erstrebt werden. Wenn man es wagen dürfte sich so auszudrücken, so würde man beynahe versucht zu sagen, sie sey so allgewaltig, so unendlich groß, wie das ewige Wesen, auf das sie jede Anschauung, jede Empfindung hinweiset; und wer mit der göttlichen Muse des Hebräischen so vertraut wäre, wie der heilige Sänger es war, der dürfte mit Recht ausrufen: רוח ה׳ דבר בי ומלתו על לשוני. —

Die ebräische Poesie steht mit der heidnischen gerade im umgekehrten Verhältnisse. Wenn das Aesthetische der letzteren vorzüglich darin bestehet, das Uebersinnliche zu versinnlichen, so war die Tendenz der Ersteren, das Sinnliche zu verübersinnlichen. Kaum erfaßt der Geist des ebräischen Dichters eine sinnliche Wahrnehmung, und wird nach den Gesetzen der Vernunft, auf die Ursache hingeleitet, so taucht seine Seele im Meere der Unendlichkeit unter. Nur der Nahme Gottes: „Jehova“ (יהוה) dieses eben durch seine so bilderleere Bedeutung, so umfassende, so vollkräftige und gehaltvolle Wort, reißt ihn aus der ganzen Sinnenwelt hinweg. Man bemerke nur, wenn ja manchmahl dem Dichter unwillkührlich ein Bild von diesem unvorstellbaren Wesen entwischte, wie er es sogleich bereuet, und wieder gut zu machen sucht. Und dieß macht die ebräische Poesie so höchst imposant. Wie göttlich groß sind nicht die Verse: [a]) ה׳ איש מלחמה ה׳ שמו; dann [b]) סולו

a) 2. M. 16, 3. b) Psalm 68, 5.

mosaischen Religion verlor, um so mehr gewann sie auf der anderen Seite durch die Begriffe der unbeschränkten Allmacht und untheilbaren Einheit eines einzigen Urwesens. Die Verbindung des Mannigfaltigen zu einer Einheit ist schon längst als Grundprincip der ästhetischen Schönheit anerkannt. Nun aber ist selbst die ausschweifendste Phantasie als Seelenkraft in so fern den Kriterien der reinen Vernunft untergeordnet, daß sie für jede Vorstellung einen zureichenden Grund fordert. Daher kann in der Poesie jener Völker, wo der Polydeismus oder auch nur der Glaube an selbstmächtige Geister herrschend war, keine absolute Einheit zu finden seyn. Denn die Ursachen der verschiedenen Erscheinungen, auf die doch jede Vorstellung immer zurückkommen muß, sind, so wie die Erscheinungen selbst, sehr verschieden, und stehen höchstens in einer korrespondirenden Verbindung.

Aus diesem Grunde mußte die Dichtung der Heiden so mahlerisch und beschreibend werden, weil ihnen ein jedes Naturereigniß ein für sich abgeschlossenes Factum war, das ins Detail motivirt und entwickelt werden konnte. So mußte z. B. bey einem Sturme, Juno die Wolken zusammentreiben, Aeolus die Winde entfesseln, und Neptun die Wellen des Meeres mit dem Dreyzack aufpeitschen. Und sollte sich der Sturm wieder legen, so war es wieder nothwendig, daß Apoll die Wolken zerstreue, Zephyrus an der Stelle wühtender Winde erscheine, und Neptun dem Meere Stille gebiethe. Freylich sehr anschaulich, sehr darstellend, aber lauter besondere Gemälde, nur einzelne, vorüberschwebende Bilder. Ein Panorama, wo eine jede Figur nur ein Theil des G a n z e n ist, konnte die heidnische Poesie nicht aufstellen. Wie ganz anders aber in der israelitischen Religion: hier hat das unermeßliche Weltall nur einen einzigen Centralpunkt, von dem alle Naturkräfte aus-

liten mit der Zeit ganz anders gestaltet; und daher auch ihre Poesie einen ganz veränderten Charakter angenommen. Man vergleiche nur das Buch Samuel [a]) und das der Chronik [b]) wo eine und dieselbe Begebenheit so verschieden erzählt wird. Wie rein intelektuell im ersten; wie versinnlicht materiell im lezten. Denn nach dem Talmud war der Verfasser von Samuel der Prophet gleiches Nahmens; von den Chroniken aber waren es Esra und Nehemia. Besonders aber hat die Geisterlehre der Hebräer nach ihrer Rückkunft aus der babylonischen Gefangenschaft eine gänzliche Umformung erlitten. Dieses hat schon der tiefe umsichtige Blick des Talmuds erspäht; indem es heißt: שמות המלאכים עלו עמהם מבבל. — c)

Allein so viel auch die Poesie der Hebräer von der Einen Seite durch die intellektuelle Uebersinnlichkeit der

---

a) 2. B. Samuel 24. — b) 1. B. der Chronik 21. —

c) Nota. Schon zu Gideon und Manoah's Zeiten waren die Volksbegriffe von Engeln und Geistern sehr abgewichen von ihrer frühern Einfachheit und Klarheit. Hier war die Erscheinung eines Engels, ein sehr böses Omen, und deutete auf nichts weniger, als daß der, dem ein Geist erschien, bald selbst zum Geisterreich übertreten müsse. — So heißt es bey Gideon (Richter 6. 23.) אל תירא לא תמות und bey Manoah (Daselbst 13. 25.) מות נמות כי אלהים ראינו. — Möglich, daß die Stelle im Pentateuch wo es heißt (2. B. M. 33, 20.) כי לא יראני האדם וחי zu dieser Meinung Anlaß gab — da doch früher die Geister, sogar für Weiber nichts Furchtbares hatten. So erschien der Hagar zweymahl ein Engel Gottes, ohne daß er sie im mindesten beunruhigte. In Bochim (Richter 2.) hielt ein solcher nach dem buchstäblichen Wortverstande eine förmliche Predigt an ganz Israel. Und wenn wir auch bey Jakob finden (1. B. M. 32, 31.) כי ראיתי אלהי׳ פ״א פ׳ ותנצל נפשי; so bezieht sich dieses bloß auf den gehabten Kampf, und muß daher in dem Sinne wie לכה נתראה פנים (2. Könige 14. 18. 11.) oder ויתראו פנים הוא ואמציה וכו׳ (2. Chronik 25. 21.) genommen werden.

von Gott kam. Man sieht also leicht ein, daß Wesen, für unsere sinnliche Erkenntniß von einer so kurzen Dauer, und von einem beschränkten Wirkungskreise, der Phantasie nur sehr wenig Spielraum, und folglich der Poesie einen nur sehr magern Stoff liefern können.

Aber was sie für ein poetisches Sujet beinahe ganz unbrauchbar macht, das ist: daß sie selbst während ihrer temporären Erscheinung, nur als gemeine Menschen auftraten. Keine Spur verrieth den Himmelsbürger, den Abkömmling lichter Regionen. Abraham bewirthete seine Engel, dasselbe wollten auch Gideon und Manoah thun. Lot beherbergte sie nicht nur, sondern glaubte sie noch gegen die freche Sittenlosigkeit der Sodomiter schützen zu müssen; und Jakob kämpfte sogar wacker mit einem Engel. Nur das plötzliche Verschwinden beurkundete den Himmelsbothen, den Gesandten des Herrn, wie bey Hagar: a) הגם הלם ראיתי אחרי ראי; und ebenso bey Manoah: b) ויעל מלאך ה' בלהב המזבח. Nur bey Gideon, den der Engel in einer sehr mißlichen Lage, zum Feldherrn aufmuntern wollte, war es nothwendig, daß er ein Wunder als Beweis seiner göttlichen Sendung zeigte: c) וישלח מלאך ה' את קצה המטה אשר בידו ותצא אש מן הצור d) Freylich hat sich die Geistertheorie der Israe-

a) 1. B. M. 16, 13. b) Richter 13, 26. c) Richter 6, 21. —

d) Nota. Zu bewundern ist es, daß die, wahrscheinlich von Moses bey seinem Volke schon vorgefundene Tradition vom גן עדן (wo doch die Mythen vom Sündenfalle, von der Schlange, und den Cherubim nebstdem להט החרב המתהפכת; der Poesie so viele religiös-sinnliche Bilder darbiethen) von keinen einzigen Dichter benutzt worden. Nicht die leiseste Anspielung finden wir in der ganzen heiligen Schrift auf jene so intressante Legende. Bloß der Ausdruck עץ החיים kommt dreymahl in משלי vor; wo er aber überall nur ein Tropus ist, so wie wir מים חיים und באר חיים finden.

von ihnen hervorgebracht werden. Denn in dieser reinen Lehre ist es Gott allein, der Alles schafft, erhält und ordnet. Seine waltende Fürsehung wacht ebenso über Sonnenstäubchen wie über Sonnensysteme. Wenn wir daher in Josua a) finden: שר צבא ה׳; so heißt dieses nicht ein „Heerführer Gottes" sondern der Satz muß so getheilt werden: שר | צבא־ה „ein Vornehmer aus dem Heere Gottes" das heißt ein Engel vom ersten Range. Nur auf Gottes Geheiß konnte ein solcher Geist eine körperliche Hülle annehmen, und als momentane Erscheinung in der Sinnenwelt wirken. Dieses zeigt schon die Etymologie des Wortes: מלאך welches bloß: einen Bothen bedeutet, der seinen Auftrag zu vollführen hat, und seine Vollmacht nicht überschreiten kann.

Daher der Talmud sehr richtig behauptet „אין מלאך נקרא אלא על שם שליחותו" das heißt „die Benennung eines Engels ist bloß die nach seiner Bothschaft;" weil die Existenz eines solchen Wesens nur so lange als seine Erscheinung dauert, von uns wahrgenommen, und mit einem Nahmen belegt werden kann. Gewöhnlich bestand auch die Function solcher in Körper gehüllter Geister bloß darin: den Auserwählten die Zukunft zu enthüllen, wie bey Abraham, Hagar, Gideon, Manoah u. A. Aber selbst da, wo sie in der Natur etwas zu bewirken schienen, wird die Erscheinung doch nur Gott allein zugeschrieben. So heißt es zwar bey Sodom b) כי משחיתים אנחנו; aber gleich darauf c) wieder וה׳ המטיר וכו׳ אש וגפרית מאת ה׳ מן השמים. Dieser letzte Satz ist keineswegs ein Pleonasmus, sondern da im Vordersatz das וה׳ המטיר welches im Hiphil steht, eine bloße Zulassung bedeuten könnte, so zeigt der zweyte Satz an, daß die Verheerung unmittelbar

a) Psalm 8. 5. 14. — 15. b) 1. B. M. 19, 13. c) daselbst 19, 24.

„schleudert Blitze umher, läßt Theman's Stürme „wüthen, Libanons Zedern niederstürzen und Mee„reswogen sich himmelan thürmen. Er gebeut der „Sonne, daß sie nicht scheine, und versiegelt das „Sternenlicht. Aber auch auf sein Geheiß verstummt „der Sturm, und empörte Wellen gleiten sanft dahin. „Er zeugte die Thautropfen und läßt Schnee die Erde „bedecken. Er öffnet die Pforten des Morgens, und „läßt die Sonne in bräutlichem Schmucke hervorgehen."

Ebenso in der moralischen Welt, ist Gott einzig und allein, der schafft und wirkt. Gott selbst war es, der Pharao's und Sichons Herz verhärtete [a]) und der David reizte Israel und Juda zu zählen. [b]) Kein böser Geist, kein verführerischer Dämon konnte in die Sittlichkeit der Menschen eingreifen. Denn daß unter dem רוח רעה der Saul erschreckte, bloß eine düstere Gemüthsstimmung, ein von Vorwürfen gegeißeltes Gewissen zu verstehen sey, haben bereits die besten Commentatoren [c]) erklärt. [d]) —

Zwar nahmen auch schon die frühesten Ebräer eine ungeheure Zahl von höheren Geistern und Engeln an. So sagte schon Moses ואתא מרבבות קדש [e]) und der heilige Sänger רכב אלהים רבותים אלפי שנאן [f]) Aber diese überirdischen Wesen hatten mit der irdischen Schöpfung durchaus keinen Berührungspunkt. Keine Naturkraft war ihnen unterthan, keine Erscheinung konnte

---

a) 2. Buch M. 7. 3. — 5. B. M. 2, 30. b) Samuel II. 24, 1. c) Kimchi und Ralbag. d) Nota. Ueber Satan im ersten und zweyten Kapitel Hiobs, und im Propheten Sacharia (3. 1 — 2) behalte ich mir vor, an schicklichem Orte zu sprechen. — Hier nur die Bemerkung, daß so wichtig auch die Rolle war, die Satan im Hiob spielte, dennoch sein ganzes Wirken sich blos auf die Körperwelt beschränkte. Auf Hiobs moralisches Wesen, auf seine sittliche Freyheit, hatte Satan nicht den mindesten Einfluß. e) 5. B. M. 33. 2. — f) Psalm 68. 18.

kömmt. Denn, daß dieser Hang nach Erzählungen von überirdischen Dingen nicht das Werk der Erziehung oder der Religion sey, beweist die Vorliebe, die selbst die zarte Jugend für Geister- und Wundergeschichten hat; und in diesem Sinne spricht der göttliche Dichter: „Der unmündigen Kinder Lallen befestiget dein Reich.“ *) Da aber Religion die einzige Brücke ist, die Zeit und Ewigkeit verbindet, so ist ihr Einfluß auf die Phantasie sehr entscheidend. Und da die Imagination das Organ der Poesie ist, so muß die Poesie jeder Nation vorzüglich den Charakter der Volksreligion an sich tragen. Die Poesie der Heiden wird daher, da ihre Religion der Sinnenwelt so nahe verwandt, ihr höchst Intellektueles nur veredelter Körper war, im Darstellenden und Beschreibenden unerreichbar bleiben. Aber es mangelt ihr jenes elegische sanfte Lispeln der Geisterwelt, jener leise Hauch aus der Unendlichkeit, wo die Phantasie im Ringen nach Bildern die außerhalb ihres Vorstellungs-Vermögens liegen, so hoch beseligt sich fühlt. —

Nach dieser Voraussetzung sollte man sich von der ebräischen Poesie eben nicht viel versprechen. Keine Religion biethet der Einbildungskraft so wenig dar; keine ist mit den Sinnen so wenig befreundet als die mosaische. Nicht nur daß Gott hier das unbegreifbarste, über alle Vorstellungen erhabene Wesen ist; wovon wir uns kein Bild machen können noch dürfen; sondern dieser höchst intellektuele Gott regiert auch unmittelbar das ganze physische und moralische Weltall selbst. „Gott ist es, der das Heer der „Sterne mustert; aber auch aus seiner Hand erhält „alles Lebendige seine Speise. Gott der Ehre donnert,

*) Psalm 8, 3.

Einleitung

zu einer

Geschichte der ebräischen Poesie*)

von

Wolf Mayer,

öffentlichem Lehrer der ebräischen Sprache

an der k. k. Hauptschule der Israeliten zu Prag.

Das ungeheure Reich der Phantasie, dieses gränzen- und schrankenlose Gebieth, ist der Poesie als Wirkungskreis angewiesen. Diese muß daher nicht nur Alles, sowohl das Vergangene als das Zukünftige vergegenwärtigen, für einen jeden Gegenstand einen vergrößerten Maßstab annehmen, ganz getrennte Anschauungen komponiren, sondern sie muß auch, wenn sie der Phantasie vollkommen Genüge leisten will, ein übersinnliches Objekt haben, wozu sie durchaus hienieden keinen Stoff findet, und blos das Ideal ihres Vorstellungsvermögens zur sinnlichen Anschauung verarbeiten muß. Und dieß ist wahrlich ein sehr genügender Beweis unserer höheren Abstammung.

Warum spricht uns jede Sage aus dem Geisterreiche so sehr an? — wahrscheinlich, weil wir, obschon uns unbewußt fühlen, daß sie von unserer Heimath

---

*) Dieses Fragment mache den Leser auf ein größeres Werk aufmerksam, welches nächstens der Presse übergeben werden soll.

Fünfter Auftritt.

Zwey egyptische Sklaven

(treten hinter dem Monument hervor).

Erster Sklave.

Hast du's vernommen, Brüderchen? Das ist
So wiederum was für die Königinn?

Zweyter Sklave.

Dem guten *Posten* danken wir die *Post*.

(Beyde ab).

(Der Vorhang fallt).

Der Priester (erschrocken)
Wo denkst du hin? Ich, dem Gehorsam nur ....

Zweyter Bürger.
Nein, nein! das kann so schlechthin nicht geschehen,
Der König könnte dennoch es verübeln ....

Dritter Bürger.
Der list'gen Königinn geheimen Wegen
Muß man auf list'gen Weg geheim begegnen.
Behutsam, und von fern ....

Erster Bürger.
So seyd ihr Alle!
Da stehen die Tugend- und die Weisheit-Schwätzer,
Erklären Gut und Böses, Recht und Unrecht;
Und wagen, gilt's das Gute und das Rechte,
Nichts muthig anzufassen und zu rücken.
Es juckt sie hier und dort, und überall;
Doch wagen nirgends sie zu kratzen, weil
Es sonst noch irgend anders könnte jucken.
Sie ängsten sich ihr ganzes Leben lang,
Vorsehen, vorbereiten sich, und haben,
Ist's aus, vom Leben nichts, als den Triumph,
Mit Einsicht stets gefürchtet sich zu haben.
(indem er unwillig abgeht, zerstreuen murmelnd sich die Uebrigen).

Zweyter Bürger.

Die weisen Einrichtungen dieses Hof's
So einfach sonst, und so geschmackvoll edel,
Wo sind sie hin? An ihre Stelle trat
Ein heller Prunk, ein augenblendender,
Der die Gewalt'gen weckt, die Kleinen schreckt;
Denn keiner wagt den schimmerlosen Fuß
An diesen Sitz des Schimmers und des Glanzes.
Hier in der Hauptstadt, in Jerusalem,
Sind sichtbar schon die Folgen. Alles ist
Bemüht, dem ersten Hof des ersten Königs
Es nachzuthun, das Groß' im Kleinen nachzubilden.
Bald wird die Wollust und die Ueppigkeit
— Der Beinfraß jedes Staats — sich auch in den
Provinzen zeigen; und das junge Reich
In seiner Blüth' absterben und versinken.

Erster Bürger.

Nun denn, wenn so die Sachen stehen, dann sollten
Die Bürgerschaften keinen Anstand nehmen,
Dem König ihr Bedenken vorzutragen,
Es mit bescheidnen Gründen unterstützend.
Nie hat der Weise fremden Rath verschmäht.

(zum Priester)

Du würd'ger Priester, solltest unser Redner....

Bald dürfte sich verbreiten diese Pest,
Und der Gemeine leicht verführter Sinn
Den sinneschmeichelnden Gebräuchen folgen.

Vierter Bürger.

Die Königinn, — dieß sieht, wer Augen hat —
Ist auf ein neues Regiment bedacht.
Ihr ist's zu eng an diesem Hof; und die
Bewährten Biedermänner scheinen ihr
Des engen Raumes dornige Umzäumung.
Schon schiebt sie hie und da, wo eine Lück'
Entsteht, den eignen, fremden Günstling ein.
Bald wird sie selbst die Lücken machen, um —
Nur selbst ersetzen sie zu können.

Fünfter Bürger.

Und Salomo? Berechtigt er zu solcher
Besorgniß? Gab er nicht erst heute noch
Des alten Sinnes sichres Unterpfand?
Ward nicht erst heute noch zum Reicheskanzler
Abuj', Abinadab zum Vicekanzler
Und sonst noch mancher Ehrenwerth befördert?

Vierter Bürger.

Weil noch die Königinn die anzutasten nicht
Gewagt. Wer ein Gebäude stürzen will
Verspart die festen Stützen bis zuletzt. —

Zweyter Bürger.

Doch um so größer
Erscheint neben ihm die Königinn,
Die, mit des Auslands fremder Pracht und Sitte,
Als Fremde einem treuen Volk begegnet.

Dritter Bürger.

Mich ärgert es, so oft den Tempel sie
Betritt, den ihre Gegenwart entheiligt.
Mit stolzen Schritten schreitet sie hinein,
Als brächt ihm Ehre ihr Besuch; und in
Dem Herzen höhnt sie die Religion
Und unsrer Väter heilige Gebräuche.

Vierter Bürger.

Den fremden Göttern ist ihr Sinn ergeben;
Und stünd's bei ihr, wir giengen alle von
Dem wahren Glauben ab, zum Götzendienst.

Der Priester.

Das wolle, der im Himmel wohnt, verhüten!
Doch ist, ich muß gestehen, bedenklich sehr
Der jüngsten Zeit erstaunliche Verwandlung.
Schon hebt ein fremder Altar fremden Gottes,
Sich in des Königs tempelgleichem Haus,
Und Opferdüfte, unserm Gott ein Gräul,
Entweihen seine reinen Säulenhallen.

Sunem.

Und sollt es kommen — sollt' ich untergeh'n. —

Thamar.

Dann wirst du Thamar dir vereinigt seh'n.

(Beide schauen sich noch einen Augenblick, mit schweigender Zärtlichkeit an; und gehen dann Arm in Arm ab).

Vierter Auftritt.

(Die ganze Tiefe des Theaters. Ein großer Platz vor dem Tempel in Jerusalem. Zur Rechten des Zuschauers ein öffentliches Monument. Im Augenblick, da der Vorhang aufrollt, ertönt aus dem offenen Tempel ein feyerlicher Gesang, unter Begleitung einer gedämpften Instrumentalmusik. Bald darauf strömt aus demselben vieles Volk, welches sich zu verschiedenen Seiten gruppirt. Hierauf unter Vortritt der Kronbedienten und königlichen Trabanten, der König und die Königinn, im Diadem und königlichen Ornate, dessen Schleppen von Sklaven in egyptischer Tracht getragen werden. Ein vielstimmiges: Es lebe der König! nur selten von einem: Es lebe die Königinn! unterbrochen, begleitet den Zug, der sich langsam nach einer im Vordergrunde, zur Linken des Zuschauers angebrachten Ehrenpforte, hinbewegt, durch welche er, nebst dem größten Theil des Volks, verschwindet. Ein Priester und einige Bürger bleiben zurück).

Ein Bürger.

Es ist doch, traun, ein rührend schöner Anblick,
So einen hoheitstrahlenden Monarchen,
Deß Ruhm und Weisheit eine Welt erfüllt,
So traulich gegen seine Unterthanen
Benehmen sich zu seh'n.

Thamar.

Noch mehr! o Gott!

Sunem.

Die Unglückselige,
Geweiht der Frevelthat und dem Verderben,
Verfolgt mich selbst mit schnöder Dankbarkeit,
Des Königs Recht, und des Gemahls verletzend.

Thamar.

O Gott! Auch dieses noch!

Sunem.

Ha, Thamar! stünd'
Es so in meiner Macht, das erste Unglück,
Wie dieses zweyte abzuwenden, dann
Bedürft es wahrlich nichts, als — dich — und mich.

Thamar. (ihn zärtlich anblickend)

Ja, Edelmüthiger! Ich kenne nun
Die Stärcke deines Gram's wie deiner Liebe;
Und hoffend schau' ich auf, zum Sternenrichter,
Auf seiner Gnade volle Huld vertrauend.
Nicht wird er einer That schuldvolle Frucht
An dieser That schuldlosem Thäter rächen.
Was auch des Priesters Zunge sprach, er kennt
Nicht des Erbarmens, nicht der Gnade Gränze.
Drum werde ruhig, Freund, wie ich es bey (lächelnd)
Der königlichen Nebenbuhlrinn bin.

Hast du Jehova's Richterschluß zerstört.
Die Königinn, durch dich dem Tod entrafft,
Sie ist's, die Sünde und Verderben schafft.
Sie, die des Auslands Götter noch regieren,
Wird unsres Königs frommes Herz verführen;
Und er an Himmelsgaben sonst so reich,
Wird stiften ihr ein fremdes Götzenreich.
Und fremde Opferdüfte werden wehen
Im Zauberhain und auf der Berge Höhen,
Und Juda's blindbethörte Menge wallt
Zu eines Götzen scheußlicher Gestalt.
Doch dieses Tempels heilig stille Mauern,
Sie werden einsam und verlassen trauern,
Bis er, der Länder Schutz, der Völker Hirt,
Einst Zion's Mauern sich erbarmen wird."
So weit entsinn' ich mich des Priesters Worte,
Die mich betäubt zur Erde niederstreckten.
Doch was mit mir noch ferner sich begab,
Nicht weiß ich's selbst; es war um Mitternacht,
Als ich mich auf dem Zimmer wieder fand,
In wachem Traum das Gräßliche vollendend.

Thamar.

Unglücklicher, beweinenswerther Sunem!

Sunem.

Und doch ist dieß des Jammers Hälfte nur!

War seinem sterbenden Erlöschen nah.
Ein ehrfurchtsvoller Schauder faßte mich;
Ich sank zu des Altares Stufen, mein
Gefühl in heißen Strömen zu ergießen.
Doch war's, als ruht' ein Fluch auf meiner Andacht;
Das Wort blieb in dem Busen mir gefesselt,
Umsonst sich auf die bange Lippe drängend.
Beschämt, verworren, richtet' ich mich auf;
Und — ohne daß ich seinen Tritt vernommen —
Stand vor mir da des Tempels Hohepriester,
Gleich einer höhern, göttlichen Erscheinung.
„Unglücklicher, begann er feyerlich,
Du wolltest beten und vermochtest nicht!“
Da warf ich schluchzend mich an seine Brust,
Ihn um des Räthsels schwere Deutung bittend.
Und wehmuthsvoll mich in die Arme schließend,
Gab er mir Aufschluß über mein Verhängniß.
„Nur reinen Lippen — dieß sind seine Worte —
Mag reine Andacht froh und leicht entwallen.
Du aber bist ein Sünder, bist gefallen,
Und unbewußt der That, die du gethan,
Vermagst Du nicht, dem Heil'gen dich zu nahn“
„„Und welche Schuld ist's denn die auf mir lastet?““
„Vom falschen Menscheneifer falsch bethört,

Dir ist wohl gegenwärtig noch der Tag,
Da in des weisen Königs Gunst so plötzlich
Zu steigen ich begann. Man pries mich glücklich.
Es folgte mir die Freundschaft wie der Neid
Erwartungsvoll auf meine neue Bahn.
Man sah des Glücks schnell aufgeblühte Rose,
Und nicht den Wurm, der, in den Blättern wühlend,
In Fluch die seegenvolle Gabe wandelt.

Thamar.

Willst du ein Räthsel mit dem zweyten lösen?

Sunem.

Geduld. — Es war am Abend jenes Tag's,
Da ich vom Sturz die Königinn gerettet.
Mich trieb es in den Tempel, zu des Altars Stufen,
Um meinen Dank Jehova darzubringen
Der mich, den Winzigsten in Israel,
Zur Rettung unsrer Herrscherinn erkor.
Still war's und einsam in des Tempels Hallen,
Verstummt das Hosianna der Leviten;
Und keiner Stimme Laut durchbrach die Stille
Allein von meiner Füße Tritt erbebend.
Die Lampe schwebte, düster leuchtend, an
Der Decke nächtlichem Gewölbe; und
Des Altars Brand, der ewig loderende,

Thamar.

Hier nicht. Denn was ist meine Schwermuth anders
Als Gram, ob Deines Gram's verschloßner
Quelle!
Ich kenne dich nicht mehr. Ein fremder Geist,
Unheimlich, grausenhaft ist zwischen Dich
Und mich getreten, unsrer Herzen Einklang
Durch falsche Zaubermacht verwirrend.
Du bist der Vorige nicht mehr. Der Text,
Der Buchstab Deiner Liebe ist geblieben;
Doch ist der holde Geist daraus entschwunden
Und herzlos läßt mich das entseelte Wort.

Sunem.

Ach, Thamar wenn du wüßtest, was mich quält,
Für unsre Zukunft mich erbangen läßt!—

Thamar.

Und dürft ich das nicht wissen? hast du nähern
Vertrauten, als das Mädchen, dem du dich,
Das dir sich für die Ewigkeit geweiht?

Sunem. (nach einer Pause).

Wohlan, es sey. In deinen Busen will ich
Den heiligen, die Quelle meines Gram's
Ergießen, und dein unbefleckter Sinn
Soll mir Orakel eines Priesters seyn. (abermahls Pause)

Probescenen

aus dem romantischen Trauerspiele:

der

Siegelring Salomonis;

nach einer Tradition

von

L. M. Büschenthal. *)

*) Der verewigte Dichter hatte mir im Jahre 1814, als ich mit dem Plane beschäftigt war eine Anthologie biblischer Dramen herauszugeben, gegenwärtiges Drama zu diesem Zwecke überlassen. Verschiedene Conjunkturen haben die Ausführung verhindert. D. R.

Dritter Auftritt.

(Zimmer der Thamar).

Thamar (Tochter des Abujah). Sunem (Sohn des Abinadab).

Thamar.

Du hast der Väter frohen Kreis gemieden,
Um traurig bei der Traurigen zu weilen.

Sunem.

Die Schwermuth thaut an gleicher Schwermuth auf,
Wie sich im Schnee der Frost der Glieder löst.

Erstlinge,

ein

Almanach

für

Freunde der hebräischen und biblischen Literatur

überhaupt,

und für gebildete Israeliten insbesondere;

redigirt

von

M. J. Landau,

Inspektor der israelitischen Hauptschule zu Prag.

Wien 1824,

im Verlage bey Anton Schmid, k. k. priv. und n. öst.
Landschafts-Buchdrucker.

ה"ק אליה קאפיל גרעבר

Oser Rothfeld

Kalisk

HOME CIRCULATION

Brandeis University Library
RESTRICTED
CIRCULATION